

Kuva: Eija Ojanlatva

174. Iijärven ja Tsiuttajoen luontaiselinkeinomaisemat

Iijärven–Tsiuttajoen luontaiselinkeinomaisemien maisema-alue on edustava esimerkki inarinsaa-melaisesta perinteisestä elinkeinomaisemasta. Alue on ehdolla uutena kohteena valtakunnallisesti arvokkaaksi maisema-alueeksi.

Maakunta	Lappi
Kunta	Inari
Maisemamaakunta	Peräpohjola–Lappi
Maisemaseutu	Pohjois-Lapin tunturiseutu
Pinta-ala	38 066 ha, josta kosteikkoja ja avointa suota: 9 228 ha maatalousalueita: 1 ha metsiä sekä avoimia kankaita ja kalliomaita: 19 520 ha rakennettuja alueita: 9 ha vesialueita: 9 308 ha

Luonnonpiirteet

Iijärven–Tsuittajoen luontaiselinkeinomaisemat edustavat Inarijärven pohjoispuolen pienipiirteistä erämaamaisemaa, jossa vuorottelevat voimakkaasti suuntautuneet, noin 20–50 metriä korkeat moreeniharjanteet, suopainanteet ja järvet. Iijärven koillis- ja lounaispuolella kulkee järvensuuntainen hiekkamuodostuma, joka laajenee Iijärven lounaisrannalla kumpuilevaksi kangasmaaksi. Myös alueen toisen suuren järvioltaan, Pautujärven, eteläpuolella kulkee lyhyt ja katkeileva harjujakso. Alueen kallioperä on suuntautunut ja siinä risteilee pieniä murros- ja siirroslinjoja. Kallioperää hallitsevat metamorfiset kivet, joiden keskelle työntyy tonaliitista, tonaliittisesta gneissistä ja sarvivälkegneissistä muodostuva sedimenttikivien ja syväkivien juonne.

Maisema-alueen pohjois- ja länsiosassa sijaitsevat suuret, koillis-lounaissuuntaiset Iijärvi ja Pautujärvi. Iijärven rannat ovat paikoin hiekkaisia ja eroosion kuluttamia, ja järven eteläosassa on hiekkapohjaisia saaria. Iijärven vedet virtaavat Näättäinjokea pitkin Jäämereen. Iijärven ja Pautujärven välissä kulkee matala vedenjakaja, jonka tuntumaan muodostunut monimuotoinen purojen ja lompoloiden verkosto on Niipijoen kautta Inarijärveen virtaavan Reppänajoen latvavesistöä. Pautujärvestä alkunsa saava vesireitti laskee mutkittelevana Tsiuttajokena Inarijärveen. Alueella on runsaasti soita, joista osa on palsasoita. Sammuttijängän–Vaijoenjängän soidensuojelualue ulottuu alueen länsilaidalla sijaitsevan Sammuttijärven länsirannalle.

Maisema-alueen metsät ovat mänty- ja koivuvaltaisia. Aluskasvillisuus on paikoin runsasta etenkin alueen eteläosissa. Maisema-alue kuuluu lähes kokonaan Kaldoaivin monipuoliseen ja luontotyypeiltään vaihtelevaan erämaa-alueeseen. Siellä on paljon tyypillistä pohjoisten metsä- ja suoalueiden lajistoa.

Kulttuuripiirteet

Iijärven hiekkarannoilta tunnetaan useita muinaisjäännöksiä, joista osa ajoittuu kivikaudelle saakka. Järven pohjois- ja keskiosien rannoilta löydetty pyyntikuoppajonot kertovat poronhoitoa edeltäneestä peuranpyyntikulttuurista. Maisema-alue on pitkäaikaista inarinsaamelaista elinkeinomaisemaa, jonka paikannimistö on yhä pääasiassa inarinsaamenkielistä.

Alueen halki on kulkenut satojen vuosien ajan käytetty, Nuorgamista alkunsa saava vanha talvikeino, joka jatkuu Iijärven kautta kohti Tsiuttajokea. Reittiä pitkin on kuljettu Tsiuttajoen poroaidalle erotuksiin, ja Reppänäselässä ja Tupajärvellä sijaitsevia kämppiä on käytetty majapaikkoina. Iijärvelle on kulkenut myös postipolku Sammuttijärven kautta. Iijärven Kutulahdesta postipolku on jatkunut kohti kaakkoa aina Kittilompolon asuinkentälle saakka.

Maisema-alueella on tärkeitä inarinsaamelaiseen vuotuismuuttoon liittyviä asuinpaikkoja. Talvisin perheet ovat asuneet jäkälämaastoltaan suotuisassa Reppänäselässä, josta siirryttiin kesäksi Iijärven rannoille. Kesäkentät ovat sijainneet hyvänä kalajärvenä tunnetun Iijärven rannoilla. Vanhat kentät erottuvat edelleen maastossa kasvillisuutensa perusteella. Alueen historiasta kertoo myös vanha suden pyytämiseen tehty ansarakennelma, hukanhuone. Halkaisijaltaan yli 50-metrinen susitarha (inarinsaameksi huonâs) on tehty kivisen tievan ympärille Tsiuttajoen varteen, noin kilometrin päähän Tsiuttajoen poroaidalta. Aitarakenteesta ovat jäljellä enää maahan kaatuneet hirret sekä muutama lovettu pystypuu. Tsiuttajoen hukanhuoneessa on ollut ainakin parisenkymmentä nurkkaa. Tarhaan johtanut silta on tehty todennäköisesti viereisen kallion päälle.

Tsiuttajoen mutkassa hiekkakankaalla sijaitseva Tsiuttajoen erotuspaikka on yksi Metsä-Lapin vanhoista ja legendaarisista erotuspaikoista. Tsiuttajoen aita on rakennettu 1920-luvulla, mutta paikalla on kertomaperinteen mukaan ollut aitarakennelmia jo 1800- ja 1900-lukujen vaihteessa. Tsiuttajoki on ollut Muddusjärven, Kaldoaivin, Paistunturin ja Vätsärin paliskuntien poronhoitajien tärkein erotuspaikka, jonne on saapunut erotusväkeä myös Norjan puolelta. Laajimmillaan erotusalue on ollut toisen maailmansodan jälkeen, jolloin aidan kupeessa sijaitsi kahdeksan kahvilakämppää ja pankki piti siellä omaa konttoriaan erotusten aikana. Tsiuttajokivarressa ja aidan eteläpuolella on jäljellä useita vanhoja kämppiä sekä kämpän tai kammin jäänteitä.

Vuosikymmenten aikana poroaitaa on korjailtu tai rakennettu uudestaan tarpeen mukaan. Rakenteisiin ovat vaikuttaneet myös poronhoidon työtapojen, tekniikan ja lainsäädännön muutokset. Tsiuttajoen erotuspaikan pitkä historia näkyy alueen paikannimistössä. Aidan lähistöllä on esimerkiksi Lentokonejärvi, joka on saanut nimensä siitä, että ennen aidalle johtavan tien rakentamista poromiehet kulkivat paikalle jopa lentokoneella. Tsiuttajoen erotusaita kämppineen on yhä käytössä. Se on Muddusjärven inarinsaamelaisen paliskunnan pääerotusaita, johon johtaa laidunkiertäjä. Kiertäjäaidan pohjoispuolella on paliskunnan kesälaidun ja eteläpuolella talvilaidun. Alueen nykyiset kämpät on rakennettu sen välittömään tuntumaan tiiviiksi ryppääksi.

Maisemakuva

Iijärven ja Tsiuttajoen maisema-alue on järvien ja moreenikumpujen kirjomaa koivu- ja mäntymetsämaata, jonka näkymiä luonnehtivat monet suoalat. Alueen suurimmat järvet ovat koillis-lounaissuuntaiset Iijärvi ja Pautujärvi, joita erottaa puoli kilometriä leveä kannas. Järvien yleisilme on avara ja ne ovat vähäsaarisina alttiita myrskyille. Iijärven hiekkaiset, paikoitellen eroosion kuluttamat rannat ja eteläosan saaret ovat maisemallisesti edustavia. Järvien eteläpuolella alueen maisema on pirstaleista, koillis-lounaissuuntaisten pienten järvien, lompoloiden, jokien, harjujen ja soiden laikuttamaa erämaamaisemaa.

Alueen eteläosassa sijaitsee Muddusjärven paliskunnan erotuspaikka ja laidunkiertoaita, joita maisema-alueen rajausta noudattelee. Tsiuttajoen erotuspaikan maisemaa hallitsevat vaihtelevan ikäiset aitarakennelmat, joiden tuntumassa nykyiset porokämpät sijaitsevat tiiviinä rykelmänä. Etäämmällä aidasta sijaitsee vanhoja kämppejä ja niiden pohjia. Iijärven rannoilla sijaitsevat vanhat kesäkentät erottuvat maisemassa lähinnä kasvillisuutensa ansiosta.

Arviointi

Iijärven ja Tsiuttajoen luontaiselinkeinomaisemat ovat edustava ja ainutlaatuinen esimerkki inarinsaamelaisesta luontaiselinkeinojen (poronhoidon, kalastuksen, metsästyksen ja marjastuksen) leimaamasta maisemasta. Alueen muinaisjäännökset, entiset kentänpaikat ja rakennettu kulttuuriympäristö poroaitoineen muodostuvat monikerroksisen kokonaisuuden, jota paikkoihin liittyvä suullinen perimätieto rikastaa.

Muinaisjäännösrekisteriin merkityt kohteet: 30 kohdetta

SSA Soidensuojelualueet: Sammuttjängän–Vaijoenjängän soidensuojelualue

YSA Yksityismaiden suojelualueet: Jaakopinkaltion luonnonsuojelualue

EMA Erämaa-alueet: Kaldoaivin erämaa

HSO Harjunsuojeluohjelma: Tuuruharju–Iijärven harjualue

SSO Soidensuojeluohjelma: Skiesvaaranjängän–Sammuttjängän–Vaijoenjängän alue

KOS Koskiensuojelulla suojellut vesistöt: Näätämojoen vesistö

Ramsar-alueet: Sammutinjänkä–Vaijoenjänkä

IBA Kansainvälisesti arvokkaat lintualueet: Sammutinjänkä–Vaijoenjänkä

TUU Arvokkaat tuuli- ja rantakerrostumat: Iijärven tuuli- ja rantakerrostumat

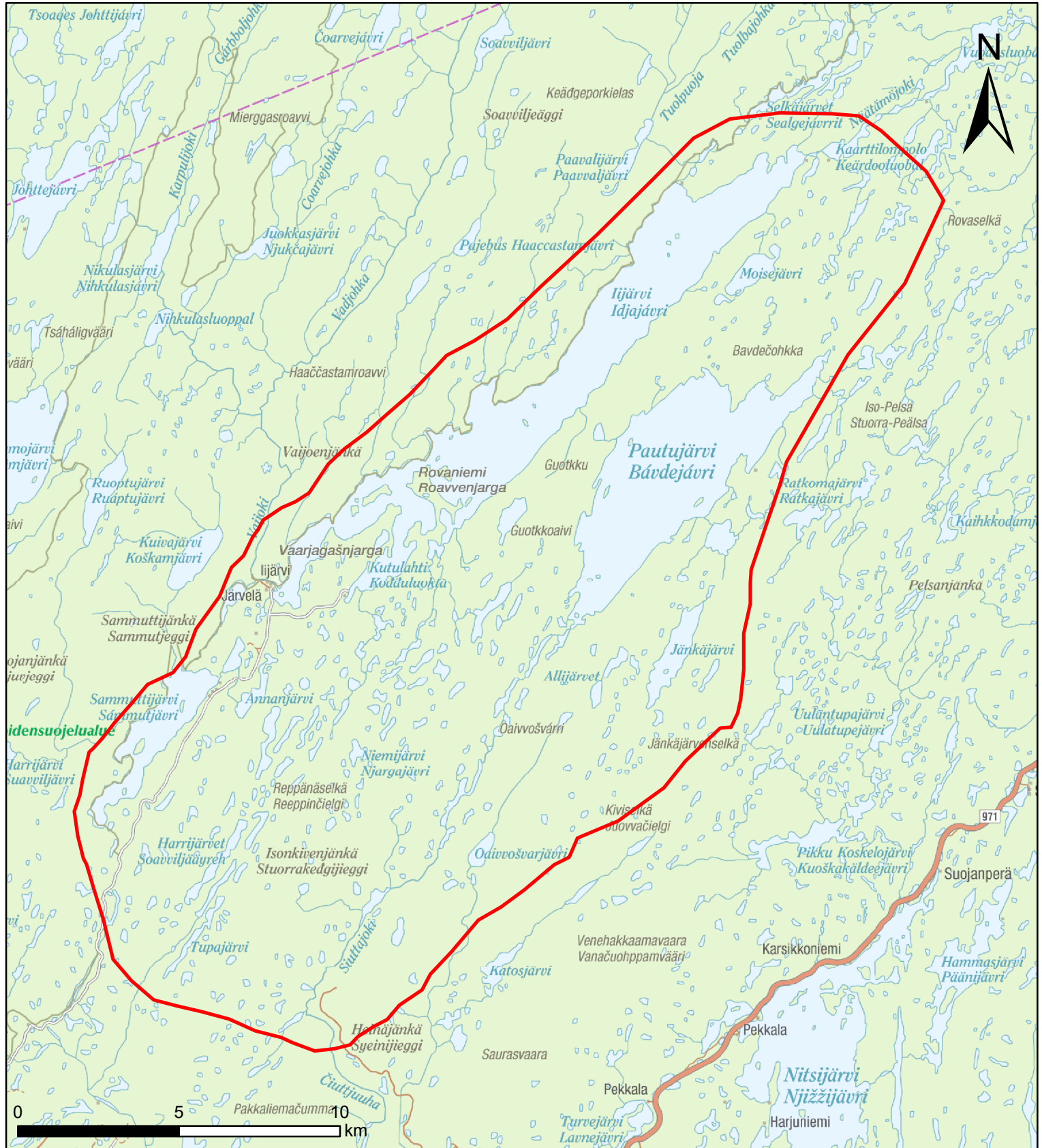
FI Natura 2000 -verkostoon kuuluvat alueet: Kaldoaivin erämaa

Tiedot haettu 26.5.2015

Iijärven ja Tsiuttajoen luontaiselinkeinomaisemat

Kunta: Inari

Maakunta: Lappi

 Valtakunnallisesti arvokkaiden maisema-alueiden rajausehdotus 2015

Čuovgagovva: Eija Ojanlatva

174. Idjajávrrri ja Čivttajoga luondduealáhusduovdagat

Idjajávrrri ja Čivttajoga luondduealáhusduovdagiid duovddaguovlu ovddasta ovdamearkan anáraš árbevirolaš ealáhusduovdaga. Guovlu lea evttohuvvon ođđa čuoáhahkan riikkaviidosáččat árvolaš duovddaguovlun.

Eanagoddi	Lappi
Gielda	Anár
Duovddaeaganagoddi	Nuorta-Lappi–Lappi
Duovddaguovlu	Davvi-Lappi duottarguovlu
Viidodat	38 066 ha, mas lavttabáikkat ja jalges jeakkit: 9 228 ha eanadoalloguovllut: 1 ha vuovddit sihke jalga guolbanat ja bákteeatnamat: 20 551 ha huksejuvvon guovllut: 4 ha čáhceguovllut: 3 772 ha

Luondduešvuodát

Idjajávri ja Čivttajoga luondduealáhusduovdagat ovddastit Anárjávri davábeale smávvalunddot meahcceanaduovdaga, mas leat vurrolagaid fámoláččat háltelágán sulaid 20-50 mehtera alla moreanahárjiit, jeaggeeatnamat ja jávrrit. Idjajávri davvenuorta- ja máttaoarjjabeale johtá sáttčoagganeapmi jávri hámi mielde, mii dasto viidu máttanuorttabeale buolžalágán danjaseanan. Maiddái guovllu nuppi stuorra jávreáldá, Bávdejávri, máttabeale leat oanehis ja boddolágán hárrjiit. Guovllu báktevuođus lea hálti ja doppe leat duohkot deike smávva doajáhat- ja sirddalinnját. Báktevuođu hálddašit metamorffalaš geađggit, maid gasku boahťa tonalihtas, tonalihtalaš gneaissas ja čoarvešleadggášgneaissas šaddan sedimeantagedggiid ja čiekŋalisgedggiid suotna.

Duovddaguovllu davve- ja oarjeoasis leat stuorra, Idjajávri ja Bávdejávri, mat leat davvi-nuorta hálttis. Idjajávri gáttit leat báikkuid sáttogáttit ja erošuvdna lea golahan daid, ja jávri máttaoasis leat sáttovuđđosaš sullot. Idjajávri čázit golget Njávđama mielde Jiekŋamerrii. Idjajávri ja Bávdejávri gaskkas lea vuollegaš čáhcejuogan, man lahkasi lea šaddan ádjagiid ja luobbaliid fierpmádat. Dat lea Reahpenjoga gieračázádat, mii golgá Niibejoga bokte Anárjávrii. Bávdejávris álggu ožžon čáhcejohtolat johtá mohkahalli Čivttajohkan Anárjávrii. Guovllus leat olu jeakkit, main váldooassi balsajeakkit. Sámmotjeakki–Vadjotjeakki jekkiidsuodjalanguovlu ollá guovllu oarjeravdda Sámmotjeakki oarjegáddái.

Duovddaguovllu vuvddiin leat beazit ja soagit. Bodnešattolašvuohta lea báikkuid veahkat eandalii guovllu máttaoasis. Duovddaguovlu gullá measta ollásit Gálddoavvi mánggabealat ja luonddutiippaid dáfus molsašuddi meahcceanaguovlui. Doppe leat olu mihtilmas davvi vuovde- ja jeaggeguovllu šlájat.

Kulturiešvuodát

Idjajávri sáttogáttiin diehtit mánggaid dološbázahusaid, main oasi áigodat lea gitta geađgeáiggis. Jávri davve- ja gaskaosiid gáttiin gávdnon bivdoroggeráiddut muitalit goddebivdokultuvrras, mii lea ovdal boazodoalu. Duovddaguovlu lea guhkesáigásaš anáraš ealáhusduovdda, man báikenamat leat ain eanaš anárašgielagat.

Guovllu čađa johtán čuđiid jagiid áigge adnojuvvon, Njuorggámis álgán boares dálvegeaidnu, mii joatkašuvvá Idjajávri bokte Čivttajoga guvlui. Mádi ja bokte leat johtán bigálusaide Čivttajoga bigálusgárdái, ja Reahpenčielggis ja Stohpojávri stobuid leat geavahan idjadanbáikin. Idjajávri lea johtán maiddái poastabálggis Sámmotjávri bokte. Idjajávri Godđuluovttas poastabálggis lea joatkašuvvan máttanuortti guvlui gitta Gihteluobbala ássangietti rádjai.

Duovddaguovllus leat dehálaš anáraš jahkejohtimii gullelaš ássanbáikkit. Dálvit bearrašat leat ássan jeagelduovdaga dihtii oiddolaš Reahpenčielggis, gos sirdásedje geassái Idjajávri gáttiide. Geassegiettit ledje buorre guollejávrin beakkán Idjajávri gáttiin. Boares giettit oidnojit ain duovdagis šattolašvuođa vuodul. Guovllu historjjás muitala maiddái boares gumppe bivdui ráhkaduvvon gárderáhkadus, gumppegárdi. Čadamihitu beales badjel 50 mehtera viiddis (anárašgillii huonâs) lei ráhkaduvvon geađgái dievá birra Čivttajoga gurrii, sulaid kilomehtera duohkai Čivttajoga bigálusgárddis. Gárderáhkadusas leat áimmuin dušše eatnamii gahččan dimbarat ja moadde ceikkojuvvon ceakkomuora. Čivttajoga gumppegárddis ledje ainjuo moaddelot čiega. Gárdái dolvon šaldi lei jáhkkimis ráhkaduvvon bávtti ala, mii lea bálddas.

Čivttajoga mohki sáttoguolbana bigálusgárdi lea okta Vuovde-Sámi boares legendáralaš bigálusgárddiin. Čivttajoga gárdi lea ceggejuvvon 1920-logus, muhto doppe leamašan muitalanárbevieru mielde gárderáhkadusat jo 1800- ja 1900-loguid doajáhagas. Čivttajohka lea Muttošjávri, Gálddoavvi, Báišduoddara ja Váhčira bálgosiid dehálemos bigálusbáiki, gosa leat boahťan olbmot maiddái Norgga bealde. Bigálusguovlu leamašan viidamus nuppi máilmmisoadi maŋŋá, go gárddi lahkasiin ledje gávccii kafeabartta ja bálkkusge lei doppe iežas kantuvrra bigálusaid áigge. Čivttajoga guoras ja gárddi máttabealde leat áimmuin mánggat boares barttat sihke bartta dahje goađi bázahusat.

Jahkelogiid áigge boazogárddi leat divodallan dahje ceggen ođđasit dárbbu mielde. Ráhkadusaide leat váikkuhan maiddái boazodoalu bargovugiid, tehnikka ja láhkaásaheami nuppástusat. Čivttajoga bigálusgárddi guhkes historjá oidno guovllu báikenamain. Gárddi lahkasis lea ovdamearkan Lentokonejärvi (Girdinmašiidnájávri), mii lea ožžon namas das, ahte ovdal gárdde lusa dolvongeainnu ráhkadeami badjeolbmot johte báikki ala juobe girdinmašiinnain. Čivttajoga bigálusbáiki oktan barttainis lea ain anus. Dat lea Muttošjávri anáraččaid bálgosa váldobigálusgárdi, gosa doalvu guohtunlotnašuvvan áidi.

Lotnašuvvanáiddi davábealde leat bálgosa geasseguohtumat ja máttabealde dálveguohtumat. Guovllu dálá barttat leat huksejuvvon dan lahkasi lahkalága.

Duovddagovva

Idjajávrrí ja Čivttajoga duovddaguovlu lea hervejuvvon jávrriid ja moreanabuolžžaiguin ja doppe šaddet soagit ja beazit. Dan oidnosii addet luonddu mánggat jeaggeviidodagat. Guovllu stuorámuš jávrrit leat davvenuorta-máttaoarje sullasaš Idjajávrrí ja Bávdejávrrí, maid earuha kilomehterbeale govda guolbba. Jávrriid almmolaš govva lea viiddis ja dát leat hearkki stoarpmaide go doppe leat unnán sullot. Idjajávrrí sáttogáttit, maid erošuvdna lea golahan báikkuid ja máttaoasi sullot leat duovdaga dáfus fiidná. Jávrriid máttabeale duovdda lea bieđggus meahcceanaduovdda, man davvenuorta-máttaoarjeháltasaš smávva jávrrit, luobbalat, jogat, hárrjít ja jeakkit dahket dielkkuid.

Guovllu máttaoasis lea Muttošjávrrí bálgosa bigálusbáiki ja guohtunlotnašuvvanáidi, maid duovddaguovllu ráddjen čuovvu. Čivttajoga bigálusbáikki duovdaga hálldašit earáhkásaš gárderáhkadusat, maid lahkasiin dálá boazobarttat leat lahkalága. Guhkkeleappos gárddis leat boares barttat ja daid bázahusat. Idjajávrrí gáttiid boares geassegiettiin oidnojit duovdagis lagamustá šattolašvuodas dáfus.

Árvvoštallan

Idjajávrrí ja Čivttajoga luondduealáhusduovdagat leat finna ja áidnalunddot ovdamearka anáraččaid luondduealáhusaid (omd boazodoalu, guolle- ja meahcebivddu ja murjema) duovdagis. Guovllu dološbázahusat, ovddeš gieddebáikkít ja huksejuvvon kulturbiras bigálusgárddiinis dahká mánggageardásaš oppalašvuoda, maid báikkiide gullevaš njálmmálaš árbevierru riggudahtta.

Dološbázahusregistarii merkejuvvon čuožáhaga: 30 čuožáhaga

JSG Jekkiidsuodjalanguovllut: Sámmotjávrrí–Vadjotjeakki jekkiidsuodjalanguovlu

MEG Meahcceanaguovllut: Gálddoaivvi meahcceeana

HSG Hárjiidsuodjalanprográmma: Duvrobuolžža–Idjajávrrí hárjeguovlu

JSP Jekkiidsuodjalanprográmma: Gievárjeakki–Sámmotjeakki–Vadjotjeakki guovlu

GUS Guoikkaid-suodjalanlágain suodjaluvvon čázádagat: Njávdáma čázádagat

Riikkaidgaskasaččat árvvolaš loddečázit (IBA): Sámmotjeaggi–Vadjotjeaggi

TUU Árvvolaš bieggá- ja gáddegearddit: Idjajávrrí bieggá- ja gáddečoagganeamit

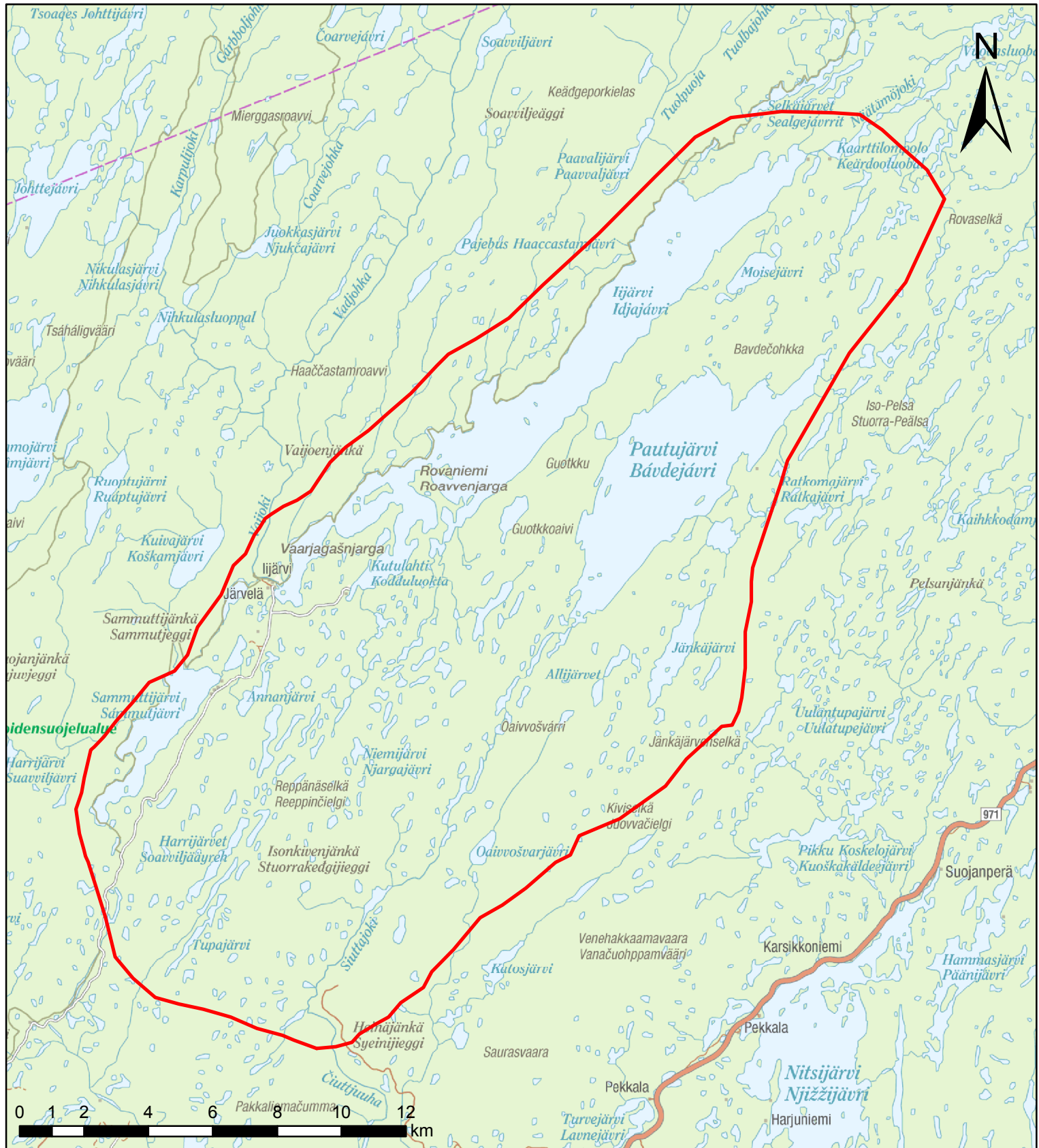
FI Natura 2000 -fierpmádahkii gullevaš guovllut: Gálddoaivvi meahcceeana

Dieđut vižžojuvvon 26.5.2015

Idjajávrrri ja Čivttajoga luondduealáhushuovdagat

Gielda: Anár

Eanagoddi: Lappi

 Riikkaviidosaččat árvvolaš duovddaguovlluid ráddjenevttohus 2015

Kove: Eija Ojanlatva

174. Ijjäävri ja Čivtjuuvâ luánduiäláttâsenâduvah

Ijjäävri ja Čivtjuuvâ luánduiäláttâsenâduvâi enâdâhkuávlun lii ovdâsteijee ovdâmerkkâ aanaarsämmilij ärbivuávlâi iäláttâsenâduvâst. Kuávlun lii iävtuttum uđđâ čuásáttâhân väldikodálávt mávsulâš enâdâhkuávlun.

Eennâmkodde	Lappi
Kieldâ	Aanaar
Enâdâheennâmkodde	Peräpohjola–Lappi
Enâdâhkuávlun	Tave-Laapi tuodârkuávlun
Vijđodâh	38 066 ha, mast njeeših já jolgâ jeegih: 9 228 ha eennâmtuálukuávlun: 1 ha vyevdih sehe ávus kuolbâneh já kállee-enâmeh: 19 520 ha huksejum kuávlun: 9 ha čäcikuávlun: 9 308 ha

Luándujiešvuodah

Ijjäavri ja Čivtjuuvâ luánduiälättâsenâduvah ovdâsteh Aanaarjäävri taavaapele ucesluándusii meccikuávluenâduv, mast vuárutteleh vuáimálávt sundášum, suullân 20–50 meetter alosiih mooreenpuolžah, jeggikoveh já jäävrih. Ijjäavri tavenuortâbeln já maadáviestârbeln jotâ jäävrisundásâš čunoihámášume, mii vijdân Ijjäavri maadáviestârridoost äämmirlágán kuolbânin. Meid kuávlun nube stuorrâ jävriáldá, Pavdjäävri, máddáábeln jotâ uánihis já potkâneddee puolžâuási. Kuávlun källeevuádu lii sundášum já tast joteh tuohu teehi siemin toijuuttâh- já siirdálinjááh. Källeevuádu haldáseh metamorfisiih keedgih, moi kooskân čuoggâs tonaliitâst, tonaliitsâš gneissist já čuárvišiälgumgneissist hámášuvvee sedimentkeedgij já jienâliskeedgij suonâ.

Enâdâhkuávlun tave- já viestârúásist láá stuorrâ, tavenuorttâ-maadáviestârsundásiih Ijjäavri já Pavdjäävri. Ijjäavri ridoh láá pááihui vuodâsridoh, maid eroosio lii luáptám, já jäävri maadáuásist láá čunoivuádušiih suolluuh. Ijjäavri čäsih kolgeh Njiävdám miel Jienâmeerân. Ijjäavri já Pavdjäävri kooskâst lii vyeligis čäcijiyehe, mon aldasáid šoddám maangâhámásâš juvvi já luobbâlij viärmádâh lii Nijbii pehti Aanaarjäävrân kolgee Reeppinjuuvâ kierâčácádâh. Pavdjäävrist kulgiidejee čäcikiäinu muhâttâl Čivtjuuhâ-nommâšâžžân Aanaarjäävrân. Kuávlust láá valjeest jeegih, main uási láá olsâpolsâjeegih. Samudjeegi-Vaijuvjeegi jegijsuojâlemkuávlun uulât Samudjäävri viestârriidon, mii lii kuávlun viestârroobdâst.

Enâdâhkuávlun vyevdih láá peci- já suáhiváldáliih. Vuálááššadolâšvuotâ lii pááihui valjaa aainâs kuávlun maadáosijn. Enâdâhkuávlun kulâ masa ollásávt Kaalduáivi meccikuávlun, mii lii maangâpiälâsâš já kuándutiipâidis tááhust molsâšuddee. Tobbeen láá ennuu šlaajah, moh láá tijpáliih tave vyevdi- já jeggikuávlod.

Kulttuurjiešvuodah

Ijjäavri vuodâsiin tobdeh maangâid toovlášpasâttâšaid, main uási äigimiäruštállâm olâ kidâ keđgiägi räi. Jäävri tave- já koskâosij riddoin kavnum kodderoggekurgâlâsah muštâleh puásuituálu ovdeldejee koddepivdemkulttuurist. Enâdâhkuávlun lii kuhesáigásâš anarâš iälättâsenâdâh, mon päikkinoomah láá vala-uv ianááš anarâškieláliih.

Kuávlun čoodâ láá jottáám čuodij iivij äägi kevtum, Njuárgámist álgám puáris tälvimaadij, mii juátkoo Ijjäavri pehti Čivtjuuv kulij. Maadij miel láá jottáám Čivtjuuvâ káárdán pygálussáid, já Reeppinčielgi já Tupejäävri kámpáid láá kiävtám iästállâmsaijeen. Ijjäävrân lii jottáám meid postâpäälgis Samudjäävri pehti. Ijjäavri Kodoluovtâst postâpäälgis lii jotkum maadânuortâs kidâ Kittiluobbâl aassâmkiEDI räi.

Enâdâhkuávlust láá teháliih anarâšâi varriistâlmân lohtâsejee aassâmsajeh. Tälviv perruuh láá aassâm jävilenâmiidis tááhust vuovâs Reeppinčielgist, mast sirdojii keesij ááigán Ijjäavri riddoid. Kesikiedih láá lamaš šiev kyelijävrin piäggám Ijjäavri riddoin. Puáris kiedih tiättojeh ain-uv meecist šadolâšvuodâs vuádu. Kuávlun historjâst muštâl meid puáris kumppipiivdon rahtum pivdorááhtus, huonâs. Čoodâmittoos peeleešt paijeel 50-meettersâš kumppikardi lii rahtum kiädgâas tiävää pirrâ Čivtjuuvâ piállâs, suullân kelomeetter kiäčân Čivtjuuvâ pygálusääidist. Kärdiráhtusist láá ááimuin innig enâmân kočádâm hiirsah sehe muáddi cekkum čiäguuorâ. Čivtjuuvâ huonâsist láá lamaš aainâs muáddilov čiehâd. Nabdemist káárdán jottee šalde lii rahtum paldâsâš kállee oolâ.

Čivtjuuvâ pygálusáidi, mii lii Čivtjuuvâ mohe čunoikuolbânist, lii ohtâ Vyevdi-Säämi puáris já legendaarlijn pygálusääidijn. Čivtjuuvâ äidi lii huksejum 1920-lovvoost, mut muštâlemärbivyevi miel tobbeen láá lamaš kärdiráhtuseh jo 1800- já 1900-lovoi jorgáduvâst. Čivtjuuhâ lii lamaš Mudusjäävri, Kaalduáivi, Paištuoddâr já Vääččir palgâsij puásuituállei tehálumos rátkimsaje, kuus láá puáttám pygálusulmuuh meid Taažâbeln. Vijdâsumos muddoost pygáluskuávlun lii lamaš nube maailmsuádi maŋa, kuás ääidi paaldâst lijii käävci kähviäsud já paŋkki toolâi tobbeen jieijâs konttur pygálusâi äägi. Čivtjuvpiállâst já ääidi máddáábeln láá ááimuin vala maangah puáris kámpâh sehe kámpâ tai kuádi pasâttâsah.

Ihelovoi äägi láá puásuääidi tivodâm tâi huksim uđđâsist táarbu miel. Ráhtusáid láá vaikuttâm meid puásuituálu pargovuovij, tekniik já lahâasâttâs nubástusah. Čivtjuuvâ pygálussaje kuhes historjâ uáinoo kuávlun päikkinoomâin. Ääidi aldasijn lii ovdâmerkkân Lentokonejärvi, mii lii uázžum noomâs tast, ko ovdil káárdán mannee maadij ráhtim puásuialmaah juttii toho joba kirdemmašináin. Čivtjuuvâ pygálusáidi kámpáidiskuin lii ain-uv kiävtust. Tot lii Mudusjäävri anarâš palgâs váldupygálusáidi, moos joođet kuáttumjuurrâmáidi. Juurrâmáidi taavaabeln láá palgâs kesikuátumeh já máddáábeln tälvikuátumeh. Kuávlun táálâh kámpâh láá huksejum ton aldasáid aldaluvâi.

Enâdâhkove

Ijjäavri já Čivtjuuvâ enâdâhkuávlv lii jaavrij já mooreenâmmirij kirjim suáhi- já pecivyevdieennâm, mon uáinusijđ kovvejeh maangah jeggivijđoduvah. Kuávlv stuárráamusah jäävrih láá tavenuorttâ–maadâviestârsundásiih Ijjävri já Pavdjävri, maid iärut kilomeetterpele kobdosâš kuátku. Jaavrij almoskove lii viijdes já toh láá heerhih stormáid, ko tain láá uccáá suolluuh. Ijjäavri vuoddâseh, pááihui eroosio luáptám ridoh já maadâuási suolluuh láá enâdâhlávt ovdâsteijeeh. Jaavrij máddáábeln kuávlv enâdâh lii piädgus, tavenuorttâ–maadâviestârsundásiih uccâ jávrááh, luobbâleh, juuvah, puolžah já jeegih taheh meccikuávlv enâdâhân tiälhuid.

Kuávlv maadâuásist lii Mudusjäävri palgâs pygálussaje já kuáttumjuurrâmáidi, maid enâdâhkuávlvi raijim čuávu. Čivtjuuvâ pygálussaje enâdâv haldâseh molsâšuddee ahasiuh äidiráhtuseh, moi aldasijn táálááh puásuikámpáh láá aldaluvâi. Olgoláá ääidist láá puáris kámpáh já toi vuáđuh. Ijjäavri ridoi puáris kesikiedih iärutuveh enâdâvâst iänááš šadolášvuodâs áánsust.

Árvutahheeh

Ijjäavri já Čivtjuuvâ luánduiäláttâsenâduvah láá ovdâsteijee já áinoošlajâsâš ovdâmerkkâ aanaarsämmilij luánduiäláttâsâi (om. puásuituálu, kuálástus, meccipivdo já muorjim) haldâšem enâdâvâst. Kuávlv toovlášpasáttâsah, ovdiih kieddisajeh já huksejum kulttuurpiirâs pygálusaidijnis hámmejeuh maangâkiärdâsâš ubâlášvuodâ, mon soojijđ lohtâseijee njálmálâš ärbitiäťu rigosmit.

Toovlášpasáttâsregisterân merkkejum čuosáttuvah: 30 čuosáttuvâđ

JSK Jegijsuojâlemkuávlvuh: Samudjeegi–Vaijuvjeegi jegijsuojâlemkuávlv

PSK Priivaatenâmiuh suojâlemkuávlvuh: Jaakopinkaltio luándusuojuâlemkuávlv

MEK Meccikuávlvuh: Kaalduáivi meccikuávlv

PSO Puolžâisuojuâlemohjelm: Tuurupuolžâ–Ijjäavri puolžâkuávlv

JSO Jegijsuojâlemohjelm: Kiesvärjeegi–Samudjeegi–Vaijuvjeegi kuávlv

KUS Kuoškâisuojuâlemavvâin suojâlum čácáduvah: Njiävđâm čácádâh

Ramsar–kuávlvuh: Samudjeggi–Vaijuvjeggi

Aalmugijkoskásvt mávsuliih loddeččâsiuh (IBA): Samudjeggi–Vaijuvjeggi

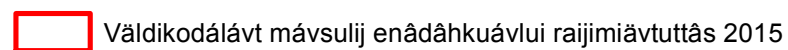
TUU Mávsuliih pieggâ- já riddokiärdášumeh: Ijjäavri pieggâ- já riddokiärdášumeh

FI Natura 2000 -viärmádâhân kullee kuávlvuh: Kaalduáivi meccikuávlv

Tiäđuh viežžum 26.5.2015

Kieldâ: Aanaar
Eennâmkode: Lappi

Eennâmkodde: Lappi

Väldikodálávt mávsuliih enâdâhkuávluh (MAPIO-pargojuávhu iävtuttâs) © SYKE
Maadijkárttá (GT) © Karttakeskus Oy

Käärt: Eija Ojanlatva

174. Iijääu'r da Tsiuttajoogg luâttjie'llemvue'ķķ-kue'stelm

Iijääu'r da Tsiuttajoogg luâttjie'llemvue'ķķ-kue'stelmi kue'stelmvu'vdd lij ee'ttķeei ouddm. aanar-sä'mmlai ä'rbbvuõđlaž jie'llemvue'ķķ-kue'stelmin. Vu'vdd lij mie'ldd ođđan päi'ķķen vä'lddkâaddlânji ärvvsi'žžen kue'stelmvu'vdden.

Mäddkā'dd	Lappi
Kā'dd	Aanar
Kue'stelm-mäddkā'dd	Puášštâ'vv–Lappi
Kue'stelmvu'vdd	Tâ'vv-Lappi tuõddârvu'vdd
Vu'vddšõrrâdvuõtt	38 066 ha, ko'st leäuš da äävas jie'ğğ: 9 228 ha mäddtäällvu'u'd: 1 ha mie'cc di äävas ķiālgkuālvvi da ka'llimäādd: 19 520 ha rajjum vu'u'd: 9 ha čää'ccvu'u'd: 9 308 ha

Luâtnallšemvuõd

Iijäau'r da Tsiuttajoogg luâttjie'llemvue'kk-kue'stelm ee'ttkâ'stte Aanarjäu'r tâ'vvbeä'l u'ccâä'blkaž poostjânnamkue'stelm, ko'st vuârtâ'le viõkksânji vu'vddšõðvvâm nu'tt 20–50 mettred õlli morenpää'r, jeä'ğgša'cci da jäu'r. Iijäau'r ääppal- da lie'tnibeä'lnn jâätt jau'rrvu'vddsaž vuõddâshämm'meem, kää'tt šõr-ran Iijäau'r lie'tnireeddast čä'mmõðttjen kiâlgkuâlvmâddan. Še vuu'd nuu'bb suur jau'rrkää'v, Pauddjäu'r, saaujbeä'lnn jâätt vuä'nkõs da puâtkõð'tti viõrrvuârr. Vuu'd ka'llivuâdd lij vu'vddšõðvvâm da tõ'st mâ'ne ri'stte ri'stte uu'cc moordõs- da se'rddõsliinj. Ka'llivuâd vaaldše metamorfla kie'dj, koi kõ'skke oi'ğgâ'tte tonaliitt, tonaliittsest gneissâst da čuä'rvvskluuddgneissin häämmeei sedimenttkie'dji da činglõskie'dj juõnn.

Kue'stelmvuu'd tâ'vv- ja viõstârbeä'lnn âârri suur, ääppal-lie'tnivu'vddsa Iijäu'rr da Pauddjäu'rr. Iijäau'r reedd liä paai'ki vuõddsai da eroosio sââjjam, da jäu'r saaujbeä'lnn liä vuõddâsvuâddsa suõl'lu. Iijäau'r čää'zž kâ'lğge Näätamõjoogg čõðd Jiõnñmie'rre. Iijäau'r da Pauddjäu'r kõðskâst jâätt vue'lgâž jânnamsuäppâs, koon pâ'ldde šõddâm määgnallšee'm vuäji da luâbbli säi'mmõs lij Niipijoogg mie'ldd Inarijäu'rra kolggi Reppänäjoogg lä'dvvčä'ccõs. Pauddjäu'rest aalgâs vuäžžai čää'cckeäinn kâlgg määkktoõlee'l Tsiuttajokkân Aanarjäu'rra. Vuu'dest liä vâä'lljest jie'ğg, koin vue'ss liä taaljie'ğg. Sammutjie'ğg–Vaijooggjie'ğg jie'ğgisuõjjeemvu'vdd vuäll vuu'd viõstârläädast âârri Sammutjäu'r viõstâr-riddu.

Kue'stelmvuu'd mie'cc liä pie'cc- da sue'kkvâ'lddsai. rää'zzvuâdd lij päai'ki vâä'llj kuuitâg vuu'd saaujbeä'lnn. Kue'stelmvu'vdd kollai âlddsin obbnes Kaldoaivi määngpeälsi'žze da luâttšlaajji mie'ldd vaajtõõlli poostjânnam-voudda. To'ben liä jiânnai šlaajjnallšee'm tâä'v meä'cc- da jeä'ğgvuu'di šlaajjtõðz.

Kulttuurnallšemvuõd

Iijäau'r vuõddâsreeddin toobdât määngid tuu'ljõžpaažtõðz, koin vue'ss mâânn ääi'j mie'ldd tok keä'dğgäigga. Jäu'r tâ'vv- da kõskkbeä'li reeddin kaunnum rõyvâu'ddrääd mainste puäžžhâäid maadârde-mšest kää'ddšee'llemkulttuurâst. Kue'stelmvu'vdd lij kuu'kkesäiggsaž aanarsä'mmlai jie'llemvue'kk-kue'stelm, koon päai'knõmmõs lij pâi võl vuei'vvää'sest aanarsää'mkiõllsaž.

Vuu'd čõðd lij jââttam čue'di ee'jji õnnum, Nuorgam beä'lnn aalgâs vuäžžam vuä'mm tä'lvvkeäinn, kää'tt juâtkkai Iijäau'r mie'ldd till Tsiuttajoogg. Keäin čõðd lij jottum Tsiuttajoogg puäžžaiddu pikalõðzzid, da Reppänäselkä da Tupajäu'rest âârri keämpid liä âânnam kue'ttsâä'jjen. Iijäu'rra lij jââttam še pää'stpää'ljes Sammutjäu'r mie'ldd. Iijäau'r Kutuluutâst pää'stpää'ljes lij juâtkkjam oo'bðdnee'kk âarra pâi Kittiluâbbal jâlstemkee'dd räjjä.

Kue'stelmvuu'dest liä tää'rkes aanarsä'mmli'žze ekksažsirddu õhtteei jâlstempäi'k. Taa'lvipoodd piârri liä jâlstim jee'el-luâd suâvlâst Reppänäselässä, ko'st si'rðdeš kie'sspooddid Iijäau'r reeddid. Kie'sskee'dd liä leämmaž pue'rren kue'lljäu'rren toobdâs Iijäau'r reeddin. Vuä'mm kee'dd jeârne pâi võl luâdâst rää'ssvuõð vuâdald. Vuu'd historâst maainast še vuä'mm kuu'mp šeellmõ'sše tuejjuum peärtamraajâlm, kuu'mplõnnj. Luõ'ddjee'jes mie'ldd pâ'jjel 50-mettar kuu'mpkaardâs (aanarsää'mkiõ'lle huonâs) lij tuejjuum keädggai pää'r pirr Tsiuttajoogg kuâņņsa, nu'tt kilomettar keäčča Tsiuttajoogg puäžžäädast. Äi'ttraajõðzâst liä pääžžam teä'nab maddu rõvvâm hiirs di še muä'dd lue'mmum ceäkkmuõrr. Tsiuttajoogg kuu'mplõñjâst liä leämmaž kuuitâg muä'ddlo suäpp. Karðdsä joo'tti mostt lij tuejjuum tuõ'deld paaldâst âârri ka'lli ool.

Tsiuttajoogg mää'kkest vuõddâskiâlgkuâlvest âârri Tsiuttajoogg pikalõspäi'k lij õhtt Meä'cc-Lappi puärr-summus ja legendaarsain pikalõspaai'kin. Tsiuttajoogg äidd lij rajjum 1920-lääggast, leä'sa päai'kest lij mainstum mainnsi mie'ldd leämmaž äi'ttraajâlm ju'n 1800- ja 1900-looggin. Tsiuttajokk lij leämmaž Muddusjäu'r, Kaldoaivi, Paistuõddâr da Vâ'čcer paalgâskoo'ddi puäžžhoi'ddjeei tää'rkmõš pikalõspäi'k, koozz liä puâttam pikalõsnarood še Taarrâst. Jäänmõsân âânnemnalla pikalõsvu'vdd lij leämmaž nuu'bb jõnn vâäin mângga, kuä'ss ääid kuâņņsest õ'ne kâäu'c kää'ffpäi'kk-keämp da ba'ņkk õð'ni to'ben jii'jjes konttâr pikalõðzzi poodd. Tsiuttajokk-kuâņņsest da ääid saaujbeä'lnn liä pääžžam määng vuä'mm keämp di še keämp le'be lâu'ņņkuä'd kuâdtõðz.

Lääi ee'jji poodd puäžžäädid liä teevvam le'be raajjâm o'ddest taarb mie'ldd. Raajõðzzid liä vaikkam še puäžžhâäid tuäijnää'li, tekniikk da lää'jješættmõðž muttâz. Tsiuttajoogg pikalõspäi'k ku'kes histor kuâst-tai vuu'd päai'kinõmmõðzâst. Ääid õlddsin lij ouddm. Jarplaanjäu'rr, kää'tt lij vuäžžam nõðmâs tõ'st, što ou'ddel aiddu joo'tti čuõkku raajjmõðž puäžžoummu jo'tte päai'k ool jo-ba jarplaanin. Tsiuttajoogg pikalõsäidd keämpines lij pâi võl âânnemnalla. Tõt lij Muddusjäu'r aanarsää'm paalgâskää'dd vuei'vvpikalõsäidd, koozz mâânn čioğrdõkjârrosäidd. Jârrosääd tâä'vbeä'lnn lij paalgâskää'dd kie'ssčioğrdõk da saaujbeä'lnn tä'lvvčioğrdõk. Vuu'd ânn'jõž keämp liä rajjum tõðz âldldõðžzi naggsen tukklõðžzi.

Kue'stelmkartt

Iijäau'r da Tsiuttajoogg kue'stelmvu'vdd lij jääu'ri da morenčuu'łpi ķe'rjjeem sue'ķķ- pie'ccmeä'ccmādd, koon kuāsttmōōžž luānddee māāng jeā'ğğvuud. Vuu'd šuurmōs jääu'r liā āāppal-vuārjalvu'u'd Iijāu'rr da Pauddjāu'rr, koid jeā'rat pie'łl ķilomettar kobdd ķiālgkuālv. Jāäu'ri takaikicstōs lij veeidas da tōk liā vāā'nes-suāl'l'jen samai keā'ppsōōzz ahttrid. Iijāäu'r vuōddsai, paai'ķi paai'ķi eroosio lij sâājjam reeddid da sauĵĵbeā'l suōl'lu liā kue'stelmna'łlsānji ee'ttķeei. Jāäu'ri sauĵĵbeā'łnn vuu'd kue'stelm lij tārmmjōōvvām, āāppal-vuārjalvu'vddsai uu'cci jāäu'ri, luābbli, jooggi, viōri da jie'ğgi ķe'rĵĵpāikķeem poostĵānnamkue'stelm.

Vuu'd sauĵĵbeā'łnn lij Muddusjāäu'r paalgāskāā'dd pikalōspāi'ķķ da čiōgrdōķĵārrōsāidd, koid kue'stelmvuu'd rajjōs jāā'kkat. Tsiuttajoogg pikalōspāi'ķ kue'stelm vaaldše vaajtōōłli ekkša āiddraajālm, koi ālddsin ānn'jōž puāz3keāmp liā naggsen tukklōōžž. Kuu'ķķben āāidast liā vuā'mm keāmp da tōi vuāđ. Iijāäu'r reeddin āārrai vuā'mm ķie'ssķee'dd jeārsme kue'stlmest šuurmōsān rāā'ssvuōdes peā'lest.

Ärvvraaji

Iijāäu'r da Tsiuttajoogg luātĵĵie'łlemvue'ķķ-kue'stelm liā ee'ttķeei da o'dinaknallšem ouddmeārkk aanar-sāā'mnallšemest luātĵĵie'łlemvue'ĵĵi (ouddm. puāz3hāāid, kue'łlšee'łlem, mie'cstummuž da mue'rĵĵuussmōōžž) lei'mmeem kue'stlmest. Vuu'd tuu'łjōžpaaz3tōōzz, tuālĵōž ķee'ddpāāi'ķ da rajjum kulttuurpirrōs puāz3ā-āi'dines hāāme māāngķeārddsa obbvuōđ, koon pāāi'ķid ōhtteei njāālmāž ā'rbbteātt ree'ğğast.

Tuu'łjōžpaaz3tōsregisteera mie'rķķuum pāāi'ķ: 30 pāi'ķķed

SSA (JSV) Jeā'ğğsuōĵĵeemvuu'd: Sammutĵĵie'ğğ–Vaijooggĵĵie'ğğ jie'ğğisuōĵĵeemvu'vdd

YSA (PSV) Privattmāāddi suōĵĵeemvuu'd: Jaakoppikōłmmkāāiv luāđsuōĵĵeemvu'vdd

EMA (PJV) Poostĵānnamvuu'd: Kaldoaivi poostĵānnam

HSO (VSP)Viōrrsuōĵĵeemprogramm: Tuuruviōrr–Iijāäu'r viōrrvu'vdd

SSO (JSP)Jeā'ğğsuōĵĵeemprogramm: Skiesvāā'rrĵĵie'ğğ–Sammutĵĵie'ğğ–Vaijooggĵĵie'ğğ vu'vdd

KOS (KUS)Kuōšksksuōĵĵeemlāā'ĵĵin suōĵĵuum čā'ccōōzz: Naudđāmjoogg čā'ccōs

Ramsar-vuu'd: Sammutĵĵeā'ğğ–Vaijooggĵĵeā'ğğ

Meeraikōōškeld ärvvsa lā'ddčāā'33 (IBA): Sammutĵĵeā'ğğ–Vaijooggĵĵeā'ğğ

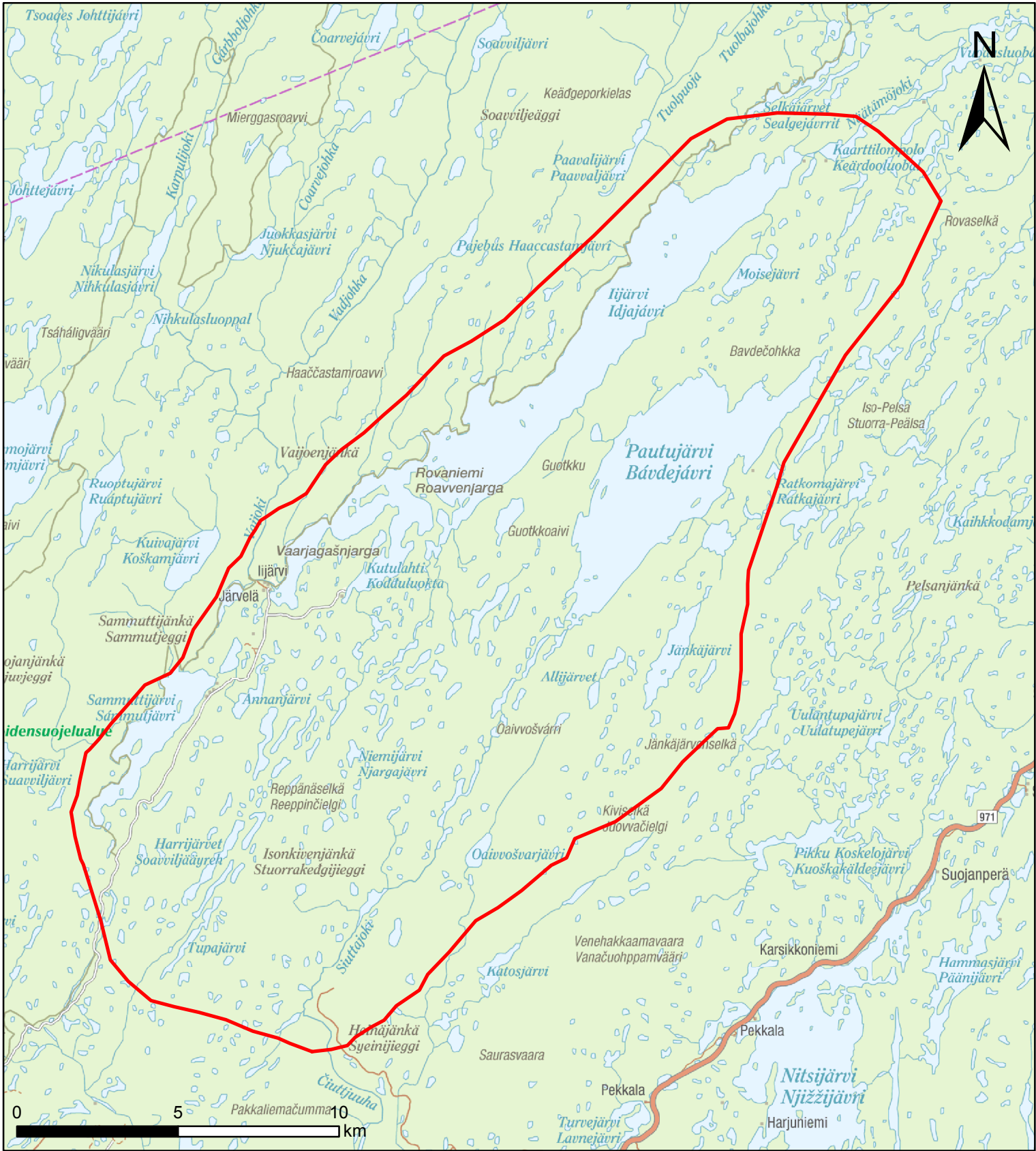
TUU Ärvvsa piōgg- da reddriāddtōōgg: Iijāäu'r piōgg- da reddriāddtōōgg

FI Natura 2000 -sāi'mmō'sse kollĵĵei vuu'd: Kaldoaivi poostaiĵānnam

Teāđ occum 26.5.2015

Iijäau'r da Tsiuttajoogg luâttjie'llemvue'kk-kue'stelm

Kâ'dd: Aanar
Mäddkâ'dd: Lappi

Vä'lddkââddlânji ärvvsai kue'stelmvuu'di rajjõsehdtõs 2015

Kuva: Eija Ojanlatva

175. Sevettijärven asutusmaisemat

Sevettijärven asutusmaisemat kuvastavat Suomen valtion asutustoimintaa saamelaisalueilla toisen maailmansodan jälkeen. Huomattavaksi kolttakyläksi asutustoiminnan myötä muuttunut Sevettijärvi on kolttasaamelaisten nykyinen hallinto- ja kulttuurikeskus. Sevettijärven asutusmaisemat on ehdolla uutena kohteena valtakunnallisesti arvokkaaksi maisema-alueeksi.

Maakunta	Lappi
Kunta	Inari
Maisemamaakunta	Peräpohjola–Lappi
Maisemaseutu	Inarijärven seutu
Pinta-ala	8 449 ha, josta kosteikkoja ja avointa suota: 334 ha maatalousalueita: 9 ha metsiä sekä avoimia kankaita ja kalliomaita: 4 543 ha rakennettuja alueita: 221 ha vesialueita: 3 343 ha

Luonnonpiirteet

Sevettijärven asutusmaisemat muodostavat kapean, lähes 60 kilometriä pitkän nauhan koillisen Inarin järvi-rikkaalle alueelle. Asutus myötäilee Kirakkajärveltä Suojanperään ulottuvaa vesireittiä, joka koostuu erikoisista lounais-koillissuuntaisista järvistä ja niitä yhdistävistä koskijaksoista. Kirkkaat ja äärimmäisen puhdasvetiset järvet ovat paikoin syviä. Sevettijärven rannat ovat hienoa hiekkaa, kun taas Ukonselkä ja Jänisjärvi ovat kivi- ja louhikkorantaisia ja lähes asumattomia. Suurin osa alueen vesistä virtaa Näätmöjokeen, joka laskee Norjan puolelle Jäämereen. Suojanperän eteläpuolella sijaitseva Nitsijärvi on osa Inarijärveä ja kuuluu Paatsjoen vesistöalueeseen.

Sevettijärven alueella on runsaasti jääkauden jäätikköjokien synnyttämiä muotoja. Alueen vesireittiä reunustaa pitkä harjumuodostuma, joka on osa merkittävää Repojoen–Inarin–Partakon–Sevettijärven harjujaksoa. Harjua ympäröivät kumpuilevat moreenimaat, jotka ovat paikoin kivikkoisia. Korkeimmilleen asutusmaisemaa reunustava maasto nousee maisema-alueen itäpuolella, jossa vaarojen laet ulottuvat runsaan 200 metrin korkeuteen merenpinnan yläpuolelle. Alueen kallioperä on murrosten ja useiden kivilajien kirjomaa. Maisema-alueen itäosia hallitsee yhtenäinen graniittialue, jonka länsipuolella on vyöhykkeittäin tuffiittista hiekkaa, kiillegneissia, kvartsi- tai granodioriittia ja kvartsi-maasälpägneissia. Maisema-aluetta reunustavilla vaaromailla on runsaasti kalliopaljastumia.

Alueen metsät ovat pääasiassa sekametsiä, jotka muuttuvat välillä kuivaksi hiekkakangasmänniköksi tai ranta-alueiden tiheäksi koivikoksi. Alueen eliölajisto on tyypillistä metsäisen Lapin lajistoa. Maisema-aluetta halkova harju muodostaa merkittävän pohjavesivarannon.

Kulttuuripiirteet

Sevettijärven alueelta tunnetaan yli 30 muinaisjäännöstä, jotka kertovat alueen esihistoriallisesta asutuksesta ja peuranpyynnistä. Maisema-alueelta on löydetty useita pyyntikuoppia, jotka ovat jakaantuneet tasaisesti pitkin aluetta. Lisäksi muassa Suojanperältä ja Suprusta tunnetaan liesilatouksia. Kodanpohjien tai kamminjäännöksiä sijaitsee alueen pohjoisosissa Sevettijärven ortodoksikirkon pihamaalla sekä Kirakkajärvellä. Kenties omalaatuisin alueen esinelöydöistä on Mikhäljärven rannalta löytynyt hopeinen, skandinaavinen hevosenkenkäsolki, joka kertoo alueen myöhäisrautakautisista yhteyksistä etelään.

Alueen pitkstä inarinsaamelaisesta asutushistoriasta huolimatta sen nykyinen asutusmaisema on nuorta ja kolttakulttuurin leimaamaa. Suomen menetettyä Petsamon alueen toisessa maailmansodassa valtio asutti menetettyjen alueiden kolttaamalaiset väliaikaisesti Ivalon, Nellimin ja Raja-Joosepin väliselle alueelle. Vuonna 1948 astui voimaan Laki eräiden kolttien asuttamisesta. Tuolloin Näätmön–Sevettijärven alueesta tuli Petsamon Suonikylän asukkaiden ensisijainen sijoituskohde. Koltat muuttivat Sevettijärven alueelle vuosina 1949–1952, jolloin valtio rakennutti alueelle 52 uudistaloa. Asutustoiminnan alkaessa maisema-alueella oli kymmenisen porosaamelaista ja inarinsaamelaista taloutta sekä muutaman suomalaisen perheen asuintilat.

Valtion rakennuttamat kolttatilat hajasijoitettiin Sevettijärvellä pienten järvien rannoille noin 60 kilometriä pitkälle tietömälle vyöhykkeelle, joka ulottui Nitsijärveltä Kirakkajärvelle. Tiloja perustettaessa niille myönnettiin niin sanottuja kalakämppejä, jotka sijaitsivat joko Inarijärven pohjois- ja koillisrannoilla, Iijärven suunnalla tai Näätmöjoella. Menetetyllä kotiseudulla Suonikylän kolttaamelaisten vuotuismuutto oli jatkunut aina talvisotaan saakka, joten kalakämppien ajateltiin tukevan kolttien toimeentuloa uudella asuinalueella. Monet Sevettijärven kolttatiloista harjoittivat myös lampaanhoitoa.

Vielä asutettunakin Sevettijärvi oli erittäin eristäytynyttä seutua, jolle ei johtanut kunnollista vesi- tai tiereitistöä. Maantie alueelle valmistui vasta 1960-luvun lopulla. Nykyisin Sevettijärvi on kolttaamelaisten hallinto- ja kulttuurikeskus. Kylän keskellä sijaitsee Kirakkajärveltä Kolttien perinnetaloksi siirretty tuparakennus, jonka pohjoispuolella on jälleenrakennusaikana tehty Trifon Petsamolaisen rukoushuone. Rukoushuone vihittiin kirkoksi vuonna 1990. Kirkon alue on aidattu, ja pyhäältä kulkee hiekkatie hautausmaalle, jossa jäkälä peittää hautakumpuja. Kolttien perinnetalo edustaa sodanjälkeisen asuttamisen aikaista tyyppitaloa, jonka suunnittelussa on otettu huomioon myös kolttien rakennusperinne. Perinnetalossa on esillä Saamelaismuseon perusnäyttely, joka kertoo kolttaamelaisten historiasta. Perinnetalolta lähtee merkitty 90 kilometrin mittainen Saamenpolku, Säämpääljes, joka kulkee maastossa osittain vanhoja saamelaisten käyttämiä polkuja seuraten.

Maisemakuva

Sevettijärven kylä sijaitsee Inarin kunnan koillisosan koltta-alueella Näättämsöön vievän tien varrella. Kolttilat muodostavat Nitsijärveltä Suprun ja Sevettijärven kautta aina Kirakkajärvelle kulkevan pitkän lounaiskoillissuuntaisen asutustilojen nauhan. Katkos nauhamaiseen asutukseen tulee vain Ukonsejän ja Saarijärven välisellä karukolla.

Asutusmaiseman keskus on Sevettijärven eteläosassa sijaitseva Sevettijärven kylä. Suurin osa kylän rakennuksista sijaitsee kapean Sevettijärvensuojan tai -salmen pohjoisrannalla. Kylän rakennettuun maisemaan kuuluvat muun muassa kauppa, koulu, entinen terveystalo, ortodoksikirkko, hautausmaa sekä Kolttien perinnetalo.

Laajan maisema-alueen maisemakuva vaihtelee suuresti. Maisemaa hallitsevat jääkauden synnyttämät lounaiskoillissuuntaiset, ketjuttuneet järvet ja samansuuntaiset hiekkapitoiset harjanteet. Alueen kapeiden järvi-rannat ovat louhikkaisia ja paikoitellen soistuneita. Järvien taustalla nousee kumpuileva vaaramaa. Ukonsejän maisemaa hallitsee jyrkkäpiirteinen, lähes 100 metriä korkea Ukonpää, Äijih.

Arviointi

Sevettijärven kylä on sekä maantieteellisesti että kulttuurihistoriallisesti ainutlaatuinen koko Suomessa. Sevettijärvi on maailman ainoa elävä koltasaamelaiskulttuurin keskuspaikka. Sevettijärven alue on samalla edustava ja laaja-alainen esimerkki Suomen valtion asutustoimista toisen maailmansodan jälkeen.

Muinaisjäännösrekisteriin merkityt kohteet: 36 kohdetta

Valtakunnallisesti merkittävät rakennetut kulttuuriympäristöt RKY: Koltasaamelaisten asutuspaikat (Sevettijärvi)

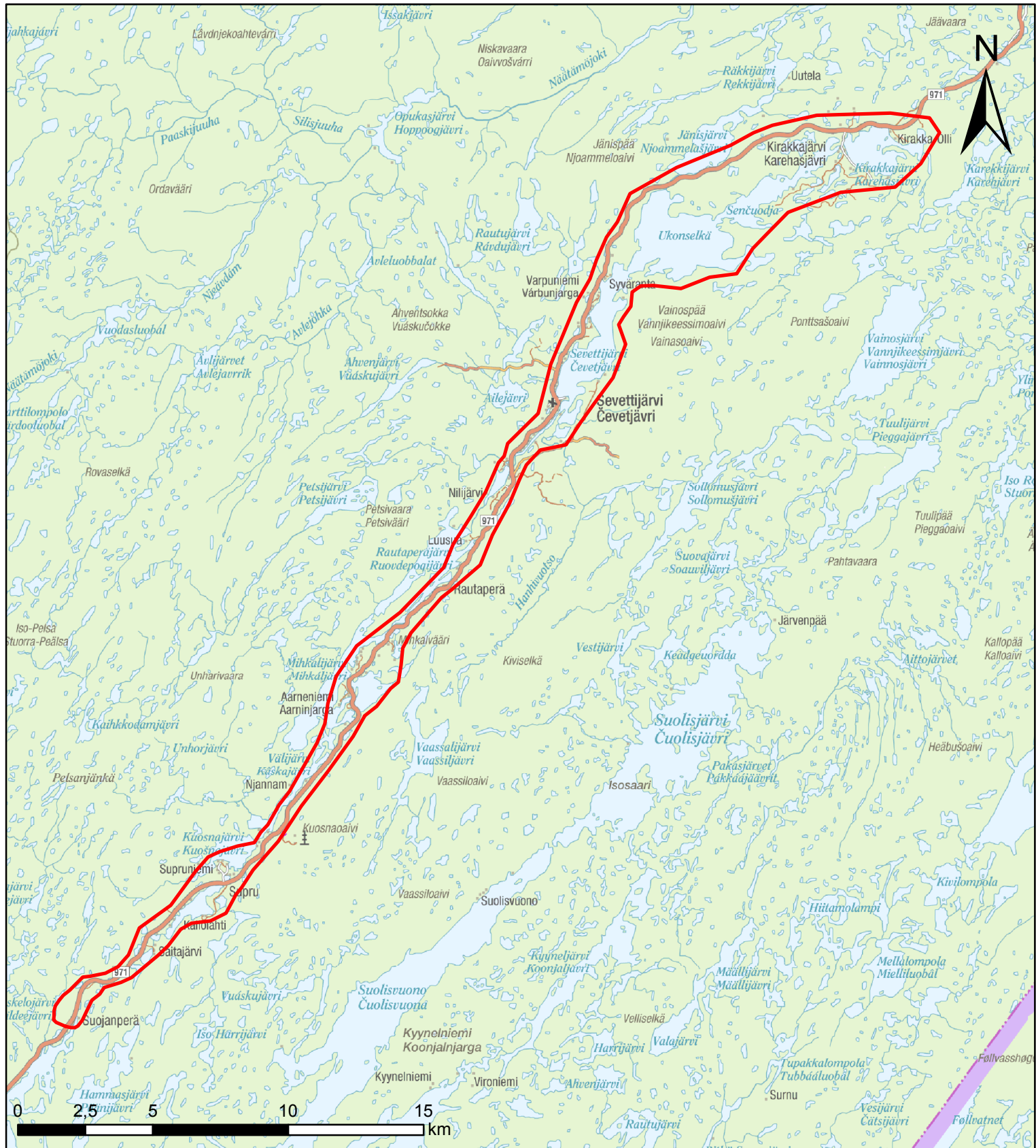
KOS Koskiensuojelulailla suojellut vesistöt: Näättämsöjoen vesistö

Tiedot haettu 26.5.2015

Sevettijärven asutusmaisemat

Kunta: Inari

Maakunta: Lappi

 Valtakunnallisesti arvokkaiden maisema-alueiden rajausehdotus 2015

Čuovgagovva: Eija Ojanlatva

175. Čeavetjávrrí ássanduovdagat

Čeavetjávrrí ássanduovdagat govvejit Suoma stáhta áсахandoaimma sámeguovllus nuppi máilmmisoađi maŋŋá. Fuomášahtti nuortalašgillín áсахandoaimma mielde šaddan Čeavetjávri lea nuortalaččaid dálá hálldahus- ja kulturguovddáš. Čeavetjávrrí ássanduovdagat leat evttohuvvon ođđa čuoáhahkan riikkaviidosáččat árvvolaš duovddaguovlun.

Eanagoddi	Lappi
Gielda	Anár
Duovddaeaganagoddi	Nuorta-Lappi–Lappi
Duovddaguovlu	Anárjávrrí guovlu
Viidodat	8 449 ha, mas lavttabáikkít ja jalges jeakkit: 334 ha eanadoalloguovllut: 9 ha vuovddit sihke jalga guolbanat ja bákteeatnamat: 4 543 ha huksejuvvon guovllut: 221 ha čáhceguovllut: 3 343 ha

Luondduešvuodát

Čeavetjávrrri ássanduovdagat dahket seakka muhto measta 60 kilomehtera guhkes bátti davvenuortti jávrerikkis guvlui. Ássan čuovvu Gáritjávrris Njižžejávrruoddjái olli čáhcemáđija, mii čoaggana sierrasturrošaš máttaoarje-davvenuortasullasaš jávrriin ja daid ovttaštahti guoikaosiin. Šerreš ja hui buhtesčázat jávrrit leat báikkuid čiekjalat. Čeavetjávrrri gáttiin lea fiinna sáttu, go fas Ádjáčielggis ja Njoammeljávrris leat geađe- ja juovvagátti ja measta ásaakehtes. Stuorra oassi guovllu čáziin golgá Njávdamii, mii golgá Norgga beallai Jieknamerrii. Njammejávrrreluovtta máttabeale Njižžejávri lea oassi Anárjávrris ja gullá Báhcaveaijoga čázádatguvlui.

Čeavetjávrrri guovllus leat valjis jieknáiggi jiehkkejogaid šaddadan hámit. Guovllu čáhcejohtolaga ravddas lea guhkes hárečohtiidepmi, mii lea oassi mearkkašatti Riebánjoga-Anára-Bártteha-Čeavetjávrrri hárreráiddus. Hárrji birra leat boldnelágán moreanaeatnamat, mat leat báikkuid juovvá. Alimus báikkis ássanduovdaga ravdda eana badjána duovddaguovllu nuortabealde, gos váriid alázat ollet ráhpadi 200 mehtera allodahkii mearási bajábeallái. Guovllu báktevuoddu lea doajáhagaid ja mánggaid geađešlájaid girjen guovlu. Duovddaguovlluid nuortasiid hálldaša oktilaš granihttaguovlu, man oarjjabealde lea avádagaid mielde tuffalaš sáttu, geallagneaisa, kvarcihtta- ja granodiorihhta ja kvarcihttaeanaiaigagneaisa. Duovddaguovllu ravdda várreanatamiin leat valjis báktebáljageamit.

Guovllu vuovddit leat eanaš seahkalašvuovddit, mat molsašuvvet báikkuid goike sáttoguolbbabeahcevuovdin dahje gáddeguovlluid suhkkes soahkevuovdin. Guovllu ealánšlájat leat mihtilmas Lappi šlájat. Duovddaguovllu luddejeaddji hárrji dahká mearkkašatti vuoddočáhcerurssa.

Kulturiešvuodát

Čeavetjávrrri guovllus dovdet sulaid 30 dološbázahusat, mat mitalit guovllu ovdahistorjjálaš ássamis ja goddebivddu. Duovddaguovllus leat gávdnan mánggaid bivdorokkiid, mat leat juohkásan dássidit miehtá guovllu. Lassin Njižžejávrruoddjái ja Suprus dovdat uvdnabardiimiid. Goahtesajiid dahje gámmiid bázahusat leat guovllu davveoasis Čeavetjávrris ortodoksakirku šiljus ja Gáritjávrris. Várre iešvuodálágalaččamus guovllu gávnusbáikkiin lea Mihkkaljávrrri gáttis gávdnon silba, skandinávalaš heasttagamasolgi, mii muitala guovllu maŋŋeruovdeáiggi oktavuodáin máttas.

Guovllu guhkes anáraš ássanhistorjjás fuolatkeahhtá dan dálá ássanduovdda lea nuorta ja nuortalaškultuvrra steampilastán. Go Suopma manahii Beahcáma guovllu nuppi máilmmisoađis de stáhta áhahii manahuvvon guovlluid nuortalaččaid gaskaboddasaččat Avvila, Njellima ja Rájijovsseba gaskasaš guvlui. Jagi 1948 bodii fápmui Láhka muhtun nuortalaččaid ásaheamis. Dalle Njávdamá-Čeavetjávrrri guovllus šattai Beahcáma Suonnjela ássiid vuosttamuš sajastanbáiki. Nuortalaččat fárrejedje Čeavetjávrrri guvlui jagiid 1949-1952, goas stáhta huksehii guvlui 52 ođđadálu. Ássandoaimma álgedettiin duovddaguovllus ledje logemat badjesápmelaš ja anáraš dálodoalu ja muhtun suomelaš bearraša ássansajit.

Stáhta huksehan nuortalašdálut sajuštuvvojedje biedgguid Čeavetjávrrái smávva jávrriid gáttiide sulaid 60 kilomehtera guhkes geainnohis avádahkii, mii olli Njižžejávrris Gáritjávrrái. Dáluid vuodduettiin daidda miedihedje nu gohčoduvvon guollebárttat, mat leat juogo Anárjávrrri davve- ja davvenuortagáttiin, Idjajávrrri guovllus dahje Njávđánjogas. Manahuvvon ruovttubáikkiin Suonnjela nuortalaččaid jahkodatjohtin lei joatkašuvvan gitta dálvesoađi rádjai, nuba guollebárttaid jurddašedje doarjut nuortalaččaid áigái bođu ođđa ássanguovllus. Mánggat Čeavetjávrrri nuortalašdálut hárrjedje maiddái sávdadoalu.

Vel ásaiduhttima maŋŋá Čeavetjávri lei hui sierranas guovlu, gosa ii lean albma čáhce- dahje geaidnohtolat. Eanageaidnu guvlui gárvvásmuvai easkka 1960-logu loahpas. Otná beaivve Čeavetjávri lea nuortalaččaid hálldahus- ja kulturguovddáš. Gili guovdu lea Gáritjávrris nuortalaččaid árbevierrodállun sirdojuvvon stohporáhkadus, man davábealde lea ođđasiidhuksenáigge huksejuvvon Trifon Beahcánlačča rohkoslátja. Rohkoslátja vihahuvvui kirkun jagi 1990. Kirku guovlu lea áidojuvvon, ja kirkus johtá sáttogeaidnu hávdeeatnamii, gos jeagil gokčá hávdebolnniid. Nuortalaččaid árbevierrodállu ovddasta soađimaŋŋasaš ásaheami áigge tiippadálu, man plánemis lea váldon vuhtii maiddái nuortalaččaid huksenárbi. Árbevierrodálus lea ovdan Sámemusea vuoddočájáhus, mii čájeha nuortalaččaid historjjá. Árbevierrodálus vuolgá merkejuvvon 90 kilomehtera Sámebálggis, Säämpáa'ljes, mii johtá eatnamis muhtun oassái boares sámiid johtán bálgáid mielde.

Duovddagovva

Čeavetjávrrí gilli lea Anára gieldda davvenuortaoasis nuortalašguovllus Njávdáma geaidnoguoras. Nuortalašdálut dahket Njižžejávrris Supru ja Čeavetjávrrí bokte gitta Gáritjávrrái johtti guhkes máttaoarji-davvenuortasullasaš ássandáluid bátti. Boatkka báddelágan ássamii bohtá dušše Ádjáčielggi ja Suolójávrrí gaskkas guorbasis.

Ássanduovdaga guovddáš lea Čeavetjávrrí máttaoasi Čeavetjávrrí gilli. Sturámus oassi gili visttiin lea seakka Čeavetjávrríluovtta dahje -čoalmmi davvegáttis. Gili huksejuvvon duovdagii gullet earret eará gávpi, skuvla, ovddeš dearvvašvuodadállu, ortodoksakirku, hávdeana ja Nuortalaččaid árbevierrodállu.

Viiddis duovddaguovllu duovddagovva molsašuddá garrasit. Duovdaga hálddašit jiekŋaáiggi šaddadan máttaoarjedavvenuortasullasaš, gehtelágan jávrrit ja seammásullasaš sáto hárrjit. Guovllu seakka jávrriid gáttit leat juovvái ja báikkuid jeaggeluvvan. Jávrriid duohken badjána boldnelágan várreana. Ádjáčielggis duovdaga hálddaša ceakkolágan, measta 1000 mehtera alla, Äijih.

Árvvoštallan

Čeavetjávrrí gilli lea sihke geográfalaččat ja kulturhistorjjálaččat áidnalunddot oppa Suomas. Čeavetjávrrí lea máilmmi áidna ealli nuortalaškultuvrra guovddášbáiki. Čeavetjávrrí guovlu lea seammás ovddasteaddji ja guovllu dáfus viiddes ovdamearka Suoma stáhta áhahandoaimmain nuppi máilmmisoadi maŋŋá.

Dološbázahusregistarii merkejuvvon čuožáhagat: 36 čuožáhat

Riikkaviidosáččat mearkkašahtti huksejuvvon kulturbirrasat RKY: Nuortalaččaid ássanbáikkít (Čeavetjávrrí)

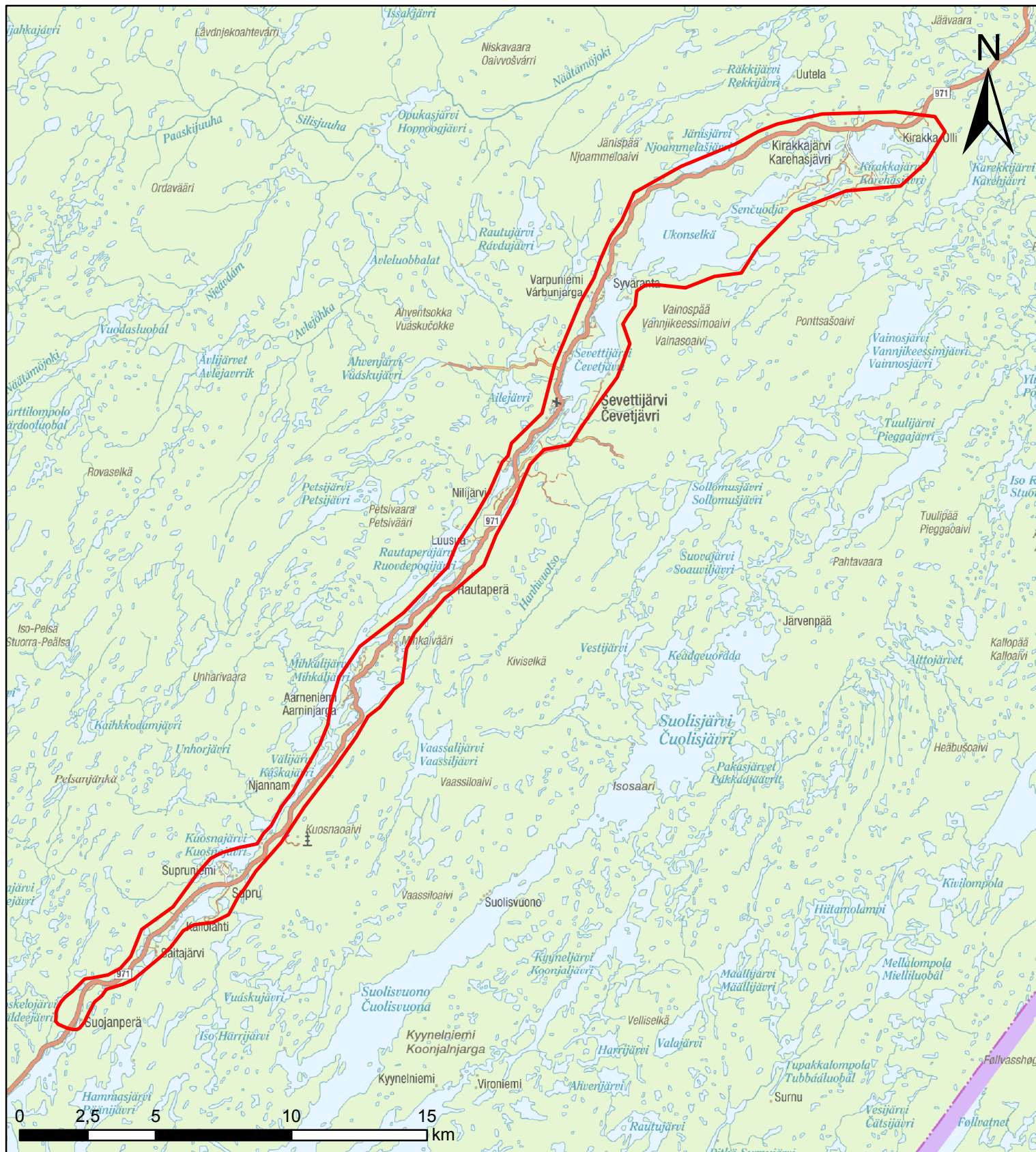
GUS Guoikkaid-suodjalanlágain suodjaluvvon čázádagat: Njávđánjoga čázádat

Dieđut vižžojuvvon 26.5.2015

Čeavetjávrrri ássanduovdagat

Gielda: Anár

Eanagoddi: Lappi

 Riikkaviidosaččat árvvolaš duovddaguovlluid ráddjenevttohus 2015

Kove: Eija Ojanlatva

175. Čevetjäävri aassâmenâduvah

Čevetjäävri aassâmenâduvah spejâlisteh Suomâ staatâ aassâmtoomâ sâmikuávluin nube maa-ilmsuádi maŋa. Huámášittee nuorttâlâšsijdân aassâmtoomâ mield muttum Čevetjävri lii nuorttâsâmmilij tááláš haldâttâh- já kulttuurkuávdáš. Čevetjäävri aassâmenâduvah láá iävtuttum uđđâ čuásáttâhân vâldikodálávt mávsulâš enâdâhkuávlun.

Eennâmkodde	Lappi
Kieldâ	Aanaar
Enâdâheennâmkodde	Peräpohjola–Lappi
Enâdâhkuávlun	Aanaarjäävri kuávlun
Vijdodâh	8 449 ha, mast njeeših já jolgâ jeegih: 334 ha eennâmtuálukuávlun: 9 ha vyevdih sehe ávus kuolbâneh já kâlle-enâmeh: 4 543 ha huksejum kuávlun: 221 ha čäcikuávlun: 3 343 ha

Luándujiesvuodah

Čevetjäävri aassâmenâduvah hâmmehjeh kezis mut masa 60 kilomeetter kukkosii päädi tavenuorttâ Aanaar jävriges kuávlun. Aassâm čuávu Karehâšjäävrist Njižžjäävri Čuájápootân ollee čäcikiäinu, mii čokkân jieškote-uv stuárusijn maadáviestâr-tavenuorttâsundásijn jaavrijn já taid ovtâsteijee kuoškâoosijn. Šelis já uáli putesčácásiih jäävrih láá pááihui kienjâleh. Čevetjäävri ridoh láá fiijnâ vuodâsridoh, ko oppeet Äijihselgi já Njuámmilâšjávri lává keđgi- já juovâridosiih já masa asáhánnáá. Iänááš uási kuávlun čaasijn kolgá Njiävdámân, mii kolgá Taažâbel Jienjâmeerân. Čuájápoodâ máddáapiälááš Njižžjávri lii Aanaarjäävri uási já kulá Paččvei čacádâhkuávlun.

Čevetjäävri kuávlust láá valjeest jienjâääigi jienjâdâhjuuvâi šoddâdem häämih. Kuávlun čäcikiäinu piälláin lii kuhes puolžâhámásume, mii lii uási merhâšittee Riemâšjuuvâ–Aanaar–Päärtih–Čevetjäävri puolžâuási. Puolžâ pirâstiteh ämmirlágán moorenenâme, moh láá pááihui kiädgááh. Alemus saajeest aassâmenâduv robdâstitee eennâm paijaan enâdâhkuávlun nuorttiabeln, mast vaarij alaččeh oleh pajelâhháá 200 meetter alodâhân merâtâási paajaabel. Kuávlun källeevuádu lii toijuuttuvâi já maangâi keđgišjaajâi kirjim kuávlun. Enâdâhkuávlun nuorttâoosijd haaldâš ohtâlâs graaniitkuávlun, mon viestârbeln lii stielâsijmiel tuffiitlâš čunoi, kildosgneissi, kvartsâ- tâi granodioriit já kvartsâ-eennâmsálbâgneissi. Enâdâhkuávlun robdâi vaarijn láá valjeest päljis källeeh.

Kuávlun vyevdih láá iänááš siähálâsvyevdih, moh muttojeh koskâttuvâi koške čunoikuolbâpecivyevdin tâi riddokuávlun suohis suáhivyevdin. Kuávlun iälâneh láá tijpâliih Säämi vyevidi-iälâneh. Enâdâhkuávlun lyeddejeijee puolžâ hâmmeh merhâšittee vuádučäcivuárhá.

Kulttuurjiesvuodah

Čevetjäävri kuávlust láá tobdos paijeel 30 toovlášpasâttâssâd, moh muštâleh kuávlun ovdâhistorjállâš asâmist já koddepiiivdost. Enâdâhkuávlust láá kavnum maangah kodderogeh, moh láá juáhásâm täsivávt miätá kuávlun. Laseen Čuájápoodâst já Suuprust tobdeh vala tovlâid arâniid. Kuátivuádui tâi koodij pasâttâsah láá kuávlun Čevetjäävri taveoosijn ortodoksâkirho šiljoost sehe Karehâšjäävrist. Kenski jiešnâlâsumos kuávlust kavnum tiingâin lii Mikkâläävri riddoost kavnum siilbâst rahtum, skandinaavlâš hiäppuškamuvsolgi adai puáhháakeeči, mii muštâl kuávlun manješryevdiáigásijn ohtâvuodâin määdas.

Kuávlun kuhes anarâš aassâmhistorjást peerusthánnáá ton táálâš aassâmenâdâh lii nuorâ, mon lii nuorttâlâškulttuur stemppâlistám. Ko Suomâ monâttij Piäccám kuávlun nube maailmsuádist, staatâ asâttij monâttum kuávlun nuorttâsâmmilijd koskâpuddâsávt Avveel, Njeellim já Râji-Joovsep koskâsi kuávlun. Ive 1948 poodij vuáimán Laahâ motomij nuorttâlâšâi aasâtmist. Talle Njiävdâm–Čevetjäävri kuávlust šoodâi Piäccám Suonnjelsiijdâ ässei vuosâsajasâis soijimčuosâttâh. Nuorttâlâšah värrejii Čevetjäävri kuávlun iivij 1949–1952 ääigi, já talle staatâ huksiittij kuávlun 52 udâstáallud. Aassâmtoomâ älgidijn lijjii enâdâhkuávlust lovmat puásuisâmmilij já anarâšâi tálutuáallud sehe motomij syemmilâš perrui aassâmsajeh.

Staatâ huksiitem nuorttâlâštááluh tiällájuvvojii piädgui Čevetjäävrist uccâ jávrâi riddoid suullân 60 kilomeetter kukkosii maadijttes stielâsân, mii uulij Njižžjäävrist Karehâšjäävrân. Táálu vuádu ohtâvuodâst toid miedettuvvojii nuuvtkočodum kyelituuvááh, moh lijjii jo-uv Aanaarjäävri tave- já tavenuorttâridoin, Ijjäävri kuávlust tâi Njiävdâm riddoost. Monâttum päikkikuávlust Suonnjelsiijdâst nuorttâsâmmilij varriistállâm lâi jotkum kidâ tálvisuádi räi, te jurdâččii, et kyelituuvááh tuárjuččii nuorttâlâšâi áigápuádu uddâ aassâmkuávlust. Maangâin Čevetjäävri nuorttâlâštááluin hárvuttii meid savzâtuálu.

Vala asâtem maŋa-uv Čevetjäävri lii uáli sierânâs kuávlun, kuus ij lamaš olmâ čäci- tâi maadijjotolâh. Maadij kuávlun valmâštui iäskán 1960-lovo loopâst. Tááláá ääigi Čevetjäävri lii nuorttâsâmmilij haldâttâh- já kulttuurkuávdâš. Siijdâ kuávdoo lii Karehâšjäävrist Nuorttâlâšâi ärbivyehtááluin sirdum tupe, mon taavaabeln lii uddâsisthuksimääigi rahtum Trifon Piäccámlii rukkoosviste. Tot vihku kirkkon ive 1990. Kirho kuávlun lii áidum, já kirhoost jotâ čunoiluoddâ hävdienâmân, mast jäävvil luávdâ hävdiämmiráid. Nuorttâlâšâi ärbivyehtáálu oovdâst suádimâgasâš asâtem áigâsii tiippâttáálu, mon vuáváámist lii valdum vuotân meid nuorttâlâšâi huksimärbivyehti. Ärbivyehtáálu lii uáinimnáál Sämimuseo vuádučaitálmâs, mii muštâl nuorttâsâmmilij historjást. Ärbivyehtáálu vuálgá merkkejum 90 kilomeetter kukkosâš Säämpäälgis, Säämpääljes, mii jotâ meecist pelduvváid sâmmilij tovlâi págái miel.

Enâdâhkove

Čevetjäävri sijdâ lii Aanaar kieldâ tavenuorttâuási nuorttâlâškuávlust Njiävđâmân mannee maadij piällást. Nuorttâlâštááluh hámmeje Njižžjäävrist Suupru já Čevetjäävri peht kidâ Karehâšjáávrán jotte kuhes tavenuorttâ-maadâviestârsundásii aassâmtáálui päädi. Poodhâs pæddilágán asâmân puátá tuše Äijihseegi já Suáluijäävri koskâsii kuorbâsist.

Aassâmenâduv kuávdáš lii Čevetjäävri maadâuási Čevetjäävri sijdâ. Iänááš uási siijdâ tááluin láá kezis Čevetjävručujá tai -čuálmi taveriddoost. Siijdân huksejum enâdâhân kuleh eres lasseen kävppi, škovlá, oovdiš tiervâsvuodâtaálu, ortodoksâkirkko, hävdieennâm sehe Nuorttâlâšai ärbivyehitáálu.

Vijdes enâdâhkuávu enâdâhkove molsâšud korrâsávt. Enâduv haldâseh jienâääigi šoddâdem maadâviestârtavenuorttâsundásiih, kettiglágán jäävrih já siämmaásundásiih čunoipuołžah. Kuávu kezis jaavrij ridoh láá juovviih já pááihui jeggilum. Jaavrij tyehin paijaan äämmirlágán värieennâm. Äijihseelgi enâduv haaldâš ciäguš, masa 100 meetterid olluv Äijih.

Ärvutahheeh

Čevetjäävri sijdâ lii sehe eennâmtiedâlávt já kulttuurhistorjálávt áinoošlajâsâš ubâ Suomâst. Čevetjävri lii maailm áinoo ellee nuorttâlâškulttuur kuávdâšsaje. Čevetjäävri kuávu lii siämmást ovdâsteijee já vijdes ovdâmerkkâ Suomâ staatâ aassâmtoimâin nube maailmsuádi maŋa.

Toovlášpasáttâsregisterân merkkejum čuosáttuvah: 36 čuosáttuvâd

Väldikodálávt merhâšittee huksejum kulttuurpirrâseh: Nuorttâsämmilij aassâmsajeh (Čevetjävri)

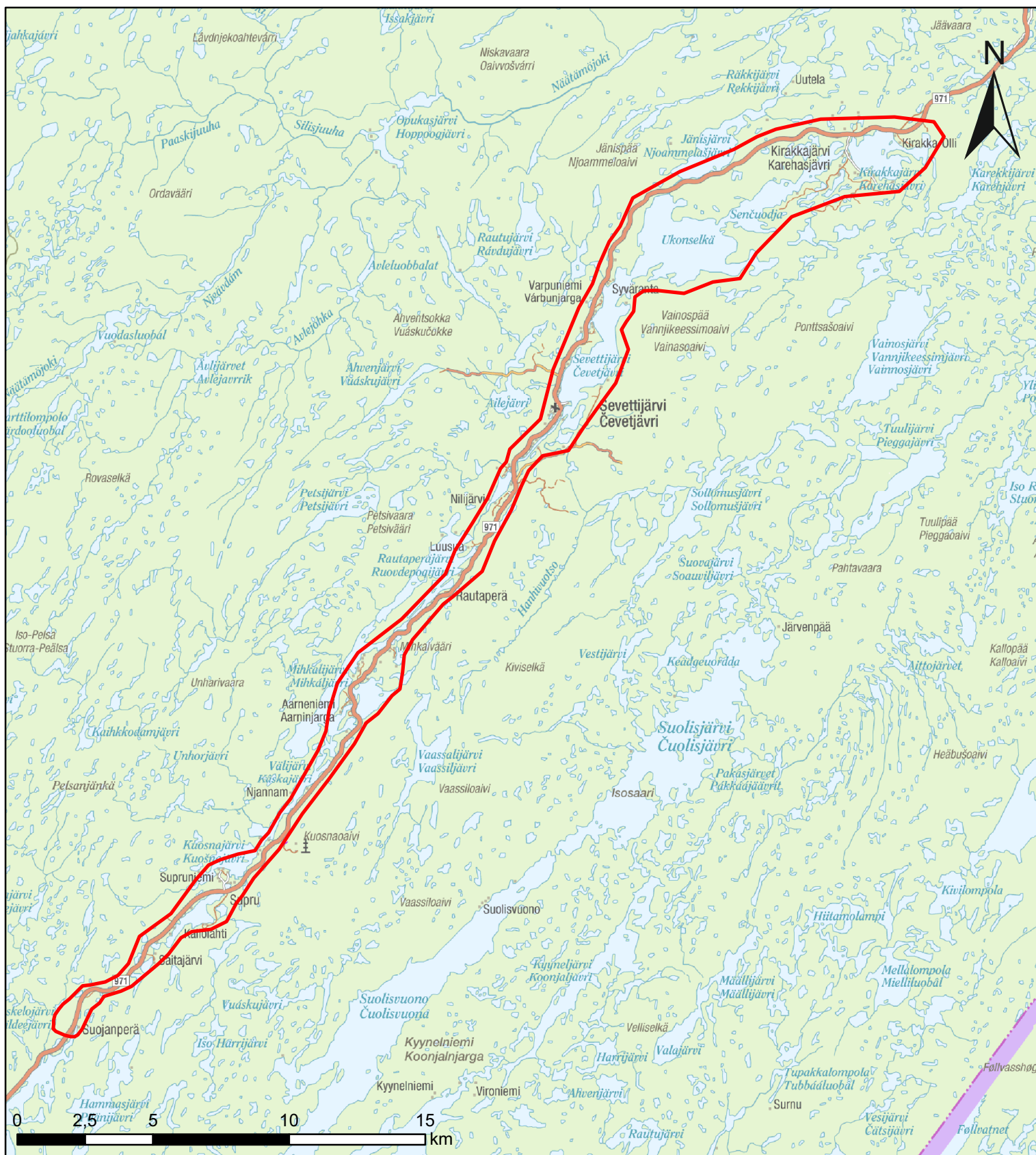
KUS Kuoškâisuojâlemlavváin suojâlum čácáduvah: Njiävđâm čácádâh

Tiäduh viežžum 26.5.2015

Čevetjäävri aassâmenâduvah

Kieldâ: Anaar

Eennâmkodde: Lappi

 Vâldikodâlâvt mávssulij enâdâhkuávlui rajimiävtuttâs 2015

Käärt: Eija Ojanlatva

175. Če'vetjääu'r aassâm kue'stelm

Če'vetjääu'r aassâm kue'stelm suei'mkrâ'stte Lää'dd valdia aazztemtue'jjummuž sää'mvuu'dest nuu'bb jönn vääin mânŋa. Samai ärvvsi'žžen sää'msiiddân aazztemtuâim mie'ldd mööttstöövvâm Če'vetjäu'rr lij nuörttsä'mmlai ânn'jõž vaaldsem- da kulttuurkõõskõs. Če'vetjääu'r aassâm kue'stelm liâ mie'ldd ođđân päi'kķen vä'lddkââddlânji ärvvsi'žžen kue'stelmvu'vdden.

Mäddkâ'dd	Lappi
Kâ'dd	Aanar
Kue'stelm-mäddkâ'dd	Puášštâ'vv–Lappi
Kue'stelmvu'vdd	Aanarjääu'r vu'vdd
Vu'vddšörrâdvuõtt	8 449 ha, ko'st leäuš da äävas jie'ğğ: 334 ha mäddtâällvuu'd: 9 ha mie'cc di äävas ķiâlgkuâlvi da ka'llimäâdd: 4 543 ha rajjum vuu'd: 221 ha čää'ccvuu'd: 3 343 ha

Luâtnallšemvuõđ

Če'vetjääu'r aassâmku'e'stel'm häämme kē'e'zges leā'sa âlddsin 60 kilomettar ku'kes liânt äppal Aanar jau'rr-reggsa voudda. Aazztōs miõđästt Kirakkajääu'rest Suojanperä räija vuállai čää'cckeei'n, kää'tt nârrai jee'res-šōðrain lie'tniäppalvu'vddsain jääu'rin da tōid õhttee'jin kuõškkvuârin. Čuõ'vves da ruõbdte'mes puu'ttesčaccai jääu'r liä paai'ki čingâl. Če'vetjääu'r reedd liä smavv vuõddsai, ko e'pet Ukonselkä da Njuä'mmeljäu'rr liä keä'dgg- da juõvvreddsai da âlddsin poostpäi'k. Suurmōs vue'ss vuu'd čaa'zzin kâlgg Nauddâmjjo'kke, kää'tt cuäkk Taarr beälla Jiõngmie'rre. Suojanperä saujjbeä'lnn âârri Nje'žjäu'rr lij vue'ss Aanarjääu'r da kollai Pääččjoogg čä'ccōsvoudda.

Če'vetjääu'r vuu'dest liä vâä'ljest jiõngäi'j jiõngõkjooggi šōddeem ää'blek. Vuu'd čää'cckeei'n reu'nnai ku'kes viõrrhäämmōs, kää'tt lij miärkkteei Repojoogg–Aanar–Päärtōgg– Če'vetjääu'r viõrrvuâr. Viõr pirrâ'tte čä'mmōõtti morenmäädd, kook liä paai'ki paai'ki juõ'vvi. Öll'jummsen aassâmku'e'stel'm reu'nn'jeei meä'cc kâggâätt kue'stel'mvuu'd nuõrtibeälla, ko'st vää'ri laagg vuälla vâä'llj 200 mettar öll'jō'sse miärvuei'v pâäibeälla. Vuu'd ka'llivuâdd lij morddsi da määngai keä'dggšlaajji ke'rjeem. Kue'stel'mvuu'd nuõrtibeä'lid vaaldaš õhttnaž graniittvu'vdd, koon viõstârbeä'lnn lij vuu'di mie'ldd tuffiittsa vuõddâz, skluuddgneiss, kvartsi- le'be granodioriitt da kvartsi-skluuddgneiss. Kue'stel'mvuu'd reu'nn'jeejin vää'rmääddin liä vâä'ljest ka'llipä'ljsmõõvmmõž.

Vuu'd mie'cc liä vuei'vvää'sšest sie'kkmie'cc, kook mõttje kuä'ss-ne kâškkjännmen vuõddäskuõlbân-pie'ccvääšsen le'be reddvuu'di ljaannrâattan. Vuu'd jâälaišlaajjōs lij šlaajjnallšee'm vuemmai Lappi šlaajjōs. Kue'stel'mvuu'd luâddi viõrr häämasm miärkkteei vuâddčää'ccree'ggesvuõđ.

Kulttuurnallšemvuõđ

Če'vetjääu'r vuu'dest toobdât pä'jjel 30 tuu'ljōspaaztōõzzid, kook mainste da čuä'jte vuu'd ouddhistoriaallast aaztōõzzâst da kâ'ddšee'llmest. Kue'stel'mvuu'dest liä kaunnâm määngaid rōvvääu'did, kook liä juäkktoõvvâm õõtnalla kē'e'jjmie'ldd vuu'd. Lää'ssen ouddm. Suojanperäst da Suprust toobdât tollsâä'jjraajmõõžžid. Kue'tsōõ'ji le'be lâu'ngkuä'di paztōõzz liä vuu'd tä'vvbeä'lnn Če'vetjääu'r ortodokss-ceerkav ke'ddmää'rkest di še Kirakkajääu'rest. Možt jii'jjesnallšee'm vuu'd tä'vverkäunnsin lij Mihkaljääu'r reeddast käunnjam silbb, skandinaavlaž heäppažkaammiru'vdd, kää'tt pōhtt kue'stma vuu'd mâäjkōsru'vddäiggsain õhttvuõdin sau'jje.

Vuu'd ku'kes aanarsä'mmlai aazstemhistoorâst peerstekani tōn änn'jōž aassâmku'e'stel'm lij nuõrr da nuõrtt-sää'mkulttuur lei'mmjem. Lää'dd mõõnteen Peäccamvuu'd nuu'bbest jōnn vääinest valdia aaztti mõõntem vuu'di säija nuõrttsä'mmlaid kōskkäiggsânji Ä'vvel, Njeä'llem da Raajj-Joo'sep kōskksa voudda. Ee'jjest 1948 puõdi viõ'kke Lää'kk kooi-ne nuõrttsä'mmlai aaztummsēst. Tä'l Nauddâm–Če'vetjääu'r vuu'dest šōõddi Peäccam Suõ'nn'jelsiid jâlsteēji vuõss-sajjsaž aaztempäi'kk. Nuõrttsä'mmla si'rde Če'vetjääu'r voudda ee'jjin 1949–1952, di tä'l valdia raajti voudda 52 oodâspōõrt. Aaztemtue'jjummuž ää'ljeen kue'stel'mvuu'dest le'jje nu'tt lâäime't puäzgsä'mmlai da aanarsä'mmlai tääl di še mue'dd läddlai piârri jäll-tääl.

Valdia raajjtem sää'mtääl päädsäjjdä'tteš Če'vetjääu'rest u'cc jääuri reeddid nu'tt 60 kilomettar ku'kes čuäggte'mes voudda, kää'tt vuälai Nje'žjäu'rest Kirakkajäurra. Täälid raajjâm poodd tōid miõ'tteš nu'tt sarnnum kue'llkeämpaid, kook le'jje ju'n-a le'be Aanarjääu'r tä'vv- da ääppalreeddin, Iijääu'r beä'lnn le'be Njauddâmjooggâst. Mõõntum dommvuu'dest Suõ'nn'jelsiid nuõrttsä'mmlai ekkasžserddmōš leäi juätkkjam tok tä'lvv-vääin räija, di nääi't kue'llkeämpa ju'rddes tuärjeem nuõrttsä'mmlai pi'rğgeemvuõđ odd jäll-vuu'dest. Määng Če'vetjääu'r sää'mtäälin vue'kkō'tte še saužžhääid.

Võl aaztummsen še Če'vetjäu'rr leäi aaibâs čârstoõttâm vu'vdd, koozz ij jâattam kuddnalla ni čää'zz- le'be čuäggaskeäin Kruunčuäggas voudda valmmštōõvi eman 1960-lâägg looppâst. Änn'jōžäi'j Če'vetjäu'rr lij nuõrttsä'mmlai vaaldsem- da kulttuurkōõskōs. Siid kōskkpäi'kest äärr Kirakkajääu'r beä'lnn Nuõrttsä'mmlai ä'rbbvuõttpōõrtzen si'rddum pōrttraajōs, koon tää'vbeä'lnn leäi o'ddestraajtempoodd tuejjuum Trifon Peäc-camnee'kk ceessan. Ceessan veäncceēš ceerkven ee'jj 1990 poodd. Ceerkav vu'vdd lij čuälin pirrōttum, da pâä'sstōõzzâst jâätt vuõddäščuäggas jaamm'ji čiočkâmsäija, ko'st jee'el peitt äü'ddcoo'mmid. Nuõrtt-sä'mmlai ä'rbbvuõttpōõrtäž ee'ttkâstt vääinloppsa aaztummuž poddsa šlaajjpōõ'rte, koon plaaneemest lij valddum še lokku nuõrtsä'mmlai raajōsä'rbbvuõtt. Ä'rbbvuõttpōõ'rtest lij vuei'nnemnalla Sää'm-mu'zei vuâddčuä'jtōs, kää'tt čuä'jat nuõrttsä'mmlai histoorâst. Ä'rbbvuõttpōõ'rtest vuälgg mie'rkkuum 90 kilomettar mettsaž Sää'mpää'ljes, kää'tt jâätt luâdast vuässas vuä'mm sä'mmlai ää'nnem pälggsid seu'rjee'l.

Kue'stelmkartt

Če'vetjääu'r sijdd lij Aanar kää'dd ääppalbeä'l sää'mvuu'dest Njauddma viikki čuõkku kuânñsest. Sää'mtääl räjjä Nje'žžjääu'rest Supru da Če'vetjääu'r mie'ldd pāi Kirakkajäurra joo'tti ku'kes lie'tni-ääppalvu'vddsa aassämtääl liânt. Puátkâlm liânttnallšee'm aaztõ'sse šâdd pāi Ukonselkä da Suäljääu'r kōskksâst ra'httjõõggâst.

Aassâm kue'stelm kōõskõs lij Če'vetjääu'r saujjbeä'lest aârri Če'vetjääu'r sijdd. Šuurmõs vue'ss siid pōõrtin lij kee'z3es Če'vetjääu'rsuõjj le'be –čue'lmm tá'vvreeddast. Siid rajjum kue'stlma ko'lle ouddm. kaup, škooul, tuâl'jõž tiõrvâsvuõttpõrtt, ortodookslašceerkav, jaamm'ji čioõkkâmsâ'jj di Nuõrttsä'mmlai ä'rbvuõttpõõrtâž.

Veeidas kue'stelmvuu'd kue'stelmkartt vaajtâäll šuureld. Kue'stelm vaaldše jiõññääi'j šõddeem lie'tni-ääppalvu'vddsa, pä'ddjõõvvâm jääu'r da seämmavu'vddsa vuõddâsreggsa pää'r. Vuu'd kee'z3es jääu'ri reedd liä juõ'vvi da paai'ki paai'ki jeäggõõvvâm. Jääu'ri tuäggžin kaggâätt čä'mmõõtti vää'rmädd. Ukonselkä kue'stelm vaaldaš pä'rccnallšem, âlddsin 100 mettred õll Ukonpää, Äijih.

Ärvvraaji

Če'vetjääu'r sijdd lij nu'tt mäddtiõdlânji gu kulttuurhistoorlânji o'dinaknallšem tääi'ben Lää'ddjânñmest. Če'vetjääu'rr lij maai'lm o'dinak jie'lli nuõrttsä'mkulttuur kōõskõspäi'kk. Če'vetjääu'r vu'vdd lij seämma poodd ee'ttkeei da veeidasvaaldšem ouddmeârkk Lää'dd valdia aaztemtuâimin nuu'bb jõnn vääin mânñja.

Tuu'ljõžpaa33tõsregisteera mie'rkkuum pääi'k: 36 päi'kked

Vä'lddkääddlânji miârkkteei rajjum kulttuurpirrõõzz: Nuõrttsä'mmlai aassâmpäi'k (Če'vetjääu'rr)

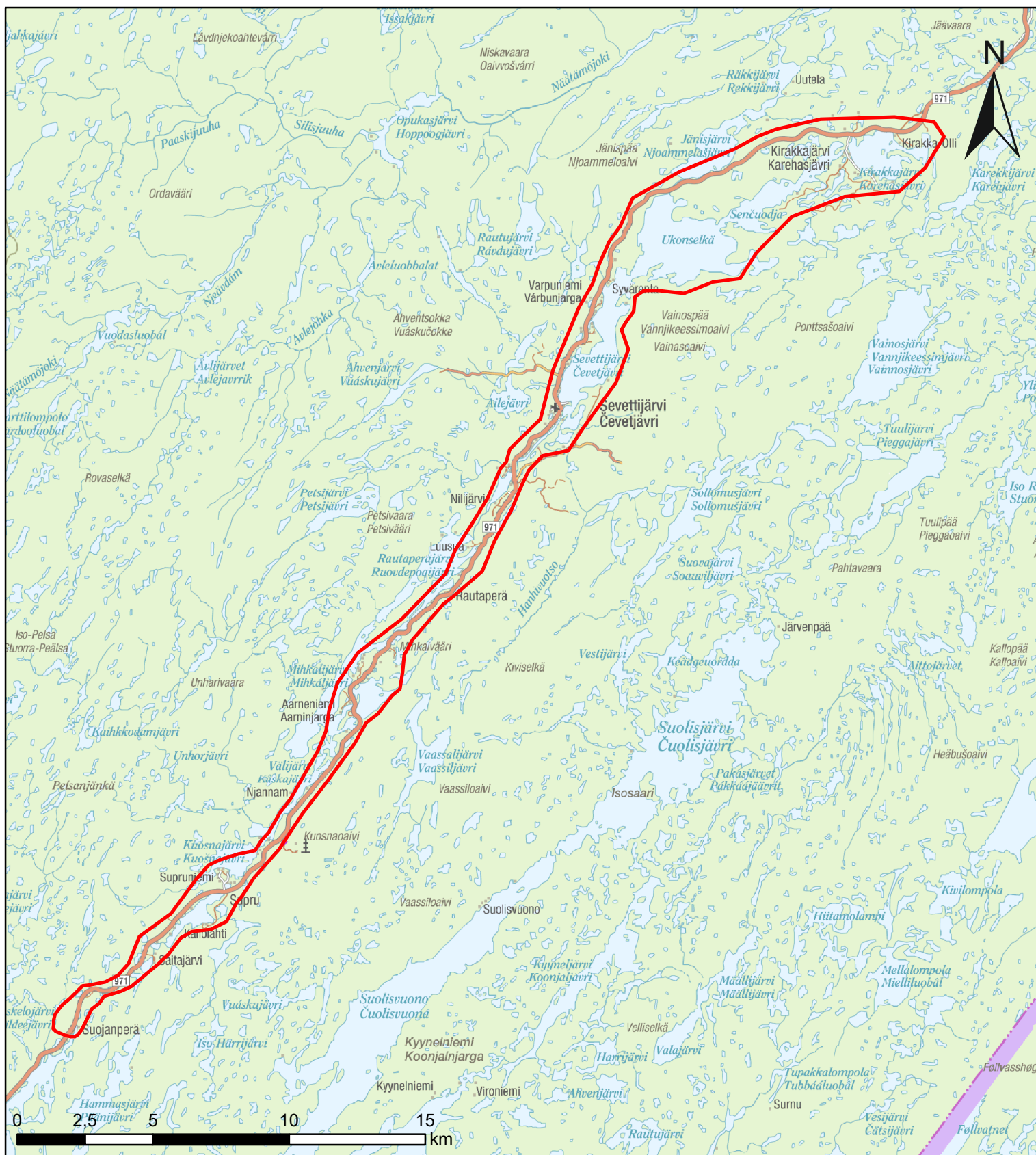
KOS (KUS) Kuõškkusuõjjeemlää'jjin suõjjuum čä'ccõõzz: Njauddâmjoogg čä'ccõs

Teäđ occum 26.5.2015

Če'vetjääu'r aassâmku'e'stelm

Kå'dd: Aanar

Mäddkå'dd: Lappi

 Vä'lddkåäddlânji ärvvsai kue'stelmvuu'di rajjõsehtdõs 2015

Kuva: Päivi Magga

176. Inarijokivarren vuotuismuuton maisemat

Inarijokivarren vuotuismuuton maisemat ovat syntyneet Angelin kylän tuntumassa kulkeneiden perinteisten vuotuismuuttoreittien ympärille. Alue on ehdolla uutena kohteena valtakunnallisesti arvokkaaksi maisema-alueeksi. Angelin kylä on entinen valtakunnallisesti merkittävä rakennettu kulttuuriympäristö (RKY 1993).

Maakunta	Lappi
Kunta	Inari
Maisemamaakunta	Peräpohjola–Lappi
Maisemaseutu	Pohjois-Lapin tunturiseutu
Pinta-ala	4 264 ha, josta kosteikkoja ja avointa suota: 478 ha maatalousalueita: 33 ha metsiä sekä avoimia kankaita ja kalliomaita: 3 485 ha rakennettuja alueita: 74 ha vesialueita: 194 ha

Luonnonpiirteet

Inarijokivarren vuotuismuuton maisemat rajautuvat vanhojen vuotuismuuttoreittien mukaisesti Angelin kylän eteläosien ja Vuottešjávrin pohjoisrannan väliselle alueelle. Maisema-alueen rungon muodostaa Tenoon laskeva Inarijoki, jonka rannat ovat korkeat ja jyrkät. Muutaman sadan metrin etäisyydellä joesta on joki-uoman kanssa yhdensuuntainen pienten järvien ketju, joka ulottuu Angelista aina Siuttavaaran eteläpuolelle saakka. Siuttavaaran pohjoispuolella suurimmat järvet ovat Komsijärvi ja Vuottešjávri. Runsaskoskiseen Inarijokeen laskee useita pieniä jokia maisema-aluetta ympäröivältä tunturiylängöltä.

Alueen maaperä on ensisijaisesti hiekkakangasta. Vaarojen rinteillä on lajittumatonta maata, ja pienten järvi- en väliset alueet ovat suurilta osin soistuneita. Kasvillisuudeltaan alue on kuivaa jokivarren kangasmetsää, jonka valtapuita ovat matalakasvuiset männyt ja tunturikoivut. Mänty on juurtunut alueelle edullisten ilmas- to-olojen ja suotuisan maaperän ansiosta, vaikka alue on huomattavasti männyn varsinaista menestymis- vyöhykettä pohjoisempaa. Kallioperältään alue on lähes kauttaaltaan amfiboliittia. Alueen itäosiin ulottuu useita muitakin kivilajeja kapeina juonteina, joita reunustavat siirros- tai hiertovyöhykkeet.

Kulttuuripiirteet

Useat alueelta löydetty esineet, pyyntikuoppaketjut ja asuinpaikat kertovat maisema-alueen esihistoriallisesta ja historiallisesta ajasta. Merkittävin alueen kohteista lienee Siuttavaaran asuinpaikka, josta on löytynyt peur- ranpyyntikuoppien lisäksi yli 20 liesilatomusta. Latomuksista varhaisimmat ajoittuvat myöhäisrautakaudelle. Edustavimpiin pyyntikuoppakokonaisuuksiin kuuluu Suolisjärvellä sijaitseva noin 90 kuopan ketju, joka on ajoitettu radiohiiliajoituksen kivikaudelta varhaismetallikaudelle. Peurakuoppien käyttö on saamelaisalueella jatkunut historialliselle ajalle saakka.

Inarijokivarren ensimmäiset tilat perustettiin vuonna 1852. Seudun perinteinen saamelainen asutus perustui yksittäisiin asumuksiin, jotka sijaitsivat jokivarressa tai sisämaassa pienten järvien rannalla. Vielä 1940– 1950-luvuilla Angeliksi kutsuttiin Vuopionsuussa sijaitsevaa muutaman savun kylää, jonka ensimmäinen tila oli perustettu 1866. Alueen asukkaat harjoittivat tyypillisesti useaa elinkeinoa. Elantoa saatiin pienimuotoi- sesta karjanhoidosta, metsästyksestä, kalastuksesta ja poronhoidosta.

Alueen perinteiseen elämänrytmiin on kuulunut asuinpaikkojen vaihtaminen vuodenaikojen mukaan. Perin- teiset kesä- ja talvipaikat ovat sijainneet suhteellisen lähellä toisiaan, usein vain vajaan kymmenen kilometrin etäisyydellä. Esimerkiksi Tupajärven rannassa oleva Vullin talvipaikka (Vullebáiki) sijaitsi kymmenisen kilometriä kesäpaikasta (Vulle geassebáiki). Iivanajärven asukkaiden kesäpaikka sijaitsi vastaavasti noin kahdeksan kilometriä talvipaikalta alajuoksulle päin Vuomajoen suussa, Vuottešjávrin rannalla. Joillakin alueen asukkailla on ollut kesäpaikka myös Vaskojoella. Kesäpaikoille kuljettiin karjan, lampaiden ja lehmi- en kanssa paikoin vielä 1970-luvulla.

Vuonna 1950 Inarista Riutulaan ja siitä edelleen Angeliin ja Inarijoelle Ranttilaan johti polkutie. Tie Kari- gasniemeltä Angeliin valmistui 1960-luvulla, mutta autotietä Koskenniskasta Riutulaan saatiin odottaa 1970- luvun puoliväliin. Sähköt alueelle vedettiin 1980-luvulla. Angelin kylä muodostaa maisema-alueen suurim- man asutuskeskuksen, joka on ryhmittynyt varsin vapaamuotoisesti laajalle alueelle. Kylämaisemaa leimaa kuiva kangasmaa matalakasvuisine mäntyineen. Angelin vanhimmat rakennukset ovat 1800-luvulta. Vaikka Angeli ja Inarijoki kuuluvat Inarin kuntaan, identifioituvat Inarijoen asukkaat Tenon kulttuuripiiriin elinkei- nojensa, käyttämänsä saamenpuvun sekä saamenkielen murteen puolesta.

Maisemakuva

Maisema-alue on edustavaa hiekkapohjaista pohjoisen Lapin jokivarsimaisemaa, joka on syntynyt selväpiir- teiseen laaksoon. Joen rannat ovat jyrkkärinteisiä, ja uoman keskellä on siellä täällä pieniä hiekkasaaria. Hiekkakangas erottaa toisistaan Inarijoen ja pienten järvien sekä soistumien luonnehtiman vyöhykkeen, jon- ka itäreunalla aluetta ympäröivät vaarat kohoavat runsaaseen 300 metriin merenpinnan yläpuolelle. Alueen valtapuut ovat mänty ja koivu.

Inarijokivarren asutus on harvaa molemmiin puolin rajajokea. Suomen puoleisen jokivarren kyläkeskus An- geli on yleisilmeeltään avoin ja hajanainen. Hiekkaharjanteisiin kaivetut runsaat peurakuoppajonot kertovat maiseman historiallisesta monitasaisuudesta. Nykyistä elinkeinomaisemaa edustavat porotalouteen liittyvät rakenteet.

Arviointi

Inarijokivarren vuotuismuuton maisemissa kuvastuu Angelin ympäristön asutuksen historiallinen ulottuvuus. Alueella on lukuisia edustavia muinaisjäännöksiä, joiden tuntumassa nykyiset asuinpaikat usein sijaitsevat. Inarijokivarren alue on ainutlaatuinen esimerkki jokivarressa tapahtuneesta pienimittakaavaisesta saamelaisesta vuotuismuutosta kesä- ja talvipaikkojen välillä.

Muinaisjäännösrekisteriin merkityt kohteet: 32 kohdetta

KPU Kansallispuistot: Lemmenjoen kansallispuisto

KOS Koskiensuojelulla suojellut vesistöt: Juutuanjoki ja sen yläpuoliset vesistöt; Tenojoen sivuvesistöt

Ramsar-alueet: Lemmenjoen kansallispuisto

IBA Kansainvälisesti arvokkaat lintualueet: Lemmenjoki–Hammastunturi–Pulju

TUU Arvokkaat tuuli- ja rantakerrostumat: Angelin dyynit

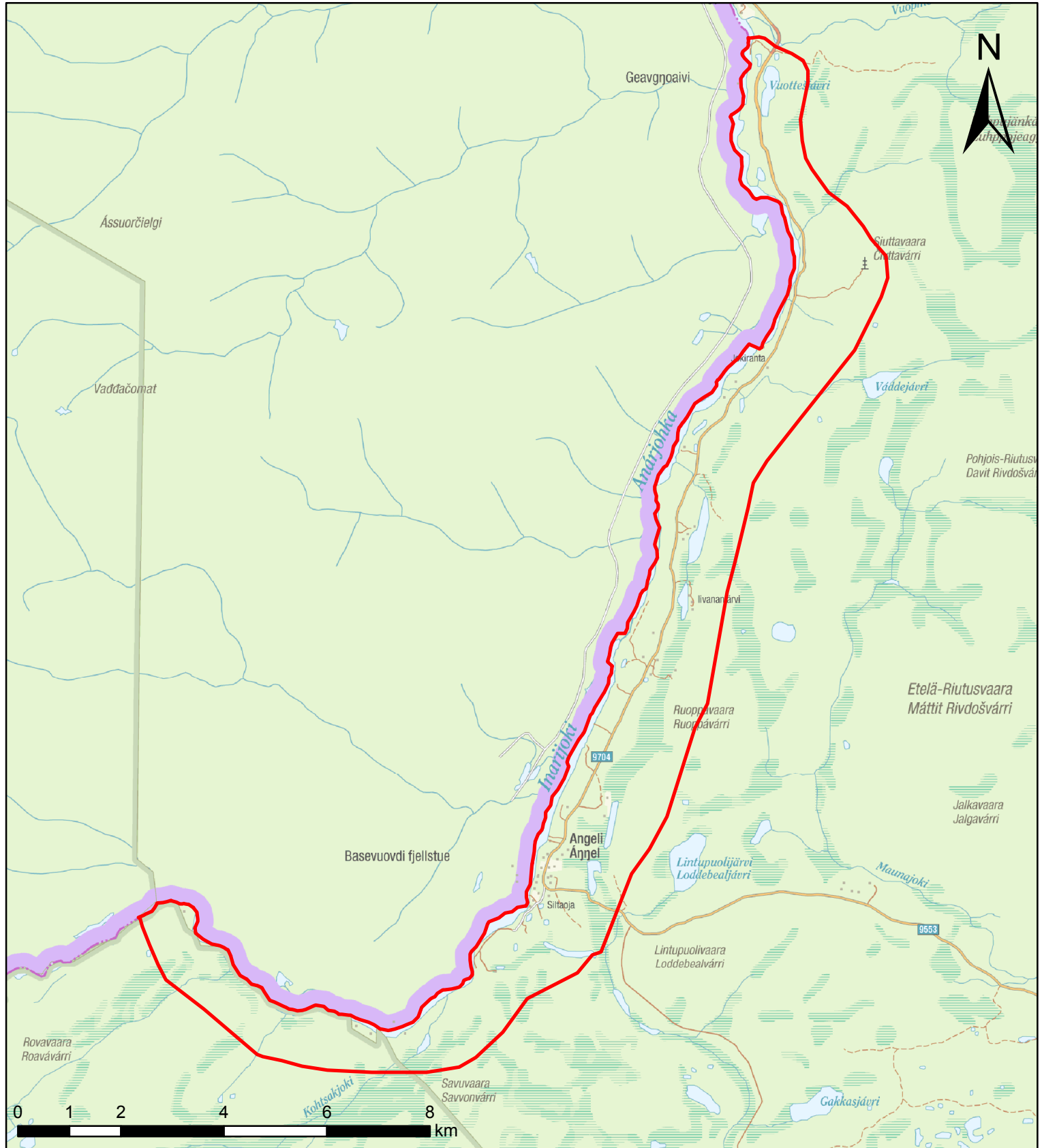
FI Natura 2000 -verkostoon kuuluvat alueet: Lemmenjoen kansallispuisto

Tiedot haettu 26.5.2015

Inarijokivarren vuotuismuuton maisemat

Kunta: Inari

Maakunta: Lappi

 Valtakunnallisesti arvokkaiden maisema-alueiden rajausehdotus 2015

Čuovgagovva: Päivi Magga

176. Anárjohleagi jahkodatjohtima duovdagat

Anárjohleagi jahkodatjohtima duovdagat leat šaddan Áŋŋela gili lahkasa árbevirolaš jahkodatjohtinmáđijaid birrasii. Guovlu lea evttohuvvon ođđa čuoáhahkan riikkaviidosáččat árvvolaš kulturduovddaguovlun. Áŋŋela gilli lea ovddeš riikkaviidosáččat mearkkašahti huksejuvvon kulturbiras (HKB 1993).

Eanagoddi	Lappi
Gielda	Anár
Duovddaeaganagoddi	Nuorta-Lappi–Lappi
Duovddaguovlu	Davvi-Sámi duottarguovlu
Viidodat	4 264 ha, mas lavttabáikkít ja jalges jeakkit: 478 ha eanadoalloguovllut: 33 ha vuovddit sihke jalga guolbanat ja bákteeatnamat: 3 485 ha huksejuvvon guovllut: 74 ha čáhceguovllut: 194 ha

Luondduešvuodát

Anárjohleagi jahkodatjohtima duovdagat rádjášuvvet boares jahkodatjohtinmáđijaid mielde Áŋŋela gili máttasiiide ja Vuottešjávrrí davvigátti gaskasaš guvlui. Duovddaguovllu runngu dahká Anárjohka, mii golgá Detnui, ja man gáttit leat allat ja ceakkut. Moatte čuohte mehtera duohken jogas lea johkarokki mielde ovttá guvlui smávva jávrriid goalus, mii ollá Áŋŋelis gitta Čivttavári máttabeallái. Čivttavári davábeale stuorámuš jávrrit leat Komsejávri ja Vuottešjávri. Anárjohkii, gos leat olu guoikkat, luitet máŋggat smávva jogat duovddaguovllu birrasa duottaralážiin.

Guovllu eanavuoddu lea vuosttažettiin sáttoguolbba. Várrevilttiin lea šlájaidnuvakeahtes eana, ja smávva jávrriid gaskasaš guovllut leat eanaš šaddan jeaggin. Guovlu lea goike johkaguora guolbbameahcci, man váldomuorat leat vuollegaš beazit ja lagežat.

Beahci lea sajáiduvvan guvlui buorre dálkkádatdiliid ja oiddolaš eanavuodu geažil, vaikke guovlu lea oalle olu beazi aitosaš menestupmeavádaga davábealde. Báktevuodu dáfus guovlu lea measta oalát amfibolihtta. Guovllus nuortasiiide ollet máŋggat earátge geađešlájat seakka suotnan, maid ravddain leat sirdin- ja fierrunavádagat.

Kulturiešvuodát

Duovddaguovllu ovdahistorjjálaš ja historjjálaš áiggis mitalit máŋggat guovllus gávdnon dávvirat, godderoggegollosat ja ássansajit. Eanemus mearkkašahhti guovllu čuožahagain leš Čivttavári ássansadji, mas leat gávdnon godderokkiid lassin badjel 20 árrana. Árraniin boarrásepmosat leat árvvoštallojuvvon maŋŋeruovdeáigái. Eanemus ovddasteaddji bivdoroggeoppalašvuodaide gullá Čoalosjávrrí sulaid 90 rokki goalus, mii rádiočitnametodain gávnnavuvvon geađeáiggis árametálááigái. Godderokkiid atnu lea joatkašuvvan sáme guovllus historjjálaš áiggi rádjai.

Anárjohleagi vuosttas dálut vuodduvvojedje jagi 1852. Guovllus árbevirolaš sápmelaš ássama vuoddun ledje ovttaskas ássanráhkadusat johkaguoras dahje smávva jávrriid gáttiin. Vel 1940-1950-loguin Áŋŋelin gohčodedje Vuohppenjálmmi moatti suova gili, man vuosttas dálle lea vuodduvuvvon 1866. Guovllu ássit hárbjedje máŋgga ealáhusa. Ealáhus bodii smávvalunddot gussadoalus, bivddus, guolásteamis ja boazodoalus.

Guovllu árbevirolaš ealli vuohkkái lea gullan ássansajiid molsun jahkeáiggiid mielde. Árbevirolaš geasse- ja dálvebáikkis leat leamašan viehka lahkálaga gaskaneaset, dávjá dušše vádjit logi kilomehtera gaska duohken. Ovdamearkan Stohpojávrrí gátti Vulle dálvebáiki (Vullebáiki) lei logemat kilomehtera geassebáikkis (Vulle geassebáiki). Ivvánjávrrí ássiid geassebáiki lei fas sulli 8 kilomehtera dálvebáikkis joga miel vulos Vuopmejohnjálmmis, Vuottešjávrrí gáttis. Muhtun guovllu ássiin lea leamašan geassebáiki maidái Fáškkus. Geassebáikkiide johte omiiguin, sávzzaiguin ja gusaiguin vel báikkuid 1970-logus.

Jagi 1950 Anáris Rivdolii das ain Áŋŋelii ja Anárjohkii Rántelii lei bálggesgeaidnu. Geaidnu Gáregasnjárggas Áŋŋelii gárvvásmuvai 1960-logus, muhto biillageaidnu Guoikkaoaivvis Rivdolii oáččui vuordit 1970-logu beallemuddui. Šleatgalinnjá gessojuvvui guvlui 1980-logus. Áŋŋela gilli dahká duovddaguovllu stuorámuš ássanguovddáža, mii lea sajáiduvvan oalle friija viiddis guvlui. Giliduovdaga steampilastá goike guolbba ja vuollegaš beazit. Áŋŋela boarráseamos ráhkadusat leat 1800-logus. Vaikke Áŋŋel ja Anárjohka gullet Anára gildii, de ássit identifiserejit iežaset Deanu kulturbiiirii ealáhusaideaset, gávtti ja sáme giela suopmana beales.

Duovddagovva

Duovddaguovlu ovddasta sáttobotnálaš davvi Sámi johkaleahkeduovdaga, mii lea šaddan čielgahámát leahká. Joga gáttiin leat ceakkovielttit, ja rokki gasku leat duollet dálle smávva sáttosullot. Sáttoguolbba earuha Anárjoga ja smávva jávrriid ja jeaggeluvvan báikkiid avádaga, man nuortarájás birastahtti várit badjánit ráhpadis 300 mehtera allodahkii meara dásis. Guovllu váldomuorat leat beahci ja soahki.

Anárjohleagi ássan lea biedgguid goappáge bealde rádjajoga. Suoma beale johkaleagi giliguovddáš Áŋŋela almmolaš oainnus lea rabas ja biedggus. Sáttohárjiide roggojuvvon valjit godderoggeráiddut mitalit duovdaga máŋggadássásaš historjjálaš. Dálá ealáhusduovdaga ovddastit boazodollui gullelaš ráhkadusat.

Árvvoštallan

Anárjohleagi jahkodatjohtima duovdagiin oidno Áŋŋela birrasa ássama historjjálaš ollilvuhta. Guovllus leat máŋggat čájehanveara dološbázahusat, maid lahkasiin dálá ássansajit dávjá leat. Anárjohleagi guovlu lea áidnalunddot ovdamearka johkaleagis dáhpáhuvvan smávvalunddot sápmelaš jahkodatjohtimis geasse- ja dálveássansajiid gaskka.

Dološbázahusregistarii merkejuvvon čuozáhat: 32 čuozáhat

ÁME Álbmotmeahcit: Leammi álbmotmeahcci

GUS Guoikkaid-suodjalanlágain suodjaluvvon čázádagat: Juvdu ja dan bajábeale čázádagat; Deanu oalgečázádagat

Ramsar-guovllut: Leammi álbmotmeahcci

Riikkaidgaskasaččat árvvolaš loddečázit (IBA): Leammi-Bátneduottar-Bulju

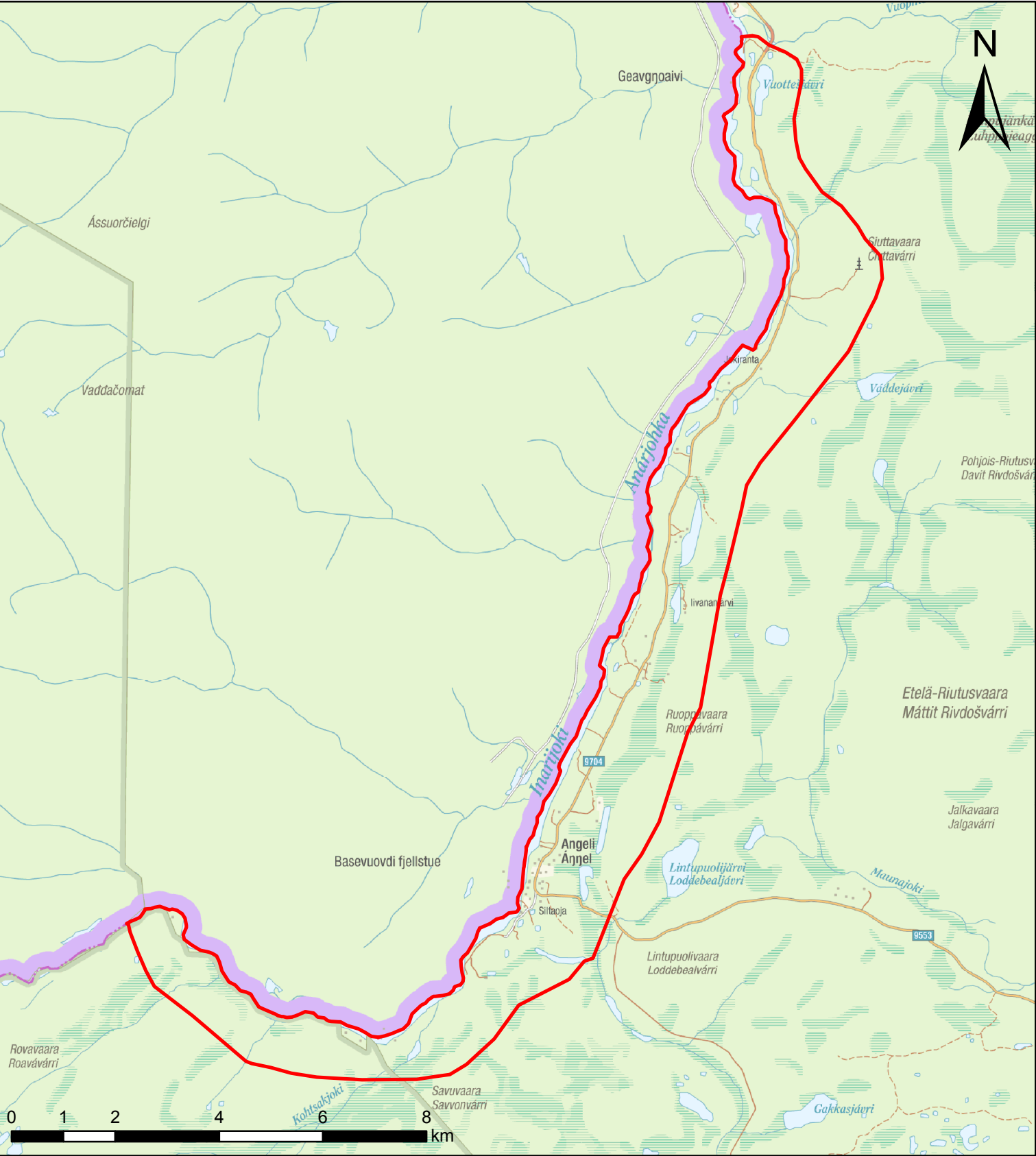
TUU Árvvolaš bieggat- ja gáddečoagganeamit: Áŋŋela bárut

FI Natura 2000 -fierpmádahkii gullevaš guovllut: Leammi álbmotmeahcci

Dieđut vižžojuvvon 26.5.2015

Anárjohleagi jahkodatjohtima duovdagat

Gielda: Anár
Eanagoddi: Lappi

 Riikkaviidosaččat árvvolaš duovddaguovlluid ráddjenevttohus 2015

Kove: Päivi Magga

176. Aanaarjuhâpiällá varriistállâm enâduvah

Aanaarjuhâpiällá varriistállâm enâduvah láá šoddâm An̄jel siijdâ aldasijn jottáám ärbivuáválij varriistállâmkiäinui pirrâ. Kuávlu lii iävtuttum uđđâ čuásáttâhân vâldikodálávt mávsulâš enâdâhkuávlu. An̄jel siijdâ lii oovdiš vâldikodálávt merhâšittee huksejum kulttuurpiirâs (HKP 1993).

Eennâmkodde	Lappi
Kieldâ	Aanaar
Enâdâheennâmkodde	Peräpohjola–Lappi
Enâdâhkuávlu	Tave-Laapi tuodârkuávlu
Vijđodâh	4 264 ha, mast njeeših já jolgâ jeegih: 478 ha eennâmtuálukuávluh: 33 ha vyevdih sehe ávus kuolbâneh já kállee-enâmeh: 3 485 ha huksejum kuávluh: 74 ha čäcikuávluh: 194 ha

Luándujiešvuodah

Aanaarjuhâpiällá varriistállâm enâduvah rájášuvah puáris varriistállâmkiäinui mielđ Anġel siijđá maadâosij já Vuottešjávri taverido koskâsii kuávlun. Enâdâhkuávlun rungo hâmmee Tiänun kolgee Aanaarjuuhâ, mon ridoh láá olluuh já ciägguseh. Muádi čyede meetter keččin juuvâst lii juhârugijn siämmâásundâsâš uccâ jávrâi ráidu, mii olá Anġelist kidâ Čivtvääri máddâápele räi. Čivtvääri taavaabeln stuárráamusah jáävräh láá Gomsejávri já Vuottešjávri. Kuoškiis Aanaarjuuhân kolgeh maanġah uccâ juvviih enâdâhkuávlun pirâstíttee tuodârpaġosist.

Kuávlun eennâmvuáđu lii vuosâsajasávt čunoikuolbâ. Väriviełtijn lii šlajâttuuhânnâá eennâm, já uccâ jávrâi koskâsih kuávlun láá iänâáš šoddâm jeggîn. Šadolâšvuodâš tááhust kuávlun lii koške juhâpiällá kuolbâvyevdi, mon váldumuorah láá vyeligis peesih já tuodârsuávi. Peeci lii ruotâsmum kuávlun hiäđułâš šonġâdâhtile já vuovâš eennâmvuáđu áansust, veikkâ kuávlun lii čuuvtij peesi eidusâš miänâstumstiełlâš taavaabeln. Källeevuáđuš tááhust kuávlun lii masa ollâsávt amfiboliit. Kuávlun nuorttâoosijđ oleh maanġah eres-uv keđġišlaajah kecis suonnân, moi roobdâin láá siirdâ- tâi fiärrumstiełâseh.

Kulttuurjiešvuodah

Enâdâhkuávlun ovdâhistorjállâš já historjállâš ääigist muštâleh maanġah kuávlust kavnum tiingah, kodderogerâáiduh já aassâmsajeh. Merhâšitteemus kuávlun čuosâttuvâin táidâ lede Čivtvääri aassâmsaje, mast láá kavnum kodderugijn lasseen paijeel 20 arânid. Arânijñ puárâsumosijđ láá árvuštállâm mañešryevdiääigân. Enâmus ovdâsteijee kodderoggeubâłâšvuodâid kulâ Čalosjávri-jäävri suullân 90 roge ráidu, mii lii äigidum radiočiddâäigidmâin keđġiääigist arâmeetaalääigân. Kodderugijn kevttim lii jotkum sâmikuávlust historjállâš ääigi räi.

Aanaarjuhâpiällá vuossâmuuh táálun vuáđuduvvojii ive 1852. Kuávlun ärbivuáválâš sâmmilâš aassâm vuáđuđui ovtâskâš aassâmviäsoid, moh lijjii juhâpiällâst tâi siseennâm uccâ jávrâi riddoin. Vala 1940–1950-lovvoin Anġelin kočodii Vyeppenjäälmi muádi suovâ sijđii, mon vuossâmuš táálu lâi vuáđudum ive 1866. Kuávlun ässeeh hárvuttii mañġa iälâttâš. Iälâttâš uázui ucesluándusâš šiiveettuálust, mecci- já kyelipiivdost sehe puásuituálust.

Kuávlun ärbivuáválâš eellimvuáhân lii kuullâm aassâmsojij molsom iveaaigijn mielđ. Ärbivuáválâh kesi- já tâlvipääihih láá lamaš viehâ aldaluvâi nubijdis, tâvjâ tuše vááijuv love kilomeetter kooskâ tyehin. Ovdâmerkkân Vulle dálvebâiki, mii lâi Stohpojávri riddoost (Vullebâiki) lâi lovmat kilomeetter keččin kesipâihist (Vuoli kesipâikki). Ivváánjäävri ässei kesipâikki lâi oppeet suullân käävci kilomeetterid tâlvipääihist vuálus Vuomâjuvñjäälmist, Vuottešjávri riddoost. Motomijn kuávlun ässein lii lamaš kesipâikki meid Fááškust. Kesipâihijđ juttii savzâiguin já kusâiguin pááihui vala 1970-lovvoost.

Ive 1950 Anarist Rivdulân já tast ain Anġelân já Aanaarjuuhân Ranttilân lâi pälgiskiäinu. Maadij Kärigâsnjaargâst Anġelân valmâštui 1960-lovvoost, mut automaadij Koskenniska-táálust Rivdulân uázui vyerdiđ 1970-lovo pelimuodon. Šleedġâlinjâš kuávlun kessui 1980-lovvoost. Anġel sijđá hâmmee enâdâhkuávlun stuárráamus aassâmkuávdâá, mii lii sajadum viehâ rijjâ vijdes kuávlun. Sijđâenâduv stemppâlist koške kuolbâ vyeligis pesijdiskuin. Anġel puárâsumoseh huksiittâsah láá 1800-lovvoost. Veikkâ Anġel já Aanaarjuuhâ kuleh Aanaar kieldân, te Aanaarjuuvâ ässeeh identifisuvah Tiänu kulttuurpirrâdâhân iälttâsâidis, máccuhis sehe sâmikielâ suomman peeleešt.

Enâdâhkove

Enâdâhkuávlun oovdâst čunoiponnâsâš tave Säämi juhâpiällâenâduv, mii lii čoddâm čielġâhâmâsâš liähân. Juhâridoh láá ciägguseh, já juuvâ kaskoo láá tuogu táágu uccâ čunoisuolluuh. Čunoikuolbâ iärvut nubijnis Aanaarjuuvâ já uccâ jávrâi sehe jeggilum stiełlâš, mon nuorttâroobdâst kuávlun pirâstíttee väärih pajaneh pajelâhhâá 300 meetterid merâtääsi paajaabel. Kuávlun váldumuorah láá peeci já suâhi.

Aanaarjuhâpiällá aassâm lii piäđgui kuábbâá-uv pelni räjjijuuvâ. Suomâ pele juhâleve sijđâkuávdâá Anġel almolâš uáinus lii áávuš já piäđgui. Čunoipuolžâid koivum valjaas kodderoggerâáiduh muštâleh enâduv historjállâš maanġatâsâsâšvuodâst. Táálâá iälâttâsenâduv ovdâsteh puásuituálun lohtâseijee ráhtuseh.

Árvutahheeh

Aanaarjuhâpiállá varriistállâm enâduvâin spejâlist An̄ṇel pîrrâs aassâm historjállâš olleemvuotâ. Kuávlust láá maan̄gah ovdâsteijee toovlášpasâttâsah, moi aldasijn táálááh aassâmsajeh távjá láá. Aanaarjuhâpiállá kuávlulii áinoošlajâsâš ovdâmerkkâ juhâpiállást tábáhtum ucesnâlásâš sâmmilâš varriistâlmist kesi- já tálvipaaihiij kooská.

Toovlášpasâttâsregisterân merkkejum čuosâttuvah: 32 čuosâttuvâd

AME Aalmuglâšmeecih: Lemmee aalmuglâšmecci

KUO Kuoškâisuojjâlemlavvâin suojâlum čácáduvah: Juvduujuuhâ já ton paajaapiälááh čácáduvah; Tiänu uálgičácáduvah

Ramsar-kuávluh: Lemmee aalmuglâšmecci

Aalmugijkoskâsávt mávsuliih loddečääsih (IBA): Lemmee–Päñituodâr–Pulju

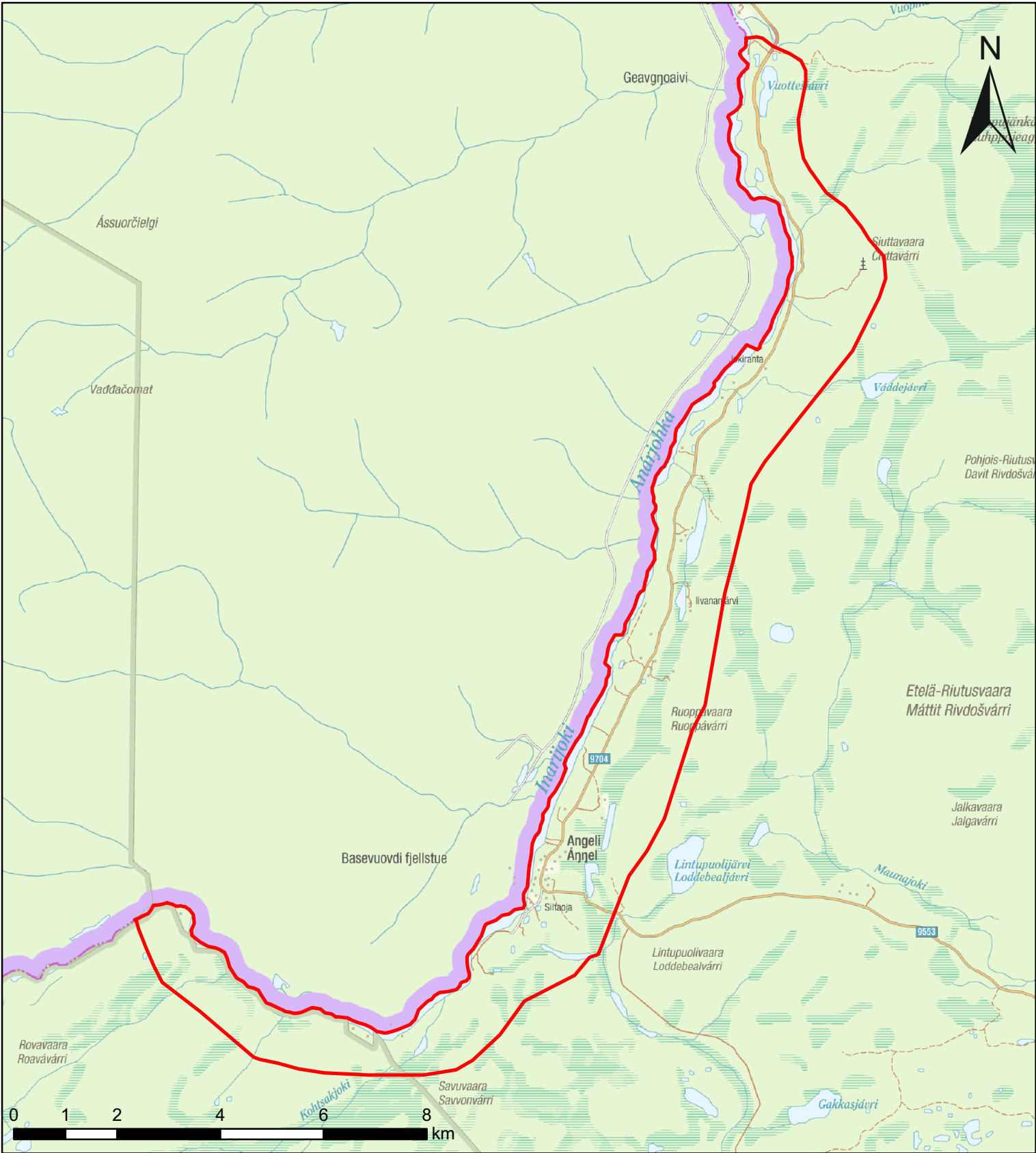
TUU Mávsuliih pieggâ- já riddokiärdášumeh: An̄ṇel čunoivaskâmeh

FI Natura 2000 -viärmádâhân kullee kuávluh: Lemmee aalmuglâšmecci

Tiäduh viežžum 26.5.2015

Aanaarjuhâpiällá varriistállâm enâduvah

Kieldâ: Aanaar
Eennâmkodde: Lappi

 Váldikodálávt mávsulij enâdâhkuávlui raijimiävtuttâs 2015

Kuva: Eija Ojanlatva

177. Ailikastunturin luontaiselinkeinomaisemat

Ailikastunturin (Áilegas) luontaiselinkeinomaisemat ovat luontotyypeiltään rikas kokonaisuus, jossa kuvastuvat saamelaiskulttuuriin liittyvät luontaiselinkeinot. Alue on ehdolla uutena kohteena valtakunnallisesti arvokkaaksi maisema-alueeksi.

Maakunta	Lappi
Kunta	Utsjoki
Maisemamaakunta	Peräpohjola–Lappi
Maisemaseutu	Pohjois-Lapin tunturiseutu
Pinta-ala	19 151 ha, josta kosteikkoja ja avointa suota: 2 333 ha maatalousalueita: 60 ha metsiä sekä avoimia kankaita ja kalliomaita: 15 854 ha rakennettuja alueita: 161 ha vesialueita: 744 ha

Luonnonpiirteet

Ailikastunturin (Áilegas) luontaiselinkeinomaisemat ovat vaikuttava ja luontotyypeiltään rikas kokonaisuus, joka ulottuu Tenonvarresta Luomusjärvelle. Alueen maisemaa hallitsee Karigasniemen monilakinen Áilegas, jota peittävät laajat rakkakivikot. Tunturin korkein huippu, Lánká, kohoa lähes 500 metrin korkeuteen Tenon laaksosta, noin 620 metriä merenpinnan yläpuolelle. Maisema-alueen kallioperä koostuu pääasiassa amfiboliitti- ja hypersteenikvartsidioriittijuonteiden halkomista gneisseistä. Kallioperän muotoja ovat muokanneet maisema-alueen eteläosassa muutamit itä-länsisuuntaiset murrenlinjat.

Maisema-alueen maaperä on moreenivoittoista, mutta alueella kulkee myös useita jokilaaksoihin kerrostuneita tai harjuselänteiksi kasautuneita hiekkamuodostumia. Laajimpia hiekka-alueita ovat Basijohkan ja Inarijoen yhtymäkohtaan kasautunut suistoalue Vanhassa Karigasniemessä sekä Luomusjärven ympäristön harju- ja kangasmaasto. Hiekkapatjoissa on vesieroosion ja jokien kasaamistyön synnyttämiä muotoja, kuten vanhoja uomapohjia, rantaterasseja ja juoluoita. Tunturien lakialueilla on paljon avokalliota, kalliomaata ja rakkaa. Maisema-alueen keskellä on laajojen suoalueiden vyöhyke, joka muodostuu Ailikasjängästä, Ládjojeaggista sekä Piessuon vetisestä palsasuosta.

Maisema-alueen itäosassa sijaitsevat Luomusjärvet ovat syntyneet Kevon laakson eteläosaan. Järviauetta halkoo koillis-lounaissuunnassa kulkeva korkea ja jyrkkäpiirteinen harjujakso. Harjun eteläosasta saa alkunsa Suomen suurin lähde, Sulaoja. Luomusjärven ja Luomusjoen vedet laskevat Karigasjoen kautta Inarijokeen. Inarijokeen laskee myös Karigasjoen tuntumassa virtaava Bassečohkajohkan, Basijávrin ja Basijohkan muodostama uomasto, joka saa alkunsa Ailikastunturin kaakkoispuolella sijaitsevalta jänkäalueelta. Inarijoki yhtyy Karigasniemen kylän pohjoispuolella Karasjokeen muodostaen Jäämereen virtaavan Tenon.

Maisema-alueella ja sen tuntumassa on useita suojelualueita ja arvokkaiksi määriteltyjä luontokohteita. Alueen kasvillisuus vaihtelee paljaasta tunturipaljakasta rehevään ja tuoreeseen tunturikoivukankaaseen. Monipuolisten luontotyyppiensä ansiosta maisema-alue on lajistollisesti rikas. Merkittäviä luontokohteita alueella ovat muun muassa Luomusjärvien ympäristön harju- ja metsämaat, Ailikkaan tunturipaljakat, Piessuo, Sulaoja sekä Luomusjoen nummimainen kuolpuna. Inarijoki ja Teno ovat tunnettuja luontaisista lohikannoistaan.

Kulttuuripiirteet

Ailikastunturin maisema-alueelta tunnetaan useita muinaisjäännöksiä. Mielenkiintoisin muinaisjäännöstyypit ovat historiallisen ajan asuinpaikat, jotka näkyvät maastossa yksittäisinä kotasijoina tai liesikiveyksinä. Luomusjärvien eteläosassa on rinneterassilla kolmen kotasijan ryhmä, joka erottuu tiheässä tunturikoivikossa rehevän ja erikoisen kasvillisuutensa vuoksi.

Ailikastunturi on yksi Utsjoen kolmesta Ailikkaasta, jotka ovat kaikki olleet saamelaiden pyhiä paikkoja. Tunturin eteläpuolella sijaitseva matalampi, pyöreälakinen Feaskkervárri on muodostanut eteisen, jonka kautta pyhää tunturia on lähestytty kunnioittavasti. Luomusjoen hiekkaharjulta alkunsa saava Sulaoja on saamelaiden vanha pyhä lähde. Lähteen vedellä uskotaan olevan parantavia vaikutuksia ja sieltä haetaan edelleen vettä.

Luomusjärvet ovat kuuluneet perinteisesti Vanhan Karigasniemen, Karigasniemen, Outakosken ja Rovisuvannon asukkaiden nautinta-alueisiin. Luomusjärvien rannoilla on pieniä kämppejä, joiden ympäristössä erottuu vanhojen kotien jäännöksiä. Järviä ja niiden lähialueita on käytetty muun muassa kesäverkosteluun ja syyssiianpyyntiin, marjastamiseen, riekonpyyntiin ja tarveaineiden hankintaan. Samat perhekunnat tai suvut ovat palanneet nautintapaikoilleen vuosikymmenten tai vuosisatojen ajan. Vakituista asutusta ei Luomusjärvien alueella ole.

Niillasávrarin ja Ailikastunturin välisessä maastossa sijaitseva Ailikkaan erotusaita on Paistunturin paliskunnan pääaita, jossa erotukset jatkuvat syksystä vuodenvaihteen yli, kunnes tokka ratkotaan maaliskuussa. Aidan ympäristössä on eri-ikäisiä ja monenvärisiä porokämppejä. Pisin erotusaidalle johdettava siula kulkee lähes 15 kilometriä pitkän matkan Luomusjärvien pohjoispuolelta erotuspaikalle. Luomusjärvien ympäristössä on jäljellä 1900-luvun alkupuoliskolla rakennettuja pienempiä vasanmerkkauseitoja, kuten Ristenašjávrin vanha aita. Nykyään porot vasovat Kevon kanjonin alueella ja vasat merkitään vasta syyserotuksissa.

Maisema-alueen asutus on keskittynyt Inarijoen ja Tenon varteen. Inarijoen suulla sijaitsevan Karigasniemen kyläkeskus on sijoittunut Suomea ja Norjaa yhdistävän sillan tuntumaan. Vilkkaan rajakaupan leimaamassa kylässä on runsaasti liiketoimintaa. Maisema-alueen asutus jatkuu Karigasniemeltä Tenon myötäisesti nau-

hamaisena jokivarsiasutuksena pohjoiseen, jossa sijaitsevat muun muassa Niittyvuopion, Outakosken ja Ro-visuvannon kylät. Karigasniemen aiempi kyläkeskus, Vanha Karigasniemi, sijaitsee nykyisen keskuksen eteläpuolella Inarijoen ja Basijohkan yhtymäkohdassa. Maisema-alueen rakennuskanta on suhteellisen uutta, ja sodanjälkeisten tyyppirakennusten ohella siihen kuuluu uudehkoja matalia omakotitaloja sekä jokivarren loma-asutusta.

Maisemakuva

Maisema-alueen maisemakuva on vaihteleva. Jylhän ja korkean, kaukaa tunnistettavan Ailikastunturin laelta avautuu vapaa näkymä joka suuntaan, myös Norjan puolen laajoille lumipeitteisille tuntureille. Tunturin päällä oleva korkea masto on etäälle näkyvä vieras elementti rakkakivikkoisessa ja avoimessa tunturimaisemassa. Ailikastunturin ja Luomusjärvien välissä avautuu Ailikasjäntä, jonka pohjoispäässä sijaitsee Paistunturin paliskunnan pääerotusaita erotuskämpineen. Monenväriset pienet kämpät sijoittuvat aidan koillis- ja kaakkoispuolelle.

Luomusjärvet halkaiseva, kilometrejä pitkä Luomusharju kulkee Kaamasta ja Karigasniemeä yhdistävän maantien laidasta aina Luomusjärvien pohjoisosaan saakka. Harjun eteläpäässä sijaitsee Suomen suurin ma-kean veden lähde, pienen järven kokoinen Sulaoja. Luomusharju ympäristöineen muodostaa oman maisemansa, jossa vuorottelevat pienet, kirkasvetiset järvet ja lompot, tiheät tunturikoivikot sekä harjun syvänteet ja kumpareet. Luomusjoen ja harjun välinen kuolpuna on paikoin erikoista, tasaista ja laakeaa jokiterassia, jossa varpukasvillisuuden tai sammaleen keskellä kasvaa satunnaisia katajia. Luomusjärvien maisemakuva on kaikkiaan avara. Harjun päältä avautuvat monipuoliset näkymät kohti Ailikastunturia, Luomusvaaroja ja alueen pohjoispuolella kohoavaa Ristenašoaivia. Stuurajávrin lounais- ja länsirannalla on muutamia maisemaan hyvin sopeutuvia kämppejä.

Maisema-alueen asutus sijaitsee hajanaisena nauhana Inarijoen ja Tenon varressa. Alueen rakennuskanta on suhteellisen nuorta. Pääasiassa puuston tai tievojen takana sijaitsevat rakennukset sopeutuvat varsin hyvin luonnonmaisemaan. Karigasniemen kylän keskusta on rakennuskannaltaan hajanainen. Vilkas rajakauppa on vaikuttanut sen yleiskuvaan voimakkaasti.

Arviointi

Ailikastunturin luontaiselinkeinomaisemat kuvastavat hyvin saamelaiskulttuuriin liittyvää luontaiselinkeinoa, joka on syntynyt jokilaakson ja sisämaan nautinta-alueiden yhteyteen. Maisema-alueen nautintakulttuurilla on pitkä historia ja siihen liittyy runsaasti maastoon linkittyntä perimätietoa. Alueella on vanhoja saamelaiden pyhiä paikkoja, kuten Ailikas ja Sulaoja. Ailikkaan erotusaita kämpineen muodostaa maisema-alueen sisälle ainutlaatuisen poronhoidon synnyttämän maisemakokonaisuuden. Alue on luonnonarvoiltaan poikkeuksellisen rikas.

Muinaisjäännösrekisteriin merkityt kohteet: 29 kohdetta

Valtakunnallisesti merkittävät rakennetut kulttuuriympäristöt RKY: Poroerotuspaikat ja -aidat (Ailigaksen erotuskaarre; Ristenašoaivvi)

LPU Luonnonpuistot: Kevon luonnonpuisto

SSA Soidensuojelualueet: Piessuon–Luomusjoen soidensuojelualue

EMA Erämaa-alueet: Paistunturin erämaa

HSO Harjunsuojeluohjelma: Luomusjärven harju

SSO Soidensuojeluohjelma: Piessuo ja Karigasniemen tienvarsisuot

KOS Koskiensuojelulla suojellut vesistöt: Juutuanjoki ja sen yläpuoliset vesistöt; Tenojoen sivuvesistöt

IBA Kansainvälisesti arvokkaat lintualueet: Kevo

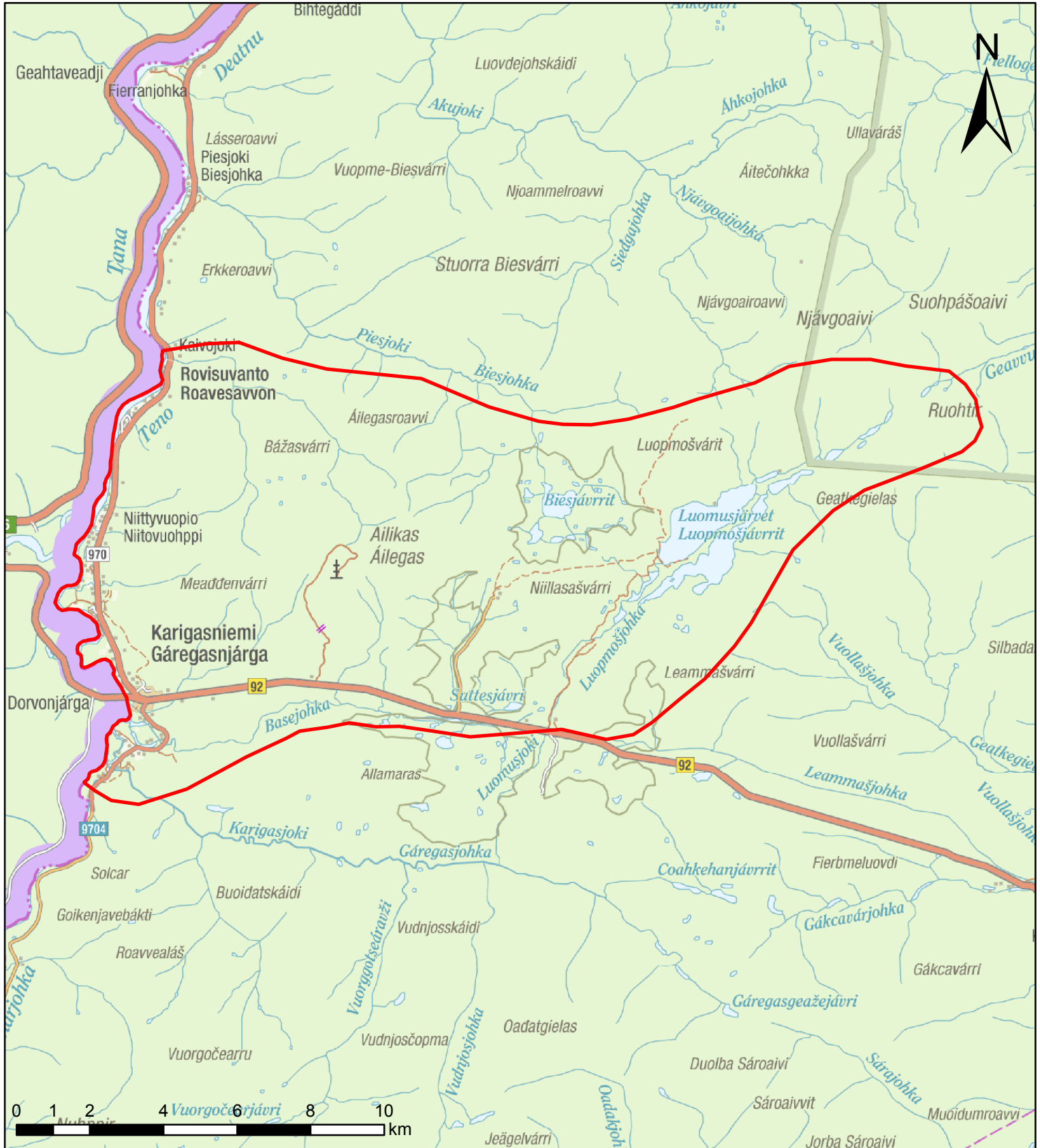
TUU Arvokkaat tuuli- ja rantakerrostumat: Kätikielas

FI Natura 2000 -verkostoon kuuluvat alueet: Paistunturin erämaa; Luomusjoen kuolpuna; Kevo

Tiedot haettu 26.5.2015

Ailikastunturin luontaiselinkeinomaiset

Kunta: Utsjoki
Maakunta: Lappi

 Valtakunnallisesti arvokkaiden maisema-alueiden rajausehdotus 2015

Čuovgagovva: Eija Ojanlatva

177. Áilegasa luondduealáhusduovdagat

Áilegasa luondduealáhusduovdagiin šaddá luoddutiippaid dáfus rikkes oppalašvuođa, mas oidnojit sámekultuvrii gullevaš luondduealáhusat. Guovlu lea evttohuvvon ođđa čuozáhahkan riikkaviidos-aččat árvvolaš duovddaguovlun.

Eanagoddi	Lappi
Gielda	Ohcejohka
Duovddaeaganagoddi	Nuorta-Lappi–Lappi
Duovddaguovlu	Davvi-Lappi duottarguovlu
Viidodat	19 151 ha, mas lavttabáikkid ja jalges jeakkit: 2 333 ha eanadoalloguovllut: 60 ha vuovddid sihke jalga guolbanat ja bákteeatnamat: 15 854 ha huksejuvvon guovllut: 161 ha čáhceguovllut: 744 ha

Luondduešvuodát

Áilegasa luondduealáhusduovdagiin šaddá váikkuheaddji ja luonddutiippaid dáfus rikkies oppalašvuolta, mii ollá Deatnogáttis Luopmošjávrride. Guovllu duovdaga hálddaša Gáregasnjárgga mánggačohkat Áilegas, mii lea viiddis ráktageadgebáikkis. Vári alimus čohkka, Lánká, lea measta 500 mehtera allodagas Deanu leagis, sulaid 620 mehtera meara bajábealde. Duovddaguovllu báktevuođus lea eanaš amfibolihtta- ja hypersteanakvarcihttasuonaid ludden gneaissain. Báktevuođu hámiid leat dahkan duovddaguovllu máttaoasis moattit nuorta-oarjeháltesaš doajáhatlinnját.

Duovddaguovllu eanavuodus lea eanaš moreana, muhto guovllus leat maiddá mánggat johkalegiide gerddiide šaddan dahje hárječielgin čoagganan sáttčoagganeamit. Viidamus sáttoguovllut leat Basejoga ja Anárjoga deaivvadanbáikái šaddan njálmádatguovlu Gáregasnjárggas ja Luopmošjávrriid birra hárje- ja guolbbaeatnamat. Sáttčoagganemiin leat erošuvnna ja jogain čohkkenbarggu dahkan hámit, dego boares johkarokkit, gáddesteallit ja jogas sierra šaddan láddot. Duottaralážiin lea olu lássát, bákteeana ja rákta. Duovddaguovllu gasku lea viiddis jeaggeguovlluide avádat, mii šaddá Áilegasjeakkis, Ládjojeakkis ja Biesjeakki čáhccás balsajeakkis.

Duovddaguovllu nuortaoasi Luopmošjávrrit leat šaddan Geavu leagi máttaoassái. Jávreguovllu čađa johtá davvenuortin máttaoarjjás alla ja ceakkohápmásaš hárjehoalus. Hárji máttaoasis vuolgá Suoma stuorámuš gáldu, Suttasája. Luopmošjávrriid ja Luopmošjoga čázit golget Gáregasjoga bokte Anárjohkii. Anárjohkii golgá maiddá Gáregasjoga lahkasa Bassečohkajoga, Basejávrra ja Basejogas šaddan rokkádat, mii vuolgá Áilegasa máttanuorttabeale jeaggeguovllus. Anárjohka laktása Gáregasnjárgga gili davábealde Kárášjohkii ja ná šaddá Deatnu, mii golgá jiekjamerrii.

Duovddaguovllus ja dan lahkasiin leat mánggat suodjalanguovllut ja árvvolažžan meroštallon luonddučoahkagat. Guovllus šattolašvuolta molsašuddá bálgas duottaralážiis veahkkás ja varas lagešguolbanii. Mánggabealat luonddutiippaid dáfus duovddaguovllu lea šlájaid dáfus rikkis. Mearkkašahtti luonddučoahkagat guovllus leat earret eará Luopmošjávrriid birra hárje- ja vuovdeeatnamat, Áilegasa duottaraláži, Biesjeaggi, Suttasája sihke Luopmošjoga guolbba. Anárjohka ja Deatnu leat beakkán luonddudili luossanáliin.

Kulturiešvuodát

Áilegasa duovddaguovllus dovdet mánggaid dološbázahusaid. Eanemus miellagiddevaš dološmuitobázahustiipa lea historjjálaš áiggi ássansajit, mat oidnojit eatnamis ovttaskas goahtesadjiin dahje uvdnageadjiin. Luopmošjávrriid máttaoasis leat vieltesteallis golmma goahtesaji joavku, mii oidno suhkkes lagešvuovddis veahkadis ja earenoamáš šattolašvuoda dihtii.

Áilegas lea okta Ohcejoga golmma Áilegasas, mat buot leamašan sápmelaččaid bassibáikkis. Vári máttabeale vuollegut, jorbačohkat Feaskkervári lea dahkan feaskára, man bokte bassi vári leat lahknonan gudnejahttimiin. Luopmošjoga sáttohárjiin álgi Suttasája lea sápmelaččaid boares bassi gáldu. Gáldu čázis navdet leat dálkkodeaddji váikkuhusaid ja doppe vižžet ain dálge čázi.

Luopmošjávrrit leat árbevirolaččat gullan Boares Gáregasnjárgga, Gáregasnjárgga, Vuovdaguoiikka ja Roavesavvona guovllu ássiid návddašanguovlluide. Luopmošjávrriid gáttiin leat smávva barttat, maid birrasiin oidnojit boares gođiid bázahusat. Jávrriid ja dan lagašguovlluid leat ávkkástallan earret eará geassesáimmastallamiin ja čakčat čuovžabivdduin, murjemiin, rievssatbivdduin ja ávkeávdnasiid skáhppomiin. Seammá sogat dahje bearašgáccit leat máhccan návddašanbáikkiidasas jahkelogiid dahje jahkečuđiid áigge. Fásta ássan Luopmošjávrrin ii leat.

Niillasavári ja Áilegasa gaskka eatnama Áilegasa bigálusgárdi lea Báišduoddara bálgosa váldogárdi, gos bigálusat joatkašuvvet čavččas jahkemolsašumi badjel, dassáži go eallu rátkojuvvo njukčamánuš. Gárdi birrasis leat earáhkásaš ja mánggaivdnásaš boazobarttat. Guhkimus sivlla bigálusgárdái johtá measta 15 kilomehtera mátkki Luopmošjávrriid davábealde. Luopmošjávrriid birrasis leat báhcán 1900-logu álggogeahčen huksejuvvon smávut miesemearkungárdit, dego Ristenašjávrra boares gárdi. Otná beaivve bohccot guddet Geavu ávžži guovllus ja miesit merkejuvvojit easkka čakčabigálusain.

Duovddaguovllu ássan lea čoahkkanan Anárjoga ja Deatnogáddái. Anárjohnjálmme Gáregasnjárgga giliguovddáš Suoma ja Norgga gaskasaš šalddi lahkasis. Ealaskas rádjagávppi gilis lea valjit fidnodoaibma. Duovddaguovllu ássan lea Gáregasnjárggas Deanu guvlui báddelágán johkaleahkeássamin davás, gos leat

earret eará Niitovuohpi, Vuovdaguokka ja Roavesavvona gilit. Gáregasnjárgga vuolit giliguovddáš, Boares Gáregasnjárga, lea dálá guovddáša máttabealde Anárjoga ja Basejoga ovtastuvvansajis. Duovddaguovllu huksenmáddodat lea viehka odđa, ja soadi maŋŋasaš tiippavisttiid olis dasa gullet odđasut vuollegaš sierradálut ja johkaleagi luopmoássan.

Duovddagovva

Duovddaguovllu duovddagovva lea molsašuddi. Rámššas ja alla, guhkkinn earuheamis lean Áilegasa alážis leahkkasa friija oainnus juohke guvlui, maiddái Norggabeale viiddis duoddariidda, main oidno muohta. Vári alde lea alla stivli, mii lea vieris elemeanta, mii oidno guhkas ráktageđggiid siste ja jalges duottarduovdagis. Áilegasa ja Luopmošnjávrriid gaskkas lea Áilegasjeaggi, man davágeahčen lea Báišduoddara bálgosa váldobigálusgárdi oktan barttainis. Mánŋgaivdnásaš barttat leat gárddi davvenuortta ja máttaoarjji bealde.

Mánŋgaid kilomehteriid guhkes Luopmošnjárji, mii ludde Luopmošnjávrriid, johtá Gápmasa ja Gáregasnjárgga gaskasaš biilageainnu guoras gitta Luopmošnjávrriid davveoassái. Hárjji máttageahčen lea Suoma stuorámuš sáivačázi gáldu, smávva jávrra sturrosaš Suttasája. Luopmošnjárji birrasiinnis dahká iežas duovdaga, mas leat vurrolagaid smávva, šerreščázat jávrrit ja luobbalat, suhkkes lagešvuovddit sihke hárjji rokkat ja buolžžat. Luopmošnjoga hárjji gaskasaš guolbba lea báikkuid earenomáš, dássidis ja duolbbasjohkastealli, mas danasšattolašvuoda ja sámmáliid gaskkas šaddet muhtun reatkkát. Luopmošnjávrriid duovddagovva lea buohkanassii viiddis. Hárjji alde leahkkasit mánŋgabealat oidnosat Áilegasa, Luopmošnjávrriid ja guovllu davábeale Ristenašoaivvi guvlui. Stuorrajávrra máttaoarje- ja oarjegáttis leat muhtun bartta, mat heivejit bures duovdagii.

Duovddaguovllu ássan lea bieđggus báddin Anárjot- ja Deatnogáttis. Guovllu ráhkadusmáddodat leat viehka nuorra. Váldooassái muoraid ja dieváid duogábeale ráhkadusat heivejit oalle bures luondduduovdagii. Gáregasnjárgga gili guovddáš lea huksenmáddodaga dáfus bieđggus. Ealaskas rádjegávpi lea váikkuhan dan almmolašgovvii fámlaččat.

Árvvoštallan

Áilegasa luondduealáhusduovdagat govvejit bures sáme kultuvrii laktáseaddji luondduealáhusa, mii lea šaddan johkaleagi ja siseatnama návddašanguovlluid oktavuhtii. Duovddaguovllu návddašankultuvrras lea guhkes historjá ja dasa gullá valjit eatnamii gullevaš árbediehtu. Guovllus leat boares sámiid bassi báikkat, dego Áilegas ja Suttasája. Áilegasa bigálusgárdi oktan barttainis dahká duovddaguovllu sisa áidnalunddot boazodoalu bokte šaddan duovddaoppalašvuoda. Guovlu lea luondduárvvuid dáfus spiehkaseaddji rikkis.

Dološbázahusregistarii merkejuvvon čuožahagat: 29 čuožahaga

Riikkaviidosaččat mearkkašahtti ráhkaduvvon kulturbirrasat RKY: Bigálusbáikkat ja -gárddit (Áilegasa bigálusgárdi; Ristenašoaivi)

LME Luonddumeahcit: Geavu luonddumeahcci

JSG Jekkiidsuodjalanguovllut: Biesjeakki-Luopmošnjoga jekkiidsuodjalanguovlu

MEG Meahcceanaguovllut: Báišduoddara meahcceanaguovlu

HSG Hárjiidsuodjalanguovlu: Luopmošnjávrriid hárji

JSP Jekkiidsuodjalanprográmma: Biesjeaggi ja Gáregasnjárgga geaidnogorrajeakkit

GUS Guoikkaid-suodjalanlágain suodjaluvvon čázádagat: Juvdujohka ja bajábeale čázádagat; Deanu oalgečázádagat

Riikkaidgaskasaččat árvvolaš loddečázit (IBA): Geavvu

TUU Árvvolaš bieggat- ja gáddegearddit: Geatgielas

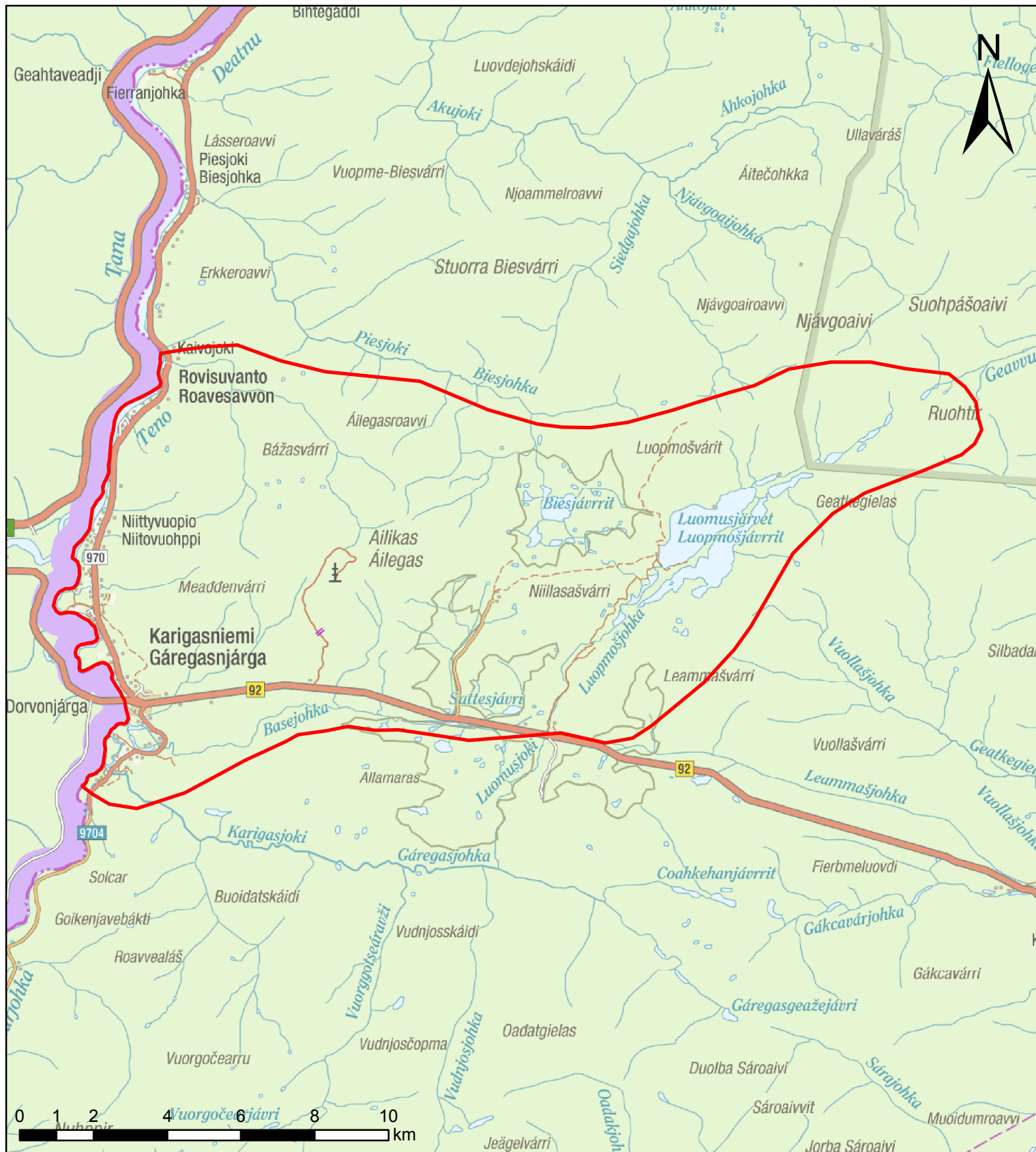
FI Natura 2000 -fierpmádahkii gullevaš guovllut: Báišduoddara meahcceanaga; Luopmošnjoga guolbba; Geavvu

Diedut vižžojuvvon 26.5.2015

Áilegasa luondduealáhusduovdagat

Gielda: Ohcejohka

Eanagoddi: Lappi

 Riikkaviidosaččat árvvolaš duovddaguovlluid ráddjenevttohus 2015

Kuva: Eija Ojanlatva

178. Kevon tunturiylängön maisemat

Kevon kanjoni on Suomen suurin ja vaikuttavin ruhjelaaksomuodostuma. Alue on ehdolla uutena kohteena valtakunnallisesti arvokkaaksi maisemanähtävyydeksi.

Maakunta	Lappi
Kunta	Utsjoki
Maisemamaakunta	Peräpohjola–Lappi
Maisemaseutu	Pohjois-Lapin tunturiseutu
Pinta-ala	626 ha, josta kosteikkoja ja avointa suota: 2 ha maatalousalueita: 0 ha metsiä sekä avoimia kankaita ja kalliomaita: 621 ha rakennettuja alueita: 0 ha vesialueita: 4 ha

Luonnonpiirteet

Kevon kanjoni syntyi 70 miljoonaa vuotta sitten, kun lähes peneplaaniksi kulunut Kõlivuoristo kohosi uudestaan yhtenä lohkona. Tällöin kallioperään avautui murros, joka näkyy alueen nykyisessä maisemassa syvimillään 80 metrin syvyytenä rotkolaaksona. Noin 40 kilometriä pitkän kanjonin leveys on 270–300 metriä. Rotkon pohjalla virtaa Kevojoki, joka laskee Utsjoen ja Tenon kautta Jäämereen.

Kallioperältään Kevon maisemanähtävyys on Lapin granuliittikompleksiin kuuluvaa granaattikordieriittigneissiiä, jota halkovat kapeat hypersteenikvartsidioriittijuonteet. Maisema-alueen koillispuolella kulkee laaja työntösiirros, jonka itäpuolella on tonaliittista gneissiiä. Kanjonin poikki kulkee kaksi pientä kallioperän murroslinjaa. Alueen maaperä on ohutta moreenia, joka vaihtuu tämän tästä kanjonialueen kalliomaaksi, rakkakivikoksi ja avokallioksi. Kevonseinän eteläpuolella on pieni ylängölle kasaantunut hiekkamuodostuma. Kanjonialueella on paljon rapautumisjälkiä, joista vaikuttavimpia ovat rinteiden juureen kasautuneet vyörykeilat, talukset.

Kevon kanjoniin laskee maisemanähtävyyden pohjoisrajalla Fiellujoki. Joki syöksyy rotkoon Suomen suurimpana pudotuksena, 26 metriä korkeana Fiellgoržina. Fiellun riippuva laakso on saanut muotonsa jäätikkökielekevaiheessa, kun Kevon kanjonin pohjalla sijainnut jäätikkö pyöristi ja syvensi Kevon päälaaksoa. Sivulaaksoissa sijainnut Fiellun jäätikkö ei päässyt Kevon päälaakson jäätikön takia kuluttamaan uomaansa kanjonin pohjan tasolle, joten sivulaakso jäi riippumaan päälaakson yläpuolelle.

Kanjonin maaperä, ilmasto-olosuhteet ja kosteusolot ovat kasvillisuuden kannalta edullisia. Niinpä kanjonin eläin- ja kasvilajisto erottuu ympäröivän tunturiylängön lajistosta monipuolisuutensa ja runsautensa ansiosta. Alueella kasvaa muun muassa kalliosirkunjavän ja pahtakelton kaltaisia kasviharvinaisuuksia. Kevon kallio-
pahdat tarjoavat petolinnuille pesimäpaikkoja.

Kulttuuripiirteet

Kevon luonnonpuiston alueelta tunnetaan 82 kiinteää muinaisjäännöstä. Ne eivät sijaitse maisemanähtävyyden alueella, mutta antavat hyvän kuvan Kevon seudun varhaisesta käytöstä. Suurimman muinaisjäännösr ryhmän muodostavat asuinpaikat, joista vanhimmat ovat todennäköisesti peräisin kivikaudelta. Tyypillisiä muinaisjäännöksiä ovat myös purnut, eli kivikoihin tehdyt säilytyskuopat.

Peuranpyynnin, metsästyksen ja kalastuksen ohella alueen elinkeinoin on kuulunut poronhoito. Kevon luonnonpuisto on Paistunturin paliskunnan laidunalueita, ja alue on tärkeä etenkin vasoma-aikaan. Huhtitoukokuussa porot kerääntyvät Kevon kanjonin rotkoalueelle, lähelle vasoma-alueita, ja vasovat toukokesäkuun aikana. Kesäinen räkkä ajaa porot suuremmiksi laumoiksi, jotka nousevat tuulisemmille ja viileämmille tunturialueille. Palkimisen jälkeen heinä-elokuun vaihteessa tokat hajoavat ympäri paliskuntaa.

Perinteisten käyttömuotojen ohella Kevon alue on muodostunut suosituksi vaelluskohteeksi. Kanjonin ylärinteellä kulkee paljon käytetty Kevonreitti, jonka yhteyteen ja kanjonin pohjalle on rakennettu joitakin tupia ja kammeja. Alueen lintujen pesintärauha ja kulumisherkimpien luontokohteiden säilyminen on pyritty turvaamaan reittisuunnittelulla.

Maisemakuva

Kevon kanjoni sijaitsee Suomen pohjoisimman luonnonpuiston, Kevon, ydinalueella. Se on yli 40 kilometriä pitkä ja paikoin lähes 80 metriä syvä kanjoni, jonka pohjalla virtaa kapea kirkasvetinen Kevojoki. Kevon kanjonin eteläpäässä sijaitsee näköalapaikka, josta aukeaa vaikuttava kanjoninäkyvä kohti koillista. Kevonseinän näköalapaikan itäpuolella kuuluu veden jatkuva pauhu Kevojoen vesien syöksyessä noin 20 metriä korkeana putouksena kanjonin pohjalle.

Murroslaakso on erittäin altis pakkasrapautumiselle, ja kanjonissa näkyy useita rapautumisjälkiä. Näitä ovat esimerkiksi rinteiden alaosien vyörykivikeilat eli taluskivikot, sekä jäätyvän veden lohkomat rakkakivikot. Kanjonia ympäröi loivapiirteinen, kurujen halkoma tunturiylänkö. Fiellujoki laskee Kevon kanjoniin kelluvasta laaksostaan 26 metriä korkeana ja kaksiportaisena könkäänä.

Arviointi

Kevon kanjoni on Suomen suurin ja vaikuttavin ruhjelaaksomuodostuma. Kanjoni edustaa monien geologisten ja geomorfologisten prosessien synnyttämää maisemaa, jolle ovat ominaisia sivu-uomien riippuvat laaksot. Fiellu on Suomen korkein vapaa vesiputous, joka muodostaa Kevojoenlaakson kanssa geomorfologisesti ja maisemallisesti ainutlaatuisen nähtävyyden.

LPU Luonnonpuistot: Kevon luonnonpuisto

KOS Koskiensuojelulla suojellut vesistöt: Tenojoen sivuvesistöt

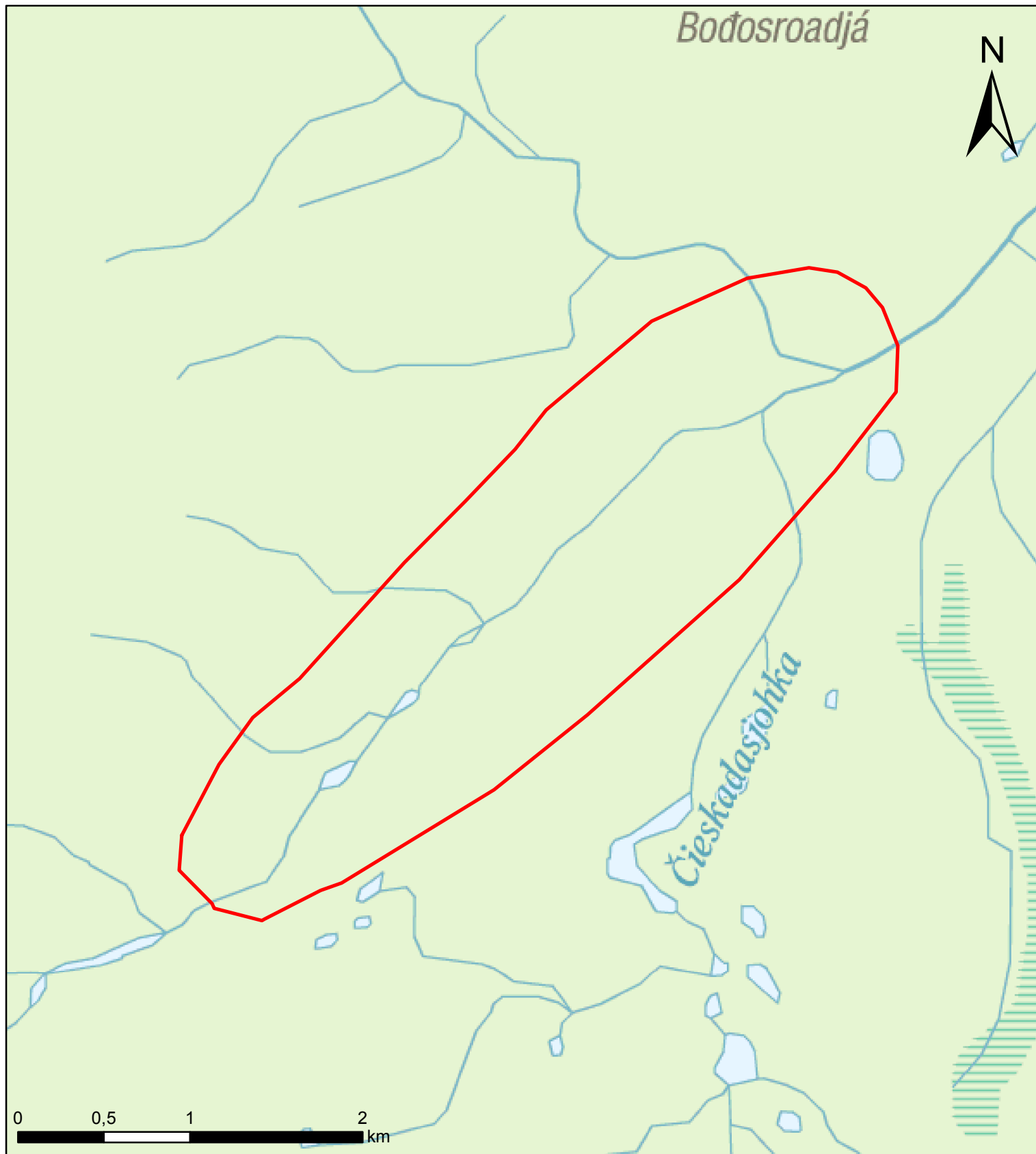
IBA Kansainvälisesti arvokkaat lintualueet: Kevo

FI Natura 2000 -verkostoon kuuluvat alueet: Kevo

Tiedot haettu 26.5.2015

Kevon tunturiylängön maisemat

Kunta: Utsjoki
Maakunta: Lappi

 Valtakunnallisesti arvokkaiden maisema-alueiden rajausehdotus 2015

Čuovgagovva: Eija Ojanlatva

178. Geavu badjeeatnama luondduelahusduovdagat

Geavu ávži lea Suoma stuorámus ja eanemus váikkuheaddji moallananleahki. Guovlu lea evttohuvvon ođđa čuoáhahkan riikkaviidosáččat árvvolaš duovddaoainnusin.

Eanagoddi	Lappi
Gielda	Ohcejohka
Duovddaeaganagoddi	Nuorta-Lappi–Lappi
Duovddaguovlu	Davvi-Lappi duottarguovlu
Viidodat	626 ha, mas lavttabáikkit ja jalges jeakkit: 2 ha eanadoalloguovllut: 0 ha vuovddit sihke jalga guolbanat ja bákteeatnamat: 621 ha huksejuvvon guovllut: 0 ha čáhceguovllut: 4 ha

Luondduešvuodát

Geavu ávži šattai 70 miljon jagi áigi, go measta peneplánan gollan Gielasvárit badjánii ođđasit oktan juogástahkan. Dalle baktevuodui leahkkasii doajáhat, mii oidno guovllu dálá duovdagis čiekŋalamosin 80 mehtera čiekŋalis ávželeahkin. Sulaid 40 mehtera guhkes ávžži govdotat lea 270-300 mehtera. Ávžži bodnis golgá Geavvu, mii golgá mánggain Ohcejoga gierraggiid ja Deanu bokte Jieŋamerrii.

Baktevuodus dáfus Geavu duovddaoainnus lea Lappi granulihtakompleksii gullelaš granáhtakordieragneaisa, mun luddejit seakka hypersteanakvarcihtadiorihatasuonat. Duovddaguovllu davvenuortta bealde lea viiddis hoigansirddašeapmi, man nuortta bealde lea tonalihtalaš gneaisa. Ávžži rastá johtet guokte smávva baktevuodu doajáhatlinnjá. Guovllu eanavuoddu lea asehis moreana, mii molsašuvvá duollet dálle ávžeguovllu bakteanan, juovvan ja lássán. Geavuseainni máttabealde lea smávva badjeeatnamii čoggon sáttóčohkiideapmi. Ávžeguovllus leat olu moallananluottat, main eanemus váikkuheaddjit leat vilttiid vuollái čoggon fierrangiillat.

Geavu ávžái golgá Fiellogoržin duovddaoainnosat davveravddas. Johka gahččá ávžái Suoma stuorimus goržin, 26 mehtera alla Fiellogoržin. Fiellu heanŋájeaddji leahki ožžon hámis jiehkkegoapmamuttus, go Geavu ávžži vuodu jiehkki jorbii ja čiekŋudii Geavu váldoleagi. Siidoleagi Fiellu jiehkki ii beassan Geavu váldoleagi jiehkki dihtii golahit rokkis ávžži botni dássái, nuba siidoleahki bázi heanŋat váldoleagi bajábeallai.

Ávžži eanavuoddu, dálkkádatdilit ja lávttasdilit leat šattolašvuoda dáfus ovddolačča. Nuba ávžži ealli- ja šaddošlájat earrána birastahit duottarbadjeeatnama šlájain dan mánggabealatvuoda ja veahkkáivuoda dihtii. Guovllus šaddet earret eará biikasiepmat ja báktesmiera lágán šaddohárvenaččat. Geavu bávttit fáallet borlottiide bessenbáikkiid.

Kulturiešvuodát

Geavu luonddumeahci guovllus dovdet 82 giddes dološmuitobázahusa. Dat eai leat duovddaoainnosat guovllus, muhto addet buori gova Geavu guovllu árrageavaheamis. Stuorimus dološmuitobázahusjoavkku dahket ássanbáikkiid, main boarrásepmat leat jáhkkinis geađgeáigis. Mihtilmas dološmuitobázahusat guovllus leat maiddá geađgeborat, juovaide dahkkojuvvon seailuhanrokkat.

Goddebivddu, meahcásteami ja guolásteami olis guovllu ealáhusaide lea gullan boazodoallu. Geavu luonddumeahcci lea Báišduoddara bálgoša guodohanguovlu, mii lea dehálaš eandalii guotteha áigge. Cuoŋomiessemánus bohccot čeahkanit Geavu ávžži ávžeroggeguvlui, lahkan guottetsajiid, ja álddut guddet miesse-geassemánu áigge. Geasi bálggat vuodjá bohccuid stuorra eallun, mat gorgŋot badjelebbui duottarguovlluide, gos lea eanet bieggat ja áibmu čeahkanit. Bálggat maŋŋa suoidne-borgemánus molsašumis ealut biedganit birra bálgoša.

Árbevirolaš geavahanhámiid bálddas Geavu guovlu lea šaddan bivnnuhis vánddardančuozáhahkan. Ávžži badjevilttiin johtá olu geavahuvvon Geavu bálggis, man oktavuhtii ja ávžži bodnái leat huksen muhtun stobuid ja gámmiid. Guovllu lottiid bessenráffi ja gollanhearkkes luonddučuozáhagaid seailuma leat geahččalan dorvvastit máddidjaplániin.

Duovddagovva

Geavu ávži lea Suoma davimus luonddumeahci, Geavu, váimusguovllus. Dat lea badjel 40 kilomehtera guhkki ja báikkuid measta 80 mehtera čieŋu. Dan bodnis golgá SEAKKES šerresčázat Geavvu. Geavu ávžži máttageažis lea oainnusbáiki, mas leahkkasa finna ávžeoainnus nuortadavi guvlui. Geavu seainni oainnusbáiki nuortabealde gullo čázi ollesáigge šuvva (PAUKE) Geavu čázi gahčadettiin sulaid 20 mehtera alu goržin ávžži bodnái.

Doajáhtleahki lea hui hearki buolašmoallaneapmái, ja ávžžis oidnojit mánggat moallananluottat. Dát leat ovdamearkan vilttiid vuolleosiid fierrangiillat, ja jikŋon čázi laiggastan juovat. Ávžži birra njoaidohámát, skurččuid luddon duottarbadjeeana. Fiellu golgá Geavu ávžái govdu leagis 26 mehtera alu ja guovtteriáhpas geavŋŋisin.

Árvvoštallan

Geavu ávži lea Suoma stuorimus ja fiidnámus moallananleahki. Ávži ovddasta mánggaid geologalaš ja geomorfalaš proseassaid dahkan duovdaga, masa lea mihtilmas siidorokkiid govdu leagit. Fiellu lea Suoma alimus friddja gorži, mii dahká ovtas Geavu legiin geomorfologiija ja duovdaga dáfus áidnalunddot oidnosa.

LME Luonddumeahcit: Geavu luonddumeahcci

GUS Guoikkaid-suodjalanlágain suodjaluvvon čázádagat: Deanu oalgečázádagat

Riikkaidgaskasaččat árvvolaš loddečázit (IBA): Geavvu

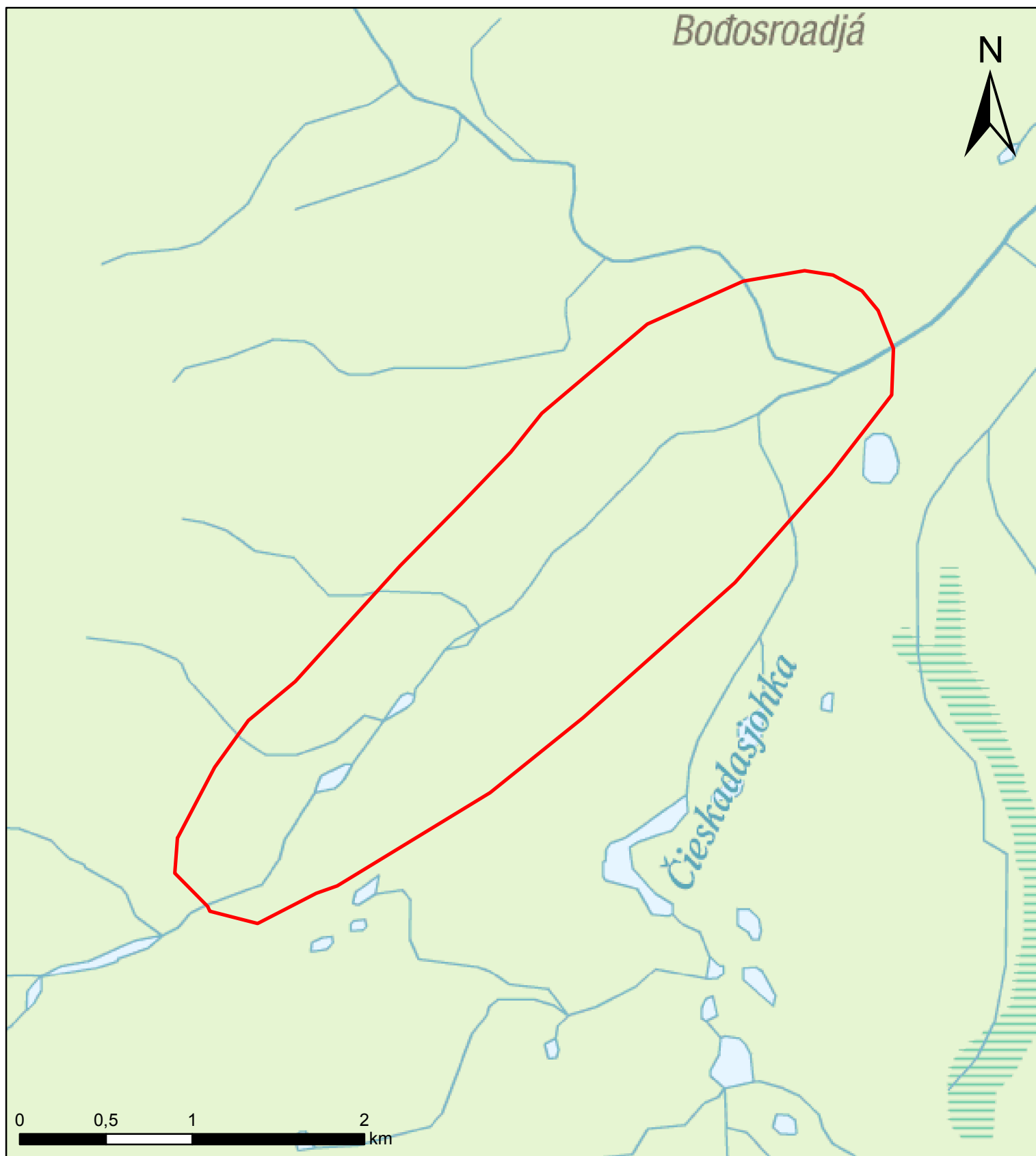
FI Natura 2000 -fierpmádahkii gullevaš guovllut: Geavvu

Dieđut vižžojuvvon 26.5.2015

Geavu badjeeatnama luondduelahusduovdagat

Gielda: Ohcejohka

Eanagoddi: Lappi

 Riikkaviidosaččat árvvolaš duovddaguovlluid ráddjenevttohus 2015

Kuva: Pasi Nivasalo

179. Tenonlaakson maisemat

Tenonlaakson maisemissa yhdistyvät Tenon jokivarren ainutlaatuinen luonto sekä jokisaamelainen kulttuuri. Tenonlaakso on valtakunnallisesti arvokas maisema-alue (Tenojoen laakso, 1995), jonka rajausta pysyy ennallaan.

Maakunta	Lappi
Kunta	Utsjoki
Maisemamaakunta	Peräpohjola–Lappi
Maisemaseutu	Pohjois-Lapin tunturiseutu
Pinta-ala	10 675 ha, josta kosteikkoja ja avointa suota: 172 ha maatalousalueita: 214 ha metsiä sekä avoimia kankaita ja kalliomaita: 9 654 ha rakennettuja alueita: 206 ha vesialueita: 428 ha

Luonnonpiirteet

Suomen ja Norjan rajalla virtaava Teno saa alkunsa Inarijoen ja Norjan puolelta laskevan Karasjoen yhtymäkohdasta ja laskee jylhien tunturimaisemien ympäröimässä U-muotoisessa ruuhilaaksossa Jäämeren Varanginvuonoon. Jokilaakso on syntynyt jääkauden kulutustyön tuloksena ja sitä ympäröivät tunturit kohoavat Suomen puolella korkeimmillaan noin 400–500 metriin merenpinnan yläpuolelle. Jokirannan tuntureista kenties huomattavin on Nuvvos-Áilegas, jonka rinne putoaa jyrkkänä jokilaaksoon yli 400 metrin korkeudesta. Norjan puolella jokivarteen hyvin näkyvä Rástegáisá kohoaa 1 067 metriin merenpinnan yläpuolelle.

Alueen kallioperä on suurilta osin Lapin granuliittikompleksiin kuuluvaa granaatti-kordieriittigneissiiä. Paikotellen jokilaaksoa halkovat myös hypersteenikvartsidioriittijuonteet. Tenonlaaksossa on runsaasti jääkauden aikaisten jäätikköjokien kasaamaan hietikkoon syntyneitä terasseja, joiden reunustamaan hiekkapatjaan joki kovertaa nykyistä uomaansa. Voimakkaasti meanderoivan joen leveys vaihtelee pääasiallisesti 200–500 metrin välillä. Kesäisin Tenosta paljastuu laajoja somerikkoja ja hietikoita, joiden muoto ja sijainti muuttuvat vuosittain. Joen keskellä on hietapohjaisia saaria, joista esimerkiksi Teppanansaari Dálvadaksessa on maatalouskäytössä. Jokilaakson lajittunut maaperä sopii pienimuotoiseen maanviljelyyn, ja monissa alueen kylissä on avoimia peltoja ja niittyjä.

Tenon valuma-alue on laaja. Jokeen virtaa kaikkiaan 15 sivujokea, joista maisema-alueelle osuvat muun muassa Akujoki, Nilijoki ja Nuvvusjoki. Tenon pääuoman kokonaispudotuskorkeus on 380 metriä. Sen suurimmat kosket ovat maisema-alueen eteläosassa sijaitseva Outakoski sekä maisema-alueen ulkopuolelle jäävät Yläköngäs ja Alaköngäs. Tenon vesistöalueen laajuudesta johtuen joen hydrologiset tapahtumat ovat hitaita lukuun ottamatta jääpatojen aiheuttamia tulvia. Tenolle tyypilliset vuosittaiset virtaamavaihtelut kuluttavat jokivarren hiekka-alueita tehokkaasti, ja paikoin joen yhteyteen on rakennettu eroosiosuojauksia. Suoranaisia tulvasuojaurakenteita ei Tenonvarressa kuitenkaan ole.

Tenonlaakson maisema on varsin avaraa ja kasvillisuudeltaan matalaa. Paikoin jokilaaksossa kasvaa matalia havupuita. Niitä ympäröivät vyöhykkeittäin lehtipuumetsät, jotka vaihettuvat tunturirinteillä tunturikoivikon peittämiksi subarktiseksi tunturikankaiksi. Jokirannassa on paikoin myös tulvametsää ja -niittyjä sekä rantaterasseille muodostuneita ketoja. Tuntureiden ja vaarojen laet ovat usein paljasta kallioaluetta, skáidia. Kallio- ja tihkupinnat tuovat kasvipeitteeseen vaihtelua Nuvvuksen pohjoispuolella. Teno on Euroopan mittakaavassa merkittävä vaelluskalajoki, jonka tunnetuin arvokala on Atlantin lohi. Muista kalalajeista tärkeimmät ovat harjus ja meritaimen.

Kulttuuripiirteet

Tenonlaaksossa on ollut asutusta jo esihistoriallisella ajalla, ja joki on tarjonnut perinteisesti seudun asukkailla ympärivuotisen ravinnon sekä hyvät kulkuyhteydet eri suuntiin. Alueella on liikkunut myös peuroja, joita on ajettu hiekkatasanteisiin kaivettuihin pyyntikuoppaketjuihin. Jokivarren jyrkkäprofiilinen Nuvvos-Áilegas on yksi kolmesta suuresta pyhästä Ailikkaasta, joilla on ollut saamelaisille tärkeä merkitys. Tunturin eteläpuolella on matalampi, pyöreälakinen Áilegasfeaskkir, eteinen, jonka kautta pyhää tunturia on voitu lähestyä kunnioittavasti. Áilegas hallitsee yhä maisema-aluetta, mutta sen päällä sijaitseva masto aiheuttaa jokivarsimaiseen maisemavaurion.

Maisema-alue on kuulunut Tornion-Lappiin, Tenon lapinkylän alueeseen. Lapinkylän vanha talvikylä rukoushuoneineen on sijainnut Dálvadaksessa, josta talvikylän paikka on siirretty myöhemmin Äimäjoelle. Historiallisella ajalla jokilaakson elinkeinot ovat perustuneet pienkarjanhoitoon, kalastukseen ja metsästykseen. Jokilaaksojen asukkaat ovat hyödyntäneet kausiluontoisesti myös tunturialuetta, jossa on käyty kalastamassa ja riekonpyynnissä. Jokilaakson asukkaat ja tunturialueilla asuneet poropaimentolaiset ovat perinteisesti käyneet keskenään vaihtokauppaa. Poromiesten aittoja on sijainnut jokivarren pihapiireissä, ja jokivarren asukkailla on vastaavasti ollut tunturialueella nautinta-alueita ja kammeja.

Teno on historiallisesti yhdistänyt sen rannoilla eläviä saamelaisia. Vasta valtioiden väliset rajasulut 1800-luvulla loivat rajalinjan keskelle jokea. Jokilaaksoa voi silti pitää edelleen varsin yhtenäisenä kulttuurisena kokonaisuutena. Ylirajaisuus korostuu etenkin kalastuselinkeinossa. Lohi on ollut merkittävä kauppatavara alueella 1600-luvulta alkaen, jolloin Tenon lohta tiedetään syödyn jopa Ruotsin hovissa. Tanska-Norjan ja Ruotsi-Suomen vuonna 1751 solmima rajasopimus määritteli lohenkalastuksen yhteiseksi rajan molemmin puolin. Merkittävimpiä Tenon lohenkalastukseen liittyviä paikkoja on ollut Nuorbinimeen 1700-luvun loppupuolella perustettu Outakosken poikkipato, joka oli suurimmillaan 30–40 talouden yhteinen lohenpyynn-

tiyryitys. Poikkipato oli käytössä vuoteen 1873 saakka, jolloin ensimmäinen Tenoa koskeva virallinen kalastussääntö tuli voimaan.

Tenonvarsi on edelleen Utsjoen tiheimmin asuttua aluetta. Jokivarren kylät ovat muodostuneet suotuisille joenrantaterasseille, joiden maaperä ei routaannu. Piesjoki, Aku- ja Outakoski, Dálvadas ja Nuvvus ovat edustavia esimerkkejä tasannekylistä, joiden rakennuksia ympäröivät niityt ja viljelykset. Varsinainen karjankasvatus ja viljely ovat vakiintuneet alueelle suomalaisasutuksen myötä. Alueen tärkeimmät tulonlähteet liittyvät edelleen alkutuotantoon. Toimeentulon perusta on sekataloustyyppinen poro- ja maatilatalous, jota kalastus ja matkailuelinkeinot täydentävät.

Maisema-alueen rakennuskanta on monimuotoista. Utsjoen rakennuskanta säilyi toisessa maailmansodassa vahingoittumattomana, joten 1800-luvulta periytyvät poronhoidon ja maatalouden rakennukset edustavat jokivarren vanhinta rakennuskantaa. Rakennushistoriallisesti arvokkaimpia ovat perinteiset, pienet hirsirakennukset, aitat ja parituvat, joiden mittakaavaan luonnosta saatavien rakennusmateriaalien mittasuhteet ovat vaikuttaneet. Tenonlaakson rakennuksille on leimallista puutavaran säästeliäs käyttö, turpeen hyödyntäminen ja neliömäistä pohjamuotoa lähenevä talotyyppi. Puurakennuksia on voitu tarvittaessa laajentaa. Luonnonolosuhteet ovat vaikuttaneet myös rakennusten sijoitteluun. Pihapiirien rakennuskanta on usein iältään vaihtelevaa, mutta vanhat rakennukset ovat näkyvässä asemassa. Usein uudet rakennukset on rakennettu lähemmäs maantietä.

Alueen kylistä Nuvvus on hyvä esimerkki asutuskannan ikärakenteen vaihtumisesta jokivarren vanhan asutuksen ja maantietä reunustavan uuden asutuksen välillä. Nuvvuksen rinteillä ja Teppanansaaressa on edustavia laidunmaita ja peltoaloja. Vanhan talvikylän paikalle muodostunut Dálvadas muodostaa puolestaan tiiviin kokonaisuuden, jota pellot ja niityt ympäröivät. Vanhaa rakennuskantaa on säilynyt myös Seitalan tienoilla ja Outakosken kylässä, jossa sijaitsee vanha rukoushuone hautausmaahan sekä terveystalo ja koulu.

Teno on ollut alueen asukkaiden ensisijainen kulkuväylä 1900-luvun jälkipuoliskolle saakka. Alueella elää edelleen vahva veneenrakennusperinne. Tenolaisten talvireitit ovat kulkeneet enimmäkseen jäätä pitkin. Suomen puolen maantiet on rakennettu vasta sotien jälkeen, jolloin myös alueen matkailutoiminta on lähtenyt kasvuun. Tenoa seuraavaa maantietä Karigasniemeltä Utsjoelle ja Nuorgamiin pidetään huomattavana maisematienä.

Maisemakuva

Tenonlaakso on Suomen pisin laaksomuodostuma, jonka jääkausi on kovertanut paikoitellen jopa 200 metriä syväksi. Laakso on yleisilmeeltään avara ruhjelaakso, jossa näkyy paikoin selvästi U-muoto. Mutkitteleva Teno on kovertanut eroosioherkkään hiekkamaahan komeita törmäjä ja joen rantaviiva muuttuu jatkuvasti. Paikoin jokiuomaan on kasautunut matalia saaria, joista suurimpia viljellään. Jokivarressa on myös pieniä tulvaniittyjä ja törmien päälle syntyneitä ketoja.

Jokilaakson asutus on keskittynyt joenrannan terasseille molemmiin puolin jokea. Asutusvyöhykettä reunustavat jyrkät, tunturikoivujen peittämät rinteet sekä puuttomat, kiviset ja luonnontilaiset lakialueet. Kylät ovat rakentuneet hienoimpien maalajien muodostamille loivapiirteisille tasanteille. Useimmiten kylien kohdalla on tunturialueelta Tenoon laskeva pienempi joki tai puro, jota myöten avautuu näkymiä sivujokilaaksoihin. Sivujoet luovat myös luontaisen yhteyden tunturiylängölle.

Vanha asutus peltoineen sulautuu maisemaan, mutta uudet perinteisen rakentamisvyöhykkeen ulkopuolelle rakennetut vapaa-ajan asunnot poikkeavat muusta rakennuskannasta rakennustyylistään ja sijainniltaan. Jokivarressa näkee Suomen ja Norjan rakennustyylien keskinäisen eron. Suomen puoleinen maisema-alue avautuu parhaiten Norjan puolella kulkevalta tieltä tai jokilaakson tunturien päältä.

Arviointi

Tenonlaakso on maisemiltaan yksi Suomen tunnetuimmista jokilaaksoista. Sen maisemissa yhdistyvät ainutlaatuinen luonto ja jokisaamelainen kulttuuri. Jokivarren harva ja pienimittakaavainen asutus noudattelee vuosisatoja vanhaa asutusrakennetta. Alueen maisemallisia arvotekijöitä ovat myös luonnontilainen jokiuoma rantatörmineen ja saarineen, rantaterasseilla sijaitsevien kylien sekatalouden synnyttämä elinkeinomaisema sekä hyvin säilynyt rakennusperintö.

Muinaisjäännösrekisteriin merkityt kohteet: 13 kohdetta

Valtakunnallisesti merkittävät rakennetut kulttuuriympäristöt RKY: Tenojokilaakson saamelaisasutus (Dalvadas)

EMA Erämaa-alueet: Paistunturin erämaa

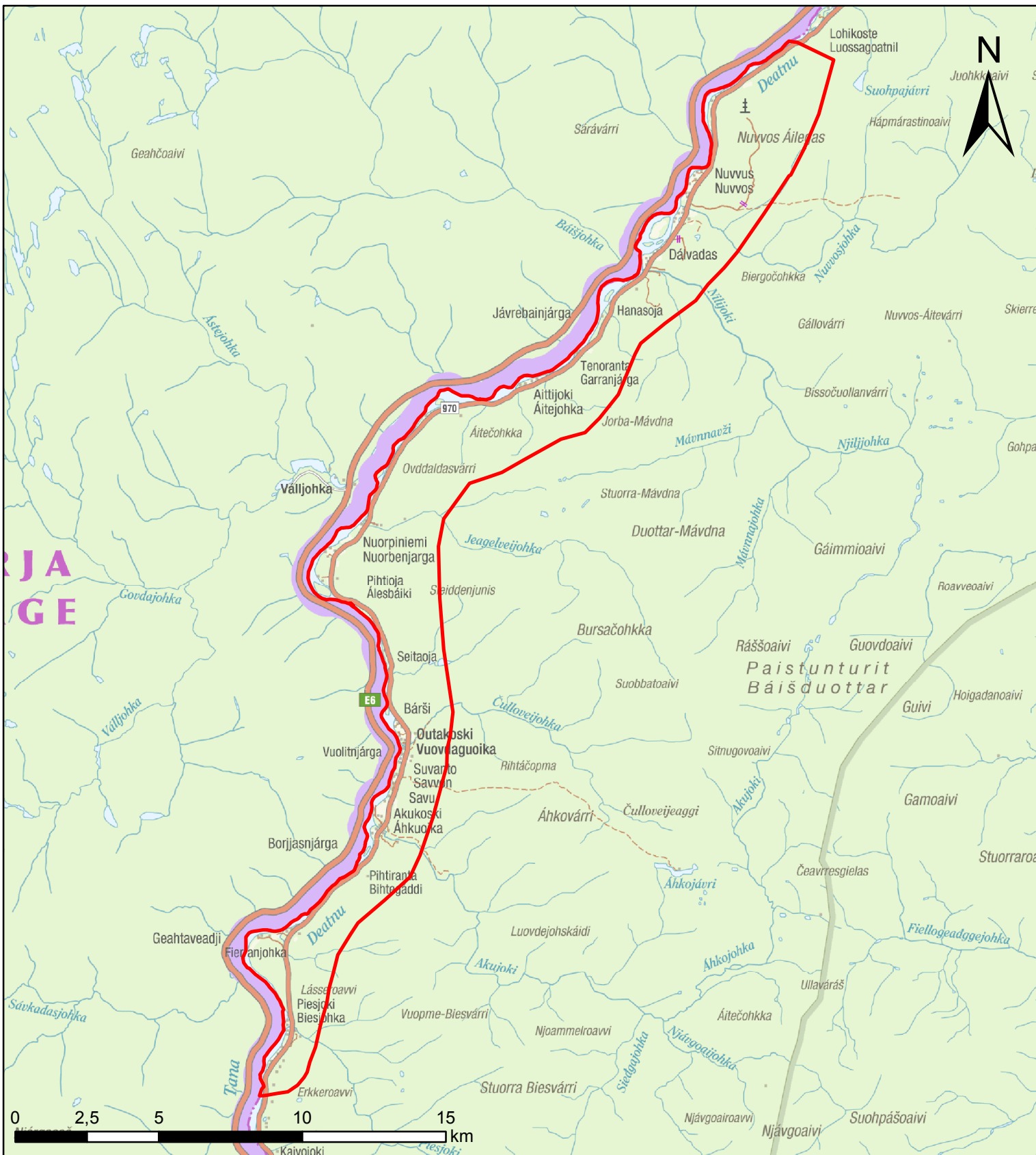
KOS Koskiensuojelulailla suojellut vesistöt: Tenojoen sivuvesistöt

FI Natura 2000 -verkostoon kuuluvat alueet: Paistunturin erämaa

Tiedot haettu 26.5.2015

Tenonlaakson maisemat

Kunta: Utsjoki
Maakunta: Lappi

☐ Valtakunnallisesti arvokkaiden maisema-alueiden rajausehdotus 2015

Valtakunnallisesti arvokkaat maisema-alueet (MAPIO-työryhmän ehdotus) © SYKE
Tiekartta (GT) © Karttakeskus Oy

Čuovgagovva: Pasi Nivasalo

179. Deanuleagi duovdagat

Deanuleagi duovdagiin ovtastuvvet Deanu johkaleagi áidnaluoddot luondu ja johkasápmelaš kultuvrra. Deanuleahki lea riikkaviidosaččat árvvolaš duovddaguovlu (Deanu leahki, 1995), man ráddjen bissu ovddežis.

Eanagoddi	Lappi
Gielda	Ohcejohka
Duovddaeaganagoddi	Nuorta-Lappi–Lappi
Duovddaguovlu	Davvi-Lappi duottarguovlu
Viidodat	10 675 ha, mas lavttabáikkít ja jalges jeakkit: 172 ha eanadoalloguovllut: 214 ha vuovddit sihke jalga guolbanat ja bákteeatnamat: 9 654 ha huksejuvvon guovllut: 1 ha čáhceguovllut: 428 ha

Luondduešvuodát

Deatnu, mii golgá Suoma ja Norgga rájes, oažžu álggus Anárjoga ja Norgga beale Kárášjoga ovtastumis ja dat golgá rámsšas duottarduovdagiid birastahtti U-hámi gohpeleagis Jiekŋameara Várjjatvutnii. Johkaleahki lea šaddan jiekŋaáiggi golaheami boadusin ja dan birastahtti duoddarat badjánit Suoma bealde sulaid 400-500 mehtera mearadási bajábeallái. Johkagátti duoddariin várra eanemus fuomášahtti lea Nuvvos-Áilegas, man vielti leike ceakkun johkaleahká badjel 400 mehtera allodagas. Norgga bealde johkaleahká oidno bures Rásttigáisá, mii lea 1 067 mehterii mearadási bajábeallái.

Guovllu báktevuoddu lea stuorámus osiin granulihttakompleksii gullevaš granáhtakordelieragneaisa. Báikkuid johkaleagi luddejit maiddá hyperstenakvarcihttadiorhtasuonat. Deanuleagis leat valjis jiekŋaáiggi jiehkkejogaid čohkken sáddui šaddan steallit, maid ravdda sáttobolsttari johka gohpá dálá rokkis. Garrasit meanderejeaddji joga govdodat molsašuddá eanaš 200-500 mehtera gaskka. Geassit Deanus ihtet viiddis gárgot ja sáddot, maid hápmi ja sajádat nuppástuvvet jahkásaččat. Joga guovdu lea sáttu sullot, main ovdamearkan Deahppánsuolu Dálvadasas lea eanadoalloanus. Johkaleahká šládjaluvvaan eanavuoddu heive bures smávvalunddot eanadollui, ja muhtun guovllu giliin leat jalges bealddut ja niittut.

Deanu golganguovlu lea viiddis. Johkii golget buohkanassii 15 oalgejoga, main duovddaguovllus leat earret eará Áhkojohka, Njiljohka ja Nuvvosjohka. Deanu váldorokki oppalaš njiedjanallodat lea 380 mehtera. Dan stuorimus guokkat leat duovddaguovllu máttaoasis Vuovdaguoka ja duovddaguovllu olggobeale Badjegeavŋŋis ja Vuollegeavŋŋis. Deanu čázádatguovllu viidodaga dihtii joga hydrologalaš dáhpuhusat leat njoazit vuhtii válddekeahttá jiekŋabuoduid dahkan dulvviid. Detnui mihtilmas jahkásaš rávnnjimolsašuddamat golahit johkaguora sáttoguovlluid.

Deanuleagi duovdda lea oalle viiddis ja šattolašvuoda dáfus vuollegaš. Báikkuid johkaleagis šaddet vuollegaš goahccemuorat. Daid birra leat avádagaid mielde lastamuorravuovddit, mat molsašuvvet duottarvilttiin lagešvuovdin, subárktalaš duottarguolbban. Johkagáttis leat báikkuid maiddá dulvevuovddit ja -niittut ja gáddestelliide šaddan rássegiettit. Duoddariid ja váriid alázat leat dávjá báljes bákteguovllut, skáiddit. Nuvvosa davábeale šaddogokčasii buktet molsašuddama bákte - ja lahcaolgožat. Deatnu lea maiddá Eurohpá dásis mearkkašahtti vánddardanguollejohka, man eanemus beakkán árvoguolli lea Atlántta luossa. Eará guollešlájain dehálaččamusat leat soavvil ja guvzá.

Kulturiešvuodát

Deanuleagis leamašan ássan jo ovdahistorjjálaš áiggis, ja johka lea fállán árbevirolaččat guovllu olbmuide birrajagi biepmu ja buriid johtinoktavuodaid eará guovlluide. Guovllus leat lihkanan maiddá gottit, maid leat vuojehan sáttoduolbadasaide roggojuvvon bivdoroggeráidduide. Johkaleagi ceakkohámát Nuvvos-Áilegas lea okta golmma stuorra bassi Áilegasas, main lea leamašan sámiide dehálaš mearkkašupmi. Duoddara máttabealde lea vuollegut Áilegasfeaskkir, mas lea jorba aláš. Dán bokte bassi duoddara lea sáhtán lahkonit gudnejahttimiin. Áilegas hálddaša velge duvddaguovllu, muhto stivli dan alde dahká johkaduovdagii duovddavahága.

Duovddaguovlu lea gullan Durdnosa-Lappi, Deanu siidda guvlui. Siidda boares dálvegilli oktan rohkoslanjain leamašan Dálvadasas, gos dálvegili báiki lea sirdojuvvon maŋnelis Áibmejohkii. Historjjálaš áiggis johkaleagi ealáhusaid vuoddu leamašan smávvalunddot gussadoallu, guollebivdu ja meahcástus. Johkaleagi ássit leat ávkkástallan áigodagaid mielde maiddá duottarguovllu, gos leat fitnan guolle- ja rievssatbivddus. Johkaleagi ássit ja duottarguovllu badjeolbmot leat árbevirolaččat gávppašan gaskaneaset lonuheami bokte. Badjeolbmuid áittit leat leamašan johkaleagi šilljobiriin, ja johkaleagi ássiin fas dávisteaddji vugiin leamašan duottarguovllus návddašanguovllut ja gámmet.

Deatnu lea historjjálaččat ovttašattán dan gáttiin eallán sámiid. Easka stáhtaid gaskasaš rádjegiddemat 1800-logus dahke rádjelinnjá gasku joga. Johkaleagi sáhtta ain atnit oalle oktilaš kultuvrralaš oppalašvuhtan. Badjerájálašvuolta badjana eandalii guolástusealáhusas. Luossa leamašan mearkkašahtti gávpegálvu guovllus 1600-logu rájes, goas dihtet Deanu luosa borran juobe gonagasa hoavas. Danmárku-Norgga ja Ruotta-Suoma jagi 1751 dahkan rádjesoahpamuš meroštalai luossabivddu oktasážžan rájá goappat beale. Eanemus mearkkašahtti Deanu luossabivdu gullevaš báiki lea Nuorbenjárga 1700-logu loahpa bealde vuodduvuvvon Vuovdaguokka rastávuoddu, mii lei buoremus áigge 30-40 dállođu oktasáš luossabivdofitnodat. Rastávuoddu lei anus jagi 1873 rádjai, goas vuosttas Deanu guoskevaš virggálaš guolástannjuolggadus bođii fápmui.

Deanuleahki lea ain Ohcejoga teahttasamosit ássojuvvon guovlu. Johkaleagi gilit leat šaddan oiddolaš johkagáddestelliide, man eanavuđđui tuollu ii garrasit bastte. Biesjohka, Áhko- ja Vuovdaguoika, Dálvadas ja Nuvvos leat ovddasteaddji ovdamearkkat dásádatgiliin, maid ráhkadusaid birra leat niittut ja bealddut. Aitosaš gussadoallu ja gilvin leat stáđásmuvvan guvlui suomelaš ássama mielde. Guovllu deháleamos áigái boadut laktásit ain álgobuvttadeapmái. Áigái boadui vuoddu lea seahkalašdálodololaš boazo- ja eanadoallu, man guollebivdu ja turisma dievasmahttet.

Duovddaguovllu huksenmáddodat lea mánggabealat. Ohcejoga huksenmáddodat seallui nuppi máilmmisoađis vaháguvakeahtta, nuba boarrásmos johkaleagi huksenmáddodaga ovddastit 1800-logu boazodoalu ja eanadoalu ráhkadusat. Ráhkadushistorijálaččat árvvolaččamusat leat árbevirolaš, smávva dimbbarráhkadusat, áittit ja bárrastobut, maid sturrodahkii luonddus vižžojuvvon huksenmateriála guhkkodat lea váikkuhan. Deanuleagi ráhkadusaide lea mihtilmas muorramateriála seastevaš atnu, darffi ávkástallan ja njeallječiega sulastahti dálloitiipa. Muorrraráhkadusaid leat sáhtán dárbbu mielde viiddidit. Luonddudilit leat váikkuhan maiddái ráhkadusaid sajušteapmái. Šilljobiire ráhkadusmáddodat lea agi beales molsašuddi, muhto boares ráhkadusat leat oinnolaš sajádagas. Dávjá odđa ráhkadusat leat huksejuvvon lagabui eanageainnu.

Guovllu giliin Nuvvos lea buorre ovdamearka ássanmáddodaga ahkeráhkadusa molsašuvvamis johkaguora boares ássama ja eanageainnu lahkasa odđa ássama gaskkas. Nuvvosa vilttiin ja Deahppánsullos leat ovddasteaddji guohtuneatnamat ja bealdoviidodagat. Boares dálvegili báikái šaddan Dálvadas dahká bealistis lávga oppalašvuoda, man bealddut ja niittut birastahitet. Boares ráhkadusmáddodat lea seilon maiddái Sieidala lahkasiin ja Vuovdaguoikka gilis, gos lea boares rohkoslátja oktan hávdeeatnamiin sihke dearvašvuodadálle ja skuvla.

Deatnu lea leamašan guovllu ássiid deháleamos johtinmádidja 1900-logu loahpabeale rádjai. Guovllus eallá ain boares fanasduddjonárbevierru. Deatnulaččaid dálvegeainnut leat johtán eanaš jieŋa mielde. Suoma beale eanageainnut leat ráhkaduvvon easkka sođiid maŋŋá, goas guovllu turisma lea lassánišgoahtán. Deanugeainnu Gáregasnjárggas Ohcejohkii ja Njuorggámii atnet árvvus fuomášahtti duovddageaidnun.

Duovddagovva

Deanuleahki lea Suoma guhkimus leahkečohkiideapmi, man jieŋaáigi lea gohpan báikkuid 200 mehtera čiekŋaliin. Leahki lea almmolašoidnosa dáfus viiddis deđvonleahki, mas oidno čielgasit U-hápmi. Mohkkasaddi Deatnu lea gohpan erošuvdnahearkkes sáttoeatnamii fiinna derpmiid ja joga gáddesárggis rievda geažos áigge. Báikkuid johkaroggái leat čoagganan vuollegis sullot, main stuorámusain gilvet eatnama. Johkaleagis leat maiddái smávva dulveniittut ja derpmiid ala šaddan rássegietti.

Johkaleagi ássan lea čoagganan johkagátti stelliide goappat beale joga. Ássanavádaga ravddain leat roamššas, lagešvielttit ja muorahis, juovvá ja luonddudili alášguovllut. Gilit leat šaddan fiidnámus eanašlájaid dahkan njoaidohámat duolbadasaide. Dávjá giliid buohta lea johka dahje ája, mii golgá duottarguovllus Detnui ja dakko leahkkasa oainnus siidojohlegiide. Siidojogat buktet maiddái lunddolaš oktavuoda Duottarbadjeeatnamii.

Boares ássan bealdduidisguin suddá duovdagii, muhto odđa árbevirolaš huksenavádaga olggobeallái huksejuvvon lustaáiggeviesut spiehkkašit eará ráhkadusmáddodagas huksenstiila ja sajádaga dáfus. Johkaleagis oaidná Suoma ja Norgga huksenstiillaid erohusa. Suoma beale duovddaguovlu leahkkasa buoremusat Norgga beale geainnu alde dahje johkaleagi duoddariid alde.

Árvvoštallan

Deanuleahki lea duovdaga dáfus okta Suoma dovdoseamos johkalegiin. Dan duovdagis ovtastuvvet áidnalunddot luondu ja johkasápmelaš kultuvra. Johkaleagi hárve ja smávvalunddot ássan čuovvu jahkečuđiid boares ássanráhkadusa. Árvodahkkit guovllu duovdaga dáfus leat maiddái luonddudili johkaroggi gáddederpmiidisguin ja sulluidisguin, gáddestelliid giliid seahkalašdálloaloala dahkan ealáhusduovdda ja bures seilon huksenárbi.

Dološbázahusregistarii merkejuvvon čuožáhagat: 13 čuožáhaga

Riikkaviidosáččat mearkkašahtti ráhkaduvvon kulturbirrasat RKY: Deanujohleagi sámeásson (Dálvadas)

MEG Meahcceedanaguovllut: Báišduoddara meahcceedanaguovlu

GUS Guoikkaid-suodjalanlágain suodjaluvvon čázádagat: Deanu oalgečázádagat

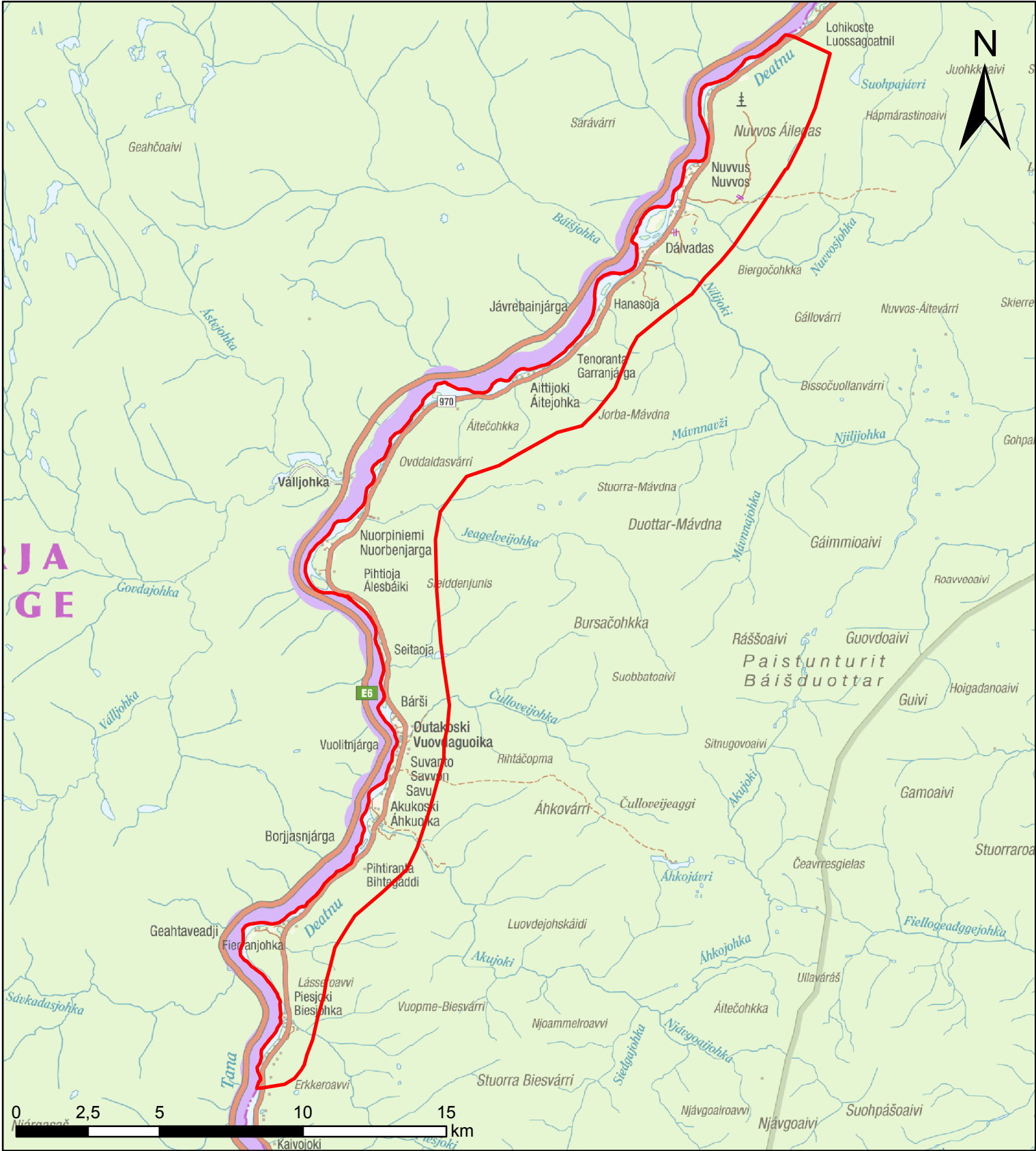
Riikkaidgaskasaáččat árvvolaš loddečázit (IBA): Geavvu

FI Natura 2000 -fierpmádahkii gullevaš guovllut: Báišduoddara meahcceedana

Dieđut vižžojuvvon 26.5.2015

Deanuleagi duovdagat

Gielda: Ohcejohka
Eanagoddi: Lappi

 Riikkaviidosáččat árvvolaš duovddaguovlluid ráddjenevttohus 2015

Kuva: Päivi Magga, Eija Ojanlatva

180. Paistunturien luontaiselinkeinomaisemat

Paistunturien luontaiselinkeinomaisemat kertovat Utsjoen tunturiylängön peuranpyynnin ja poronhoidon historiasta. Alue on ehdolla uutena kohteena valtakunnallisesti arvokkaaksi maisema-alueeksi.

Maakunta	Lappi
Kunta	Utsjoki
Maisemamaakunta	Peräpohjola–Lappi
Maisemaseutu	Pohjois-Lapin tunturiseutu
Pinta-ala	10 644 ha, josta kosteikkoja ja avointa suota: 2 812 ha maatalousalueita: 0 ha metsiä sekä avoimia kankaita ja kalliomaita: 7 800 ha rakennettuja alueita: 1 ha vesialueita: 31 ha

Luonnonpiirteet

Paistunturien luontaiselinkeinomaisemat sijaitsevat Kevon ja Tenon välisellä tunturiylängöllä, noin 380–400 metrin korkeudella merenpinnasta. Alueen maisemaa kirjoavat pienten jokien monihaaraiset latva-alueet, heinäiset jängät sekä 50–100 metrin korkeuteen soiden yläpuolelle nousevat kiviset tunturinlaet. Alueen kallioperä kuuluu Lapin granuliittikompleksiin ja koostuu graniitti-kordieriittigneissistä sekä hypersteenikvartsi-dioriitista. Maisema-alueen eteläosassa on työntösiirros, jonka eteläpuolinen kallioperä on tonaliittista gneissia ja amfiboliittia. Siirroksen tuntumassa on pieniä murrosruhjeita. Maaperältään alue on moreenia, kalliomaata ja turvetta.

Maisema-alueen soilta ja lammista saa alkunsa moni pieni joki, joista suurimpia ovat Kuoppilasjoen kautta Tenoon laskeva Birkejohka sekä Čarsejohkan kautta Utsjokeen laskeva Linjinhohka. Jokien latvahaarojen tuntumassa on pieniä lampia ja tunturijärviä ja kosteita soita. Alueella on useita palsasoita. Loivapiirteinen tunturiylängö on pitkälti puutonta paljakkaa ja tunturikangasta, jossa elää useita harvinaisia pohjoisien erämaiden lajeja.

Kulttuuripiirteet

Paistunturi on ollut entisten Utsjoen ja Tenon siidojen yhteistä pyyntialuetta, jossa tärkein saaliseläin on ollut peura. Poronhoitoaluetta Paistunturi on ollut 1600-luvulta lähtien. Alueella on kaksi vanhaa luonnonkivistä rakennettua aita, Bádošoaivin ja Erttetrárrin kivikaarteet. Ennen nykyiseen poronhoitoon siirtymistä peuranpyyntiä ja poronhoitoa on harjoitettu alueella rinnakkain. Tästä johtuen on vaikea määritellä, liittyvätkö alueen vanhimmat luonnonkivistä ladotut kaarrerakennelmat peuranpyyntiin, poronhoitoon vai molempiin.

Bádošoaivin osin romahtaneen aidan kerrotaan olevan rakennettu 1800-luvun alussa tai jopa aikaisemmin. Bádošoaivin aitarenkaan ympärystymitta on 190 metriä, ja renkaan molemmilla sivuilla on lyhyet siulat. Aitarakenteen korkeus on ollut korkeimmillaan 150 senttimetriä. Aitauksessa on viisi erikokoista aukkoa, joiden leveys vaihtelee kolmesta kahdeksaan metriin. Porot on tuotu aitaan sen länsipuolelta. Bádošoaivilta on löydetty kivisiä purnuja, joissa on säilötty joko peuran- tai poronlihaa. Aluetta on tutkittu rajallisesti, joten on mahdollista, että purnuja löytyy tulevaisuudessa lisää.

Erttetrárrin kivikaarre on rakennettu joko 1800-luvun alussa tai loppupuoliskolla. Aitaa on käytetty monipuolisesti. Siinä on pidetty erotuksia, lypsetty vaatimia, seisotettu tokkaa ja myöhemmin merkitty vassoja. Vasanmerkkäuskäytössä aita on ollut vielä vuoden 1945 jälkeen. Erotusten ja merkintöjen aikaan kaarteeseen tuntumassa on asuttu sen lähellä sijainneissa laavuissa.

Erttetrárrin noin 120–160 senttimetriä korkean aitarenkaan ympärystymitta on 220 metriä, ja aidan sisäpuolella on kolme noin 1,5 metriä korkeaa kiviröykkiötä, urria. Erttetrárrin kaarteessa on kaksi aukkoa. Alempana rinteessä, kaarteeseen länsilaidalla on sisääntuontiaukko, ja pohjoispäässä on aukko, josta porot on laskettu pois. Aukot on suljettu koivuista tehdyillä irtorehdoilla. Siulan kiviosan päällä on luultavasti ollut katajaa, josta myös siulan jatkeet on tehty. Aitarakenne on hyvässä kunnossa, ja siitä on tippunut kiviä pois vain paikoitellen. Museovirasto on kunnostanut aita 1990-luvun alussa, jolloin sen yläosasta pudonneita kiviä ladottiin takaisin ja kalteviksi painuneet seinät oikaistiin. Samalla korjattiin aidan puiset veräjät ja siulat.

Paistunturien ylänköalue on Utsjoen alueen perinteiseen vuotuiskiertoon liittyvää kesäpaikka-aluetta, josta on muutettu talvisin jokivarsille. Ylänköalueiden jängät ovat olleet alueen asukkaille tärkeitä, sillä niiltä on kerätty heinää karjalle. Jängiltä on poimittu myös hillaa myytäväksi Norjan puolelle. Ylänköalueilla asumukseksi ovat riittäneet kammit, joita on käytetty myös poronhoidon, riekostuksen ja kalastuksen tukikohtina. Alueella on useita kamminsijoja ja kammeja.

Kaldoaivin paliskunnan alueella paimentaa nykyään 10–14 tokkakuntaa riippuen porovuodesta ja sääoloista. Erttetrárrin on nykyporonhoidon laidunkieron mukaisesti tärkeää vasoma-aluetta ja Bádošoaivi tärkeää alkutalven laidunaluetta. Maisema-alueen eteläosassa sijaitseva Iso Linjineaggi on edelleen kulttuurisesti tärkeä suoalue, jota käytetään monipuolisesti eri vuodenaikoina. Jängälle johtaa maastoautotie Nuvvuksen kylästä.

Maisemakuva

Bádošoaivi ja Erttetrárrin sijaitsevat Paistunturin tunturiylängöllä keskellä rakkaista avotunturia. Molempien huippujen rinteillä on kivistä ladottu poroaita, kivikaarre. Noin 1,5 metriä korkeat kiviladokset erottuvat

alueen maisemassa hyvin. Maisema-alueelle ovat tunnusomaisia pitkät tunturinäkymät, joissa vaihtelevat rakkakivikot, jängät ja purot. Maisema-alueen pohjoisosiin näkyy Norjan puolen lumihuippuisia tuntureita.

Bádošoaivin kivikaarre sijaitsee tunturinhuipun länsirinteellä. Aidan viereinen alue siulan sisällä on kivinen ja siinä kasvaa muusta kasvillisuudesta poiketen heinää. Kaarteen läheisyydessä sijaitsevat Bádošjoen latvajängät, joilla on useita palsasoita. Erttetrárrin kivikaarre sijaitsee laen eteläpään avotunturissa. Kaarteen eteläpuolella on iso suo, jota halkoo ja pieni puro. Kivikaarteiden etäisyys toisistaan on noin yhdeksän kilometriä.

Arviointi

Paistunturin luontaiselinkeinomaisemat kertovat Paistunturien alueen pitkästä peuranpyynnin ja poronhoidon historiasta. Alueella on kaksi merkittävää 1800-luvulla rakennettua kivikaarretta, jotka ovat esimerkkejä poronhoidon mukautumisesta ympäristöönsä sekä luonnon tarjoamien materiaalien käytöstä äärimmäisissä olosuhteissa. Myös alueen suot ovat merkittävää historiallista elinkeinomaisemaa.

Muinaisjäännösrekisteriin merkityt kohteet: 9 kohdetta

Valtakunnallisesti merkittävät rakennetut kulttuuriympäristöt RKY: Poroerotuspaikat ja -aidat (Erttetrárrin; Bádošoaivi)

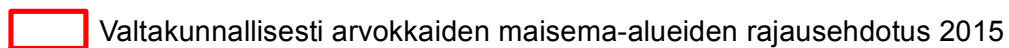
EMA Erämaa-alueet: Paistunturin erämaa

KOS Koskiensuojelulailla suojellut vesistöt: Tenojoen sivuvesistöt

FI Natura 2000 -verkostoon kuuluvat alueet: Paistunturin erämaa

Tiedot haettu 26.5.2015

Kunta: Utsjoki
Maakunta: Lappi

Čuovgagovva: Päivi Magga, Eija Ojanlatva

180. Báišduoddara luondduealáhusduovdagat

Báišduoddara boazodoalloduovdda muitala Ohcejoga duottarbadjeeatnama goddebivddu ja boazodoalu historijás. Guovlu lea evttohuvvon ođđa čuožáhahkan riikkaviidosáčat árvvolaš duovddaguovlun.

Eanagoddi	Lappi
Gielda	Ohcejohka
Duovddaeaganagoddi	Nuorta-Lappi–Lappi
Duovddaguovlu	Davvi-Lappi duottarguovlu
Viidodat	10 644 ha, mas lavttabáikkat ja jalges jeakkit: 2 812 ha eanadoalloguovllut: 0 ha vuovddit sihke jalga guolbanat ja bákteeatnamat: 7 800 ha huksejuvvon guovllut: 1 ha čáhceguovllut: 31 ha

Luondduešvuodát

Báišduoddara boazodoalloduovdda lea Geavu ja Deanu gaskasaš duottarbadjeeatnamis, sulaid 380-400 mehtera allodagas mearadásis. Guovllu duovdaga girjjudahttet smávva jogaid mánggasuorggat gieraguovllut, suoidnejeakkit ja 50-100 mehtera allodahkii jekkiid bajábeallái badjáneaddji geađgái duottaralážat. Guovllu báktevuoddu gullá Lappi granulitakompleksii ja čoaggana granihtta-kordieragneaissas ja hypersteanakvarcihttadiorihtas. Duovddaguovllu máttaoasis hoigasansirdus, man máttabeale báktevuoddu lea tonalihtalaš gneaisa ja amfibolihtta. Sirdosa lahkasiin leat smávva doajáhatdeadvašumit. Eanavuodus dáfus guovlu lea moreana, bákteana ja darfi.

Duovddaguovllu jekkiin ja ládduin ožžot álggus mánggat uhca jogat, main stuorimusat leat Birkejohka, mii golgá Goahppelašjoga bokte Detnui ja Linjinhohka, golgá Čársejoga bokte Ohcejohkii. Jogaid gierasurggiid lahkasiin leat smávva láddot ja duottarjávrrit ja čáhccás jeakkit. Guovllus leat mánggat balsajeakkit. Njoaidдохámát duottarbadjeeana lea eanaš muorahis báljes báikkit ja duottarguolbba, mas ellet mánggat hárvanaš davi meahcceeatnama šlájat.

Kulturiešvuodát

Báišduottar leamašan ovddes Ohcejoga ja Deanu siiddaid oktasaš bivdoguovlu, gos deháleamos sálašealli lei goddi. Boazodoalloguovlu Báišduottar leamašan 1600-logu rájes. Guovllus leat guokte boares luonddugedggiin bardojuvvon áiddi, Báđošoavvi ja Erttetvári geađgegárdit. Ovdal dálá boazodollui sirdašuvvama goddebivddu ja boazodoalu leat hárvahan báldalágaid. Dán dihtii lea váttis meroštallat, laktásitgo guovllu luonddugedggiin bardojuvvon gárderáhkadusat goddebivdui, boazodollui vai goabbáige.

Báđošoavvi oassái gahččan gárddi lohket bardojuvvon 1800-logu álggus dahje juobe árabut. Báđošoavvi gárderieggá birasmihttu lea 190 mehtera, ja rieggá goappáge siiddus leat oanehaš sivilát. Gárddi allodat leamašan alimus sajis 150 sentemehtera. Gárddis leat vihtta sierrasturrosaš uvssa, maid govdotat molsašuddá golmmas gávccii mehterii. Bohccuid leat buktán gárdái dan oarjjabeale. Báđošoavvis leat gávdnan geađgeboraid, gos leat seailluhan juogo godde- dahje bohccobierggu. Guovllu leat dutkan rájálacčat, nuba lea vejolaš, ahte boahhtevuodas gávndet lasi boraid.

Erttetvári geađgegárdi lea ráhkaduvvon juogo 1800-logu álggus dahje loahpa bealde. Gárddi leat ávkástallan mánggabealagiid. Doppe leat leamašan bigálusat, bahččan áldduid, čuoččuhan ealu ja maŋnelis merkon misiid. Miessemearkunanus áidi lea leamašan vel jagi 1945 maŋŋá. Bigálusaid ja mearkumiid áigge gárddi lahkasiin leat ássan lávuin.

Erttetvári sulaid 120-160 sentemehtera alla áiderieggá birasmihttu lea 220 mehtera, ja áidde siste leat golbma sulaid 1,5 mehtera alla geađgelána, urat. Erttetvári gárddis leat guokte uvssa. Vuollelis vielttis, gárddi oarjeravddas lea sisaboahhtinuksa, ja davágeahčen lea uksa, gokko bohccuid leat luoitán eret. Uvssat leat giddejuvvon sosiiguin ráhkaduvvon luovos áhcegaskkain. Sivilá geađgeosiid alde leamašan jáhkkinis reatkkát, mas sivilá joatkagat leat dahkkojuvvon. Gárderáhkadus lea buori ortnegis ja das leat dušše geađggit gahččan eret. Musealágádus lea divvon gárddi 1990-logu álggus, goas dan badjeoasis gahččan geđggiid barde ruovttoluotta ja állanan seinniid njulgejedje. Seammás divvo áiddi muoras ráhkaduvvon verráhiid ja siviláid.

Báišduoddara badjeeana lea Ohcejoga guovllu árbevirolaš jahkodatjohtimii gullevaš geassebáikeguovlu, gos leat johtán dálváí johkalegiide. Badjeeanaguovlluid jeakkit leat leamašan maiddáí guovllu ássiide dehálaččat, go doppe leat láddjen suinniid gusaide. Jekkiin leat maiddáí čoaggán luopmániid vuovdimassii Norgga beallai. Badjeeanaguovllus ássansadjin leat dohkken gámmet, maid leat ávkástallan boazodoalu, rievssatbivddu ja guollebivddu doarjjabáikin. Guovllus leat mánggat gámmesajit ja gámmet.

Gálddoavvi bálgosa guovllus leat dál 10-14 siidda boazojagi ja dálkkiid mielde. Erttetvárri lea dálá boazodoalu guođohangierddu mielde dehálaš guottehanguovlu ja Báđošoavvi dehálaš álgodálvvi guođohanguovlu. Duovddaguovllu máttaoasis lea stuorra Linjineaggi lea ain kultuvrralaččat dehálaš jeaggeguovlu, man ávkástallet mánggabealagiid eará jahkeáiggiin. Jeaggái johtá meahccebiilageaidnu Nuvvosa gilis.

Duovddagovva

Báđošaivi ja Erttetrárra leat duottarbadjeeatnama guovdu juovvá i jalgesduoddara. Goappáge čohka vielttis leat geđggiin bardojuvvon boazogárdi. Sulaid 1,5 mehtera alu geađgebardimat oidnojit čielgasit guovllu duovdagis. Duovddaguovlui leat mihtilmasa guhkes duottaroidnosat, mas molsašuddet juovat, jeakkit ja ádjagat. Duovddaguovllu davveosiide oidnojit Norgga beale duoddarat, main lea muohta alážiin.

Báđošaivvi geađgegárdi lea duottarčohka oarjevielttis. Gárdi báldda guovlu sivllá siste lea juvvii ja doppe šaddet suoinnit eará šattolašvuodas spiehkastettiin. Gárdi lahkaš lea Báđošaivvi gierajeakkit, main lea mánggat balsajeakkit. Erttetrári geađgegárdi lea aláža máttabeale jalgesduoddaris. Gárdi máttabealde lea stuorra jeaggi, man ludde smávva ája. Geađgegárdiid gaska lea ovcci kilomehtera.

Árvvoštallan

Báišduoddara boazodoalloduovda muitala Báišduoddara guovllu guhkes goddebivdu ja boazodoalu historjjás. Guovllus leat guokte mearkkašahti 1800-logus ráhkaduvvon geađgegárdi, mat leat ovdamearkkat boazodoalu vuogáiduvvamis birrasii ja luondu fállán materiálad ávkkástallamis ravddamuš diliin.

Dološbázahusregistarii merkejuvvon čuoáhagat: 9 čuoáhaga

Riikkaviidosaččat mearkkašahti ráhkaduvvon kulturbirrasat RKY: Bigálusbáikkit ja -áiddit (Erttetrári; Báđošaivi)

MEG Meahcceeanguovllut: Báišduoddara meahcceeanguovlu

GUS Guoikkaid-suodjalanlágain suodjaluvvon čázadagat: Deanu oalgečázadagat

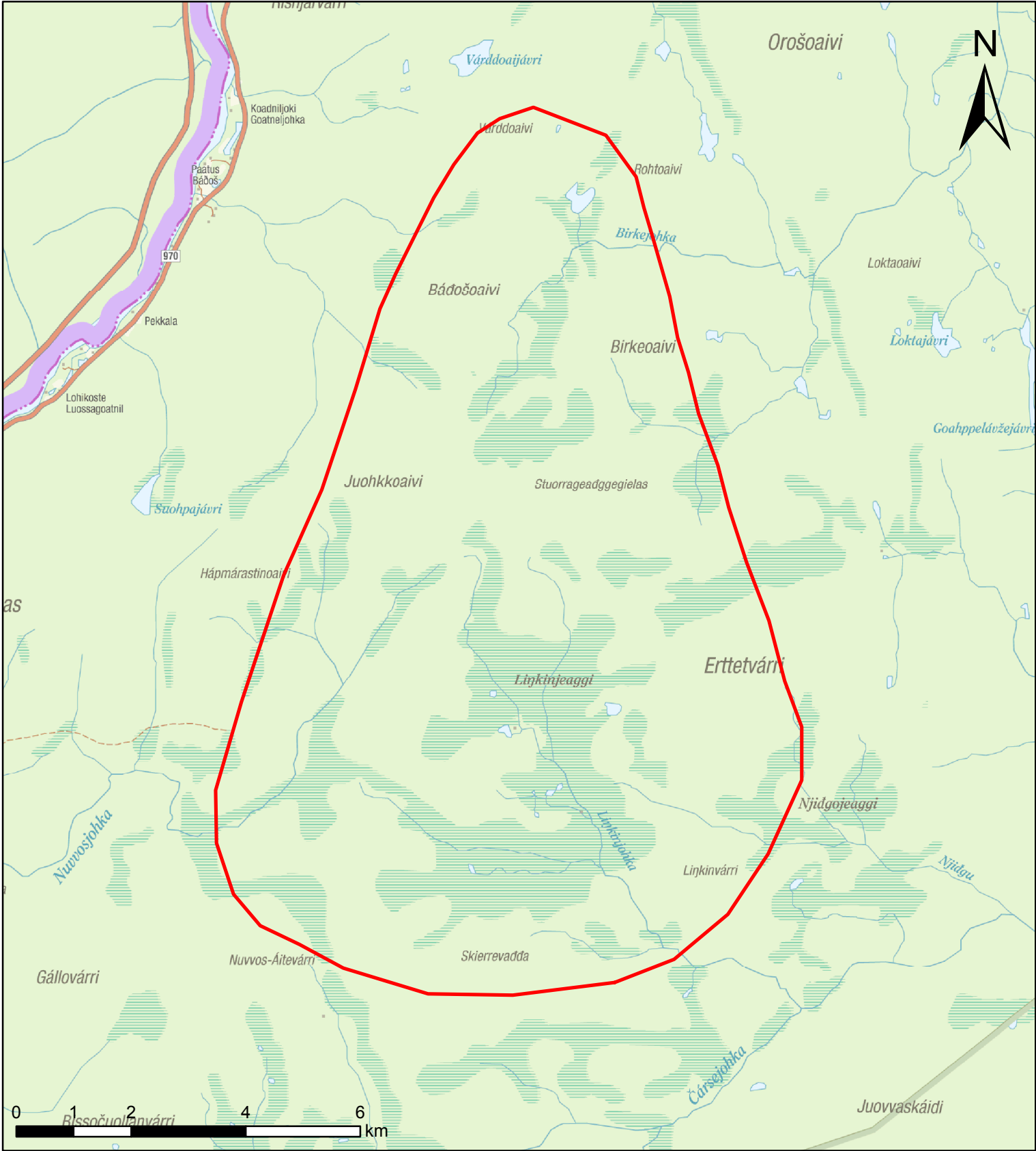
Riikkaidgaskasaččat árvvolaš loddečázit (IBA): Geavvu

FI Natura 2000 -fierpmádahkii gullevaš guovllut: Báišduoddara meahcceeana

Dieđut vižžojuvvon 26.5.2015

Báišduoddara luondduealáhusduovdagat

Gielda: Ohcejohka
Eanagoddi: Lappi

 Riikkaviidosaččat árvvolaš duovddaguovlluid ráddjenevttohus 2015

Kuva: Tapio Heikkilä

181. Utsjokilaakson maisemat

Utsjokilaakson maisemissa yhdistyvät ainutlaatuinen luonto ja saamelainen pienimittakaavainen asutus. Utsjoen kirkon ja kirkkotupien muodostama kokonaisuus on ainoa laatuaan Suomessa. Utsjokilaakson maisema on valtakunnallisesti arvokas maisema-alue (Utsjoen laakso, 1995), jonka rajausta pysyy ennallaan.

Maakunta	Lappi
Kunta	Utsjoki
Maisemamaakunta	Peräpohjola–Lappi
Maisemaseutu	Pohjois-Lapin tunturiseutu
Pinta-ala	15 508 ha, josta kosteikkoja ja avointa suota: 686 ha maatalousalueita: 27 ha metsiä sekä avoimia kankaita ja kalliomaita: 13 292 ha rakennettuja alueita: 293 ha vesialueita: 1 211 ha

Luonnonpiirteet

Pohjois-eteläsuuntainen Utsjokilaakso on syntynyt kallioperän työntösiirrokseen, jonka jääkauden aikaiset jäätikkövirrat ovat kuluttaneet U-laaksoksi. Jäätikkövirrat ovat myös kasanneet Utsjokilaakson ja siihen yhdistyvien jokilaaksojen pohjalle harjuainesta. Jokilaaksoa ympäröivät moreenimaiden peittämät tunturiselänteet, joiden lakialueilla on avokalliota ja rakkakivikkoo. Jokilaakson kallioperä on suurilta osin kvartsimaa- ja siltä maastoltaan, mutta paikoin kallioperässä on myös kvartsidioriittia, amfiboliittia ja kiillegneissia. Utsjoen Ailikkaan lakialue on graniittia. Jokilaaksoa reunustavat tunturialueet kohoavat noin 400 metriin merenpinnan yläpuolelle.

Utsjoen maisema-alueen voi jakaa kahteen osa-alueeseen. Kevojärven länsi- ja eteläpuolella Utsjokeen laskevat vedet virtaavat useassa kapeassa ja pitkässä laaksossa, jotka yhtyvät Kevojärvellä yhdeksi laajaksi jokilaaksoksi. Kevojärven pohjoispuolella Utsjoki koostuu monista laakson epätasaisuuksien patoamista järvaltaista, jotka purkautuvat matalimmista kohdistaan kohti seuraavaa järveä. Utsjoen virtaama on pienempi kuin esimerkiksi Tenossa. Vasta Mantojärven pohjoispuolella joen virtaama kasvaa niin suureksi, että uoma alkaa meanderoita. Vetensä Utsjoki saa laajalta alueelta. Cuoggá, Kevojoki ja Čársejohka kuljettavat jokeen Kevon ja Paistunturien alueen vesiä. Maisema-alueen kaakkoispuolen laajojen suoalueiden vedet puolestaan laskevat Utsjokeen Gukčejohkaa pitkin.

Utsjokilaakson pohja on topografialtaan ja kasvillisuudeltaan pienipiirteinen ja vaihteleva. Jokilaakson eteläosassa kasvaa laajoja mäntykankaita, mutta männyn osuus vähenee pohjoista kohden mentäessä. Alajuoksulla ja vaarojen rinteillä kasvaa tunturikoivukankaita. Maanviljelyyn sopivaa aluetta on hyvin vähän, sillä jokilaakson rinteet ovat monin paikoin louhikkoiset. Joen varrella on kuitenkin tulvaniittyjä ja metsiä, kivisiä ja kallioisia koskia, tiheitä pajukkoja ja sararantoja. Peltoukseen on laidunnuksen ja niittämisen muovaamia perinnebiotooppeja, kuten ketoja, niittyjä, hakamaita ja kenttiä. Utsjokilaaksoa ympäröivät laajat erämaa-alueet.

Kulttuuripiirteet

Utsjokivarressa on huomattavasti esihistoriallisen ja historiallisen ajan muinaisjäännöksiä. Niiden keskittyminen jokilaakson terasseille kertoo muinaisesta asutuksesta, elinkeinoista ja liikkumisesta, mutta myös arkeologisten inventointien keskittymisestä tien varteen. Viime vuosina Utsjoen tunturiylängöiltä löytyneet muinaismuistot osoittavat myös tunturialueen olleen merkittävää nautinta-aluetta. Historiallisella ajalla jokilaakson asukkaat ovat olleet tiiviissä yhteydessä tunturiyläntöiden poronhoitajiin ja harjoittaneet vaihdannais- taloutta näiden kanssa. Jokilaaksosta on myös tehty kalastus-, linnustus- ja marjastusmatkoja tunturialueille.

Jokilaakson kulttuurihistoriallisesti merkittävin kohde on Mantojärven rannalla sijaitseva Utsjoen kirkkotupien ja kirkon muodostama kulttuurimaisema. Mantojärvi on ollut Utsjoen saamelaiden talvikylä ja markkinapaikka jo 1640-luvulla lähtien, ja järven rantaan rakennettiin alueen ensimmäinen kirkko vuonna 1700. Vanha kirkko purettiin sakaristoa lukuun ottamatta vuonna 1854, jolloin uusi, harmaasta graniitista tehty kivikirkko valmistui. Kirkkomiljööhön kuuluvat kirkon ohella Carl Ludvig Engelin suunnittelema empire-tyylinen pappila punamullattuine ulkorakennuksineen sekä Pyhän Ulriikan sakasti hautumaineen.

Kirkon ympärillä on edelleen vanhoja kirkkotupia, joihin on saavuttu suurina juhlapyhinä pitkien matkojen takaa pariksikin viikoksi. Tupia on ollut parhaimmillaan yli 20, ja ne ovat olleet käytössä toisen maailmansodan jälkeiseen aikaan asti. Vanhimmat säilyneet kirkkotuvat ovat 1800-luvulta. Museovirasto on kunnostanut jäljellä olevat tuvat. Lisäksi muutama pois siirretty tupia on tuotu takaisin ja tupakentällä sijainneet turvekammi ja pistekota on rekonstruoitu. Suurin osa tuvista on edelleen yksityisten henkilöiden tai sukujen omistuksessa. Kirkkomaisemaa halkoo Utsjoelta etelään kulkeva maantie, joka erottaa rantatörmässä sijaitsevat kirkkotuvat ja ylempänä rinteessä sijaitsevan kirkon toisistaan.

Vesi- ja polkureitti Inarista Utsjoelle on tunnettu jo 1700-luvulla, ja myöhemmin reitin yhteyteen luotiin postireitti. Utsjoen postiasema perustettiin vuonna 1888. Siitä lähtien posti kuljetettiin asemalle Kaamasesta Utsjoelle jalan, soutuun, hevosella, porolla tai hiihtäen. Noin 100 kilometrin pituinen reitti kuljettiin aluksi joka toinen viikko ja myöhemmin kolme kertaa viikossa kumpaankin suuntaan. Kesällä 1940 polku kunnostettiin polkupyörällä ajettavaksi. Reitin varrella oli valtion rakennuttamia postimiesten yöpymispaikaksi tarkoitettuja postitupia, joista osa on edelleen olemassa. Kenesvaaralla on säilynyt noin kuuden kilometrin tai- val vanhaa polkua sekä postitupa. Postipolku jäi historiaan maantien valmistuttua Utsjoelle 1950-luvulla. Säännöllinen postiautoliikenne reitillä alkoi vuonna 1958.

Jokilaakson maatilat sijaitsevat ensisijaisesti vanhoilla, vuosisataisilla asuinkentillä. Perinteiset talot ovat enimmäkseen yksittäisiä pienimuotoisia hirsitupia, joita ympäröivät piharakennukset. Patonivassa on useamman talon muodostama ryhmä. Seudulle ominaista rakennusperinnettä löytyy muun muassa Mieraslompolon, Ollilan, Leppälän, Kenesjärven ja Jomppalan talojen pihapiireistä. Asuinpaikkojen ympärillä on avaria niittyjä ja laidunaloja. Rakennukset sijoittuvat vapaasti suhteessa asuinkenttiin, sillä kentän topografia on sanellut usein niiden sijainnin. Alueella on useita arvokkaita perinnebiotooppeja, joiden kasvillisuus on joko vanhaa kenttäkasvillisuutta tai niitty- ja ketokasvillisuutta.

Utsjoen varsinainen kirkonkylä sijaitsee Tenon ja Utsjoen yhtymäkohdassa, suistoalueen loivapiirteisellä rantaterassilla. Kylän maisemaa hallitsee jokien rannalla yksi Utsjoen kolmesta pyhästä Ailikkaasta, jonka laelle on pystytetty radiomasto. Utsjoen nauhamaisen kylän rakennuskanta on varsin vaihtelevaa, ja palvelurakenteet keskittyvät tiiviisti ryppääksi. Majoituspalvelut sijaitsevat pääasiassa Tenon varrella. Utsjoen kohdalle valmistui vuonna 1993 Tenon ylittävä Saamen silta.

Maisemakuva

Utsjokivarren kulttuurimaisemassa yhdistyvät jokiuoman monipuolisesti vaihteleva luonto, saamelais- ja suomalaiskulttuuri sekä matkailuelinkeinon vaikutus. Utsjoki virtaa syväuurtteisessa laaksossa, jonka taustalla kohoavat ylätasangon loivapiirteiset, pyöreät muodot. Utsjoen vaihtelevassa maisemassa vuorottelevat kumpumaastot, kapeat järvet ja pienet lompot sekä vesistöjä yhdistävät runsaat nivat ja kosket. Idän ja lännen tunturiylängöiltä laskee Utsjokeen useita sivujokia, joiden suulla on usein asutusta. Sivujoista suurin on jyrkkäpiirteisessä laaksossaan virtaava Kevojoki, joka laskee Utsjokeen Kevojärven kohdalla.

Maisema-alueen asutus on harvaa, sillä jokilaakson rannat ovat paikoin jyrkät ja asutukselle suotuisia rantaterasseja on suhteellisen vähän. Vanhat asuinkentät ja niiden yhteyteen tai tuntumaan rakennetut uudet rakennukset näkyvät pääsääntöisesti paremmin joelle kuin maantielle. Viljelyaukeilla on niiton ja laidunnuksen muovaamia perinnebiotooppeja, kuten niittyjä, kenttiä ja lammashakoja.

Alueella on useita merkittäviä kulttuurihistoriallisia kohteita, kuten postinkulun historiasta kertova vanha postireitti sekä vanhan saamelaisasutuksen synnyttämät kentät. Utsjoen kirkon ympäristö muodostaa arvokkaan maisemallisen kokonaisuuden, johon kuuluvat pappila perinnebiotooppeineen, korkealla rantatörmällä sijaitsevat vanhat kirkkotuvat sekä rinteeseen rakennettu kivikirkko. Kirkkotuvilta aukeaa edustavia näkymiä Mantojärvelle ja sen takana kohoavalle pyhälle Ailikastunturille. Ailikkaan laen masto näkyy avonaisessa tunturimaisemassa kauas rikkoen alueen perinteistä maisemakuvaa.

Arviointi

Utsjoenlaakson kulttuurimaisemassa yhdistyvät ainutlaatuinen luonto ja saamelainen kulttuuri. Jokivarren harva ja pienimittakaavainen asutus noudattelee vuosisatoja vanhaa asutusrakennetta. Monet alueen tiloista sijaitsevat vanhoilla asuinkentillä. Mantojärven kirkkomaisema muodostaa tasapainoisen yhdistelmän tyyppilistä suomalaista kirkko- ja pappilarakentamista sekä saamelaista kirkkotupaperinnettä. Alueen kulttuurihistoriallisiin arvokohteisiin kuuluvat myös vanhan postitien taival ja postituvan pihapiiri Kenesvaaralla. Utsjokilaakso on yksi Suomen 27 kansallismaisemasta.

Muinaisjäänösrekisteriin merkityt kohteet: 128 kohdetta

Valtakunnallisesti merkittävät rakennetut kulttuuriympäristöt RKY: Utsjokilaakson saamelaisasutus (Mieraslompolo); Utsjoen postipolku ja postituvat; Utsjoen kirkkomaisema

Arvokkaat perinnebiotoopit: Boaresbäikin niitty; Jomppalan kenttä; Kevon suun niitty; Mierasjärven kentät; Mieraslompolon niitty; Mieraslompolon keto; Palomuohtan kenttä; Pappila ja kirkkotuvat; Puksalan kenttä; Tsieskulan kenttä

LPU Luonnonpuistot: Kevon luonnonpuisto

MRA Määräaikaiset yksityismaiden suojelalueet: Mieraslompolon luonnonsuojelualue; Pappilan luonnonsuojelualue

EMA Erämaa-alueet: Kaldoaivin erämaa; Paistunturin erämaa

RSO Rantojensuojeluohjelma: Kenesjärvi

KOS Koskiensuojelulla suojellut vesistöt: Tenojoen sivuvesistöt

IBA Kansainvälisesti arvokkaat lintualueet: Kevo

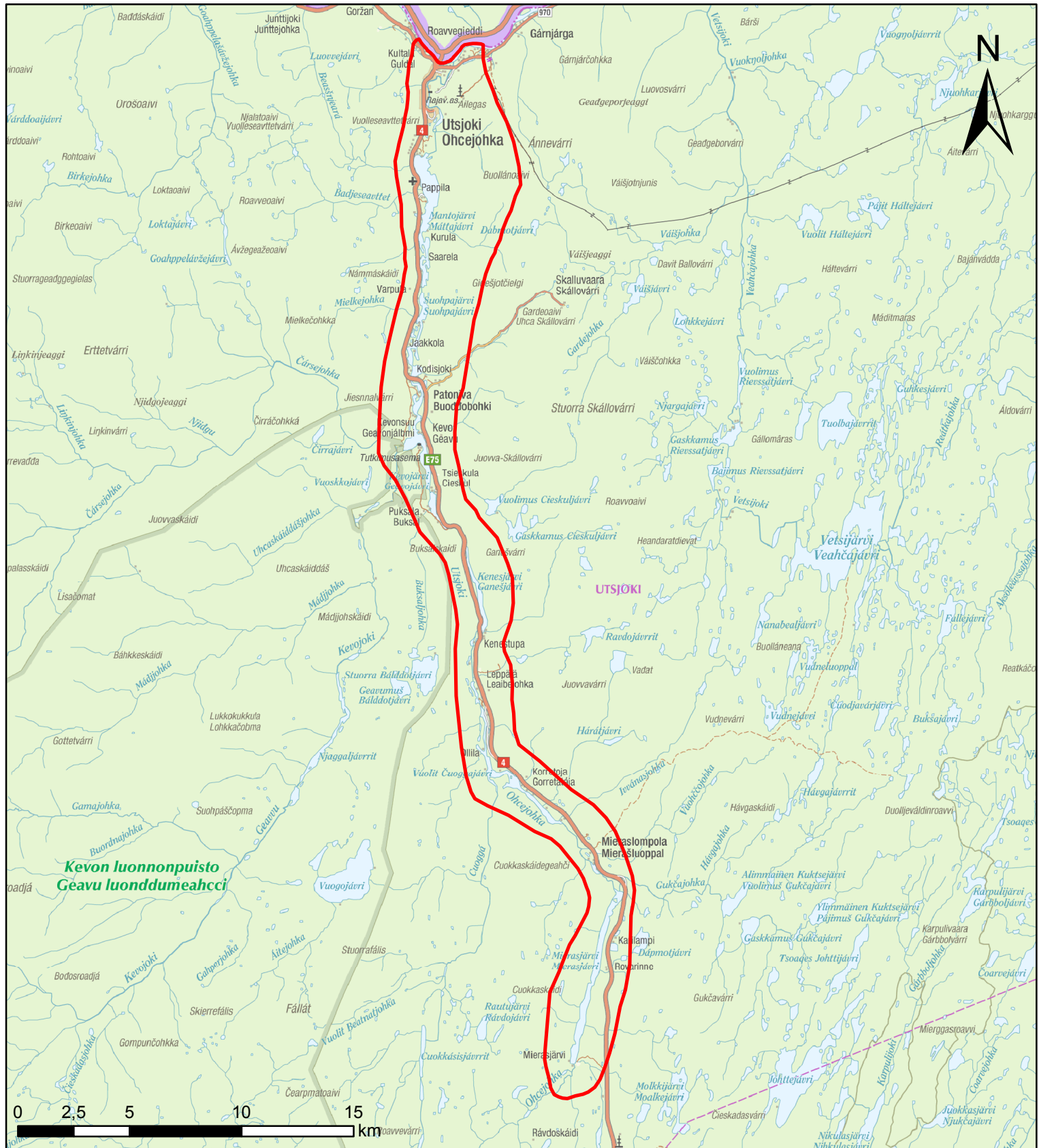
FI Natura 2000 -verkostoon kuuluvat alueet: Kirkkotupien niitty; Pappilan niitty; Kevo; Paistunturin erämaa; Kaldoaivin erämaa

Tiedot haettu 26.5.2015

Utsjokilaakson maisemat

Kunta: Utsjoki

Maakunta: Lappi

 Valtakunnallisesti arvokkaiden maisema-alueiden rajausehdotus 2015

Čuovgagovva: Tapio Heikkilä

181. Ohcejohleagi duovdagat

Ohcejohleagi duovdagiin ovtastuvvet áidnalunddot luondu ja sápmelaš smávvhámát ássan. Ohcejoga kirkostobuid oppalašvuohta lea áidna šlájastis Suomas. Ohcejohleagi duovdda lea riik-kaviidosaččat árvvolaš duovddaguovlu (Ohcejoga leahki, 1995), dan ráddjen bissu ovddežis.

Eanagoddi	Lappi
Gielda	Ohcejohka
Duovddaeaganagoddi	Nuorta-Lappi–Lappi
Duovddaguovlu	Davvi-Lappi duottarguovlu
Viidodat	15 508 ha, mas lavttabáikkit ja jalges jeakkit: 686 ha eanadoalloguovllut: 27 ha vuovddit sihke jalga guolbanat ja bákteeatnamat: 13 292ha huksejuvvon guovllut: 293 ha čáhceguovllut: 1 211 ha

Luondduešvuodát

Davvi-máttasullasaš Ohcejohleahki lea šaddan baktevuodu hoigasansirdosii, man jiekŋaáiggi jiehkkeárvnnjit leat borran U-leahkin. Jiehkkeárvnnjit leat maiddái čohkken Ohcejohleahkái ja dasa ovtastuvvi johkalegiid bodnái hárjeávdnasa. Johkaleagi birrasis leat moreanaeatnamiid gokčan duottarčielggit, maid alášguovlluin leat rabaslássát ja juovat. Johkaleagi baktevuoddu lea eanaš kvarcihtta-eanalaiddagneaissa, muhto báikkuid baktevuodus leat maiddái kvarcihttadiorihhta, amfibolihtta ja geallagneaissa. Ohcejoga Áilegasa alášguovlu granihttaa. Johkaleagi ravdda duottarguovllut badjánit sulaid 400 mehterii mearadási bajábeallái.

Ohcejoga duovddaguovllu sáhtta juohkit roavvasit guovtti stuorra guvlui. Geavojávrrí oarje- já máttabealde Ohcejohkii golgi čázit golget mángga seakka ja guhkes leagis, mat ovtastuvvet Geavojávrris oktan stuorra johkaleahkin. Geavojávrrí davábealde Ohcejohka šaddá mángga leagi eahpedássidisvuodaid buđđon jávreáldáin, mat golget vuollegut sajiid bokte čuovvovaš jávrrí guvlui. Ohcejoga rávdnji lea unnit go ovdamearkan Deanus. Easkka máttajávrrí davábealde rávdnji stuorru dakkárin, ahte roggi álgá meanderet. Čázis Ohcejohka oázžu viiddis guovllus. Cuoggá, Geavvu ja Čársejohka fievrredit johkii Geavu ja Báišduoddara guovllu čáziid. Duovddaguovllu máttanuorttabeale viiddis jeaggeguovlluid čázit bealiteaset golget Ohcejohkii Gukčejoga mield.

Ohcejohleagi bodni lea topografii ja šattolašvuodas dáfus smávvalunddot ja molsašuddi. Johkaleagi máttaoasis šaddet viiddis beahceguolbanat, muhto beazi ossodat unnu davás guvlui manadettiin. Vuolleoasis ja váriid vilttiin šaddet lagešguolbanat. Eanadollui heivvolaš guovlu lea hui unnán, go johkaleagi vielttit leat báikkuid juovvá. Joga guoras leat goittotge dulveniittut ja vuovddit, geađgái ja lássái guoikkat, suhkkes siedgavuovddit ja luktegáttit. Bealdojalgadasain leat guodoheami ja láddjema dahkan árbebiotohpat, dego rássegiettit, niittut, áideeatnamat ja giettit. Ohcejohleagi birrasis leat viiddis meahcceanaguovllut.

Kulturiešvuodát

Ohcejoga guoras leat fuomášahtti olu ovdahistorjjálaš ja historjjálaš áiggi dološbázahusat. Daid čoahkkanan johkaleagi stelliide muitala dološ ássamis, ealahusain ja johtimis, muhto maiddái arkeologalaš inventeremiid čoahkkaneamis geaidnogurrii. Mañimus jagiin Ohcejoga duottarbadjeeatnamis gávdnon dološmuittut čujuhit maiddái duottarguovllu leamašan mearkkašahtti návddašanguovlu. Historjjálaš áiggis johkaleagi ássit leamašan lávga oktavuodas duottarbadjeeatnamiid boazodoalliide hárjehan dáiguin lonuhangávppi. Johkaleagis leat maiddái reisen guolástit, loddebivdui ja murjet duottarbadjeeatnamiidda.

Johkaleagi kulturhistorjjálaččat eanemus mearkkašahttičuozáhat lea Máttajávrrí gátti Ohcejoga kirkostobuid ja kirku dahkan kulturduovdda. Máttajávrrí lea leamašan Ohcejoga sápmelaččaid dálvegilli ja márkanbáiki jo 1640-logu rájes. Jávregeáddái huksejuvvui vuosttas kirku jagi 1700. Boares kirku burgojuvvui earret sáhkáha oasis jagi 1854, goas ođđa, ránes granihtas dahkkojuvvon geađgekirku gárvvásmuvai. Kirkobirrasii gullet kirku lassin Carl Ludvig Engela plánen empirestiilla páhppal ruksemuldeolgoráhkadusaidisguin ja Bassi Ulriika sáhkát oktan hávdeeatnamiin.

Kirku birrasis leat ain boares kirkostobut, gosa bohte stuorra basiid áigge guhkes mátkkiid duohken moattige vahku áigái. Stobut ledje alimus áigge badjel 20, ja dat ledje anus nuppi máilmmisoadi mañnásaš áiggi rádjai. Boarrásamos seilon kirkostobut leat 1800-logus. Musealágáduš lea divvon stobuid mat leat báhcán. Lassin muhtun sirdojuvvon stohpu lea buktujuvvon ruovttoluotta ja stohpogietti darfegoahti ja goahti leat rekonstruerejuvvon. Stuurámuš oassi stobuin leat ain priváhta olbmuid dahje sogaid eaiggáduššan. Kirkoduovdaga ludde Ohcejogas máttas johtti eanageaidnu, mii earuha gáddedearpmi kirkostobuid ja kirku, mii lea badjelis vielttis.

Čáhce- ja bálggesmáđija Anáris Ohcejohkii leat dovdan jo 1700-logus ja mañnelis máđija oktavuhtii dahkkui poastabálggis. Ohcejoga poastastašuvdna vuodđuduvvui jagi 1888, man rájes poasta fievrreduvvui Gápmasis Ohcejohkii vácci, suga, heasttain, herggiin ja čuoigga. Sulaid 100 kilomehtera guhkkosaš máđija johte álggos juohke nuppi vahkus ja mañnelis golbmii vahkus goappáge guvlui. Geasit 1940 bálggis divvojuvvui sihkkelbálggisin. Máđija guoras leat stáhta huksehan poastalbmáid idjadanbáikin oaivvilduvvon poastastobut, main oassi lea ain ceaggut. Ganešváris lea seilon sulaid guđa kilomehtera mátki boares bálgás ja poastastohpu. Poastabálggis bázi historjái eanageainnu gárvvásmuvvama mañná 1950-logus. Jeavddalaš poastabiilajohtolat álggii jagi 1958.

Johkaleagi eanadoalut leat vuosttažettiin boares dáluin, jahkečuđiid boares ássangittiin. Árbevirolaš dálut leat eanaš ovttaskas smávvahámat dimbbarstobut, maid birra leat šilljovisttit. Buodđobohkis lea mángga dálut

joavku. Guvlui mihtilmas huksenárbi lea earret eará Mierašluobbala, Ollela, Leaibejoga, Ganešjávri ja Jumbála dáluid šilljobiriin. Ássanbáikkiid birra leat jalges niittut dahje guodohanviidodagat. Ráhkadusat leat sajuštuvvon friija ássangittiide, go daid sajádaga lea mearridan gietti topografii. Guovllus leat mánngat árvvolaš árbebiotohpat, maid šattolašvuohta lea juogo boares gieddešattolašvuohta dahje niito- ja rássegieddešattolašvuohta.

Ohcejoga aitosaš kirkosiida lea Deanu ja Ohcejoga ovtastuvvanbáikkis, njálmmádatguovllu njoaidohámat gáddesteallis. Gili duovdaga hálddaša jogaid gáttis okta Ohcejoga golmma Áilegasas, man aláži lea ceggejuvvon rádiostivli. Ohcejoga báddelágan gili ráhkadusmáddodat lea oalle molsašuddi ja bálvalusráhkadusat leat čoahkis. Idjadanbálvalusat leat eanaš Deanuleagis. Ohcejohkii gárvvásmuvai jagi 1993 Sámešaldi Deanu rastá.

Duovddagovva

Ohcejohleagi kulturduovdagis ovtastuvvet johkarokki mánnggabealagiid molsašuddi luondu, sápmelaš- ja suomelaškultuvrra ja turismaealáhusa váikkuhus. Ohcejohka golgá čiekŋalisgurat leagis, man duohken badjánit badjeduolbadasa njoaidohámat, jorba hámit. Ohcejoga molsašuddi duovdagis leat vurrolagaid boldneana, seakka jávrrit ja smávva luobbalat, sihke olu njavit ja guoikkat, mat ovtastit čázádagaid. Nuortta ja oarjji duottarbadjeeatnamiin golget mánngat siidojogat, maid njálmmis lea dávjá ássan. Siidojogain stuorámuš lea ceakkohámat leagis golgi Geavvu, mii golgá Ohcejohkii Geavojávri buohta.

Duovddaguovllu ássan lea hárvvis, go johkaleagi gáttit leat báikkuid ceakko ja ássamii oiddolaš gáddesteallit leat viehka unnán. Boares ássangiittit ja daid oktavuhtii dahje lahkasi huksejuvvon ođđa ráhkadusat oidnojit eanaš buorebut eanageidnui go joga ala. Eanadoallojalgadasain leat láddjema ja guodoheami hábmen árbebiotohpat, dego niittut, gietti ja sávzaáiddit.

Guovllus leat mánngat mearkkašahtti kulturhistorjjálaš čuožahagat, dego poastabálggis, mii muitala poastajohtima historjjás ja boares sámeássama dahkan giettit. Ohcejoga kirku biras dahká árvvolaš oppalašvuođa duovdaga dáfus, masa gullet páhppal árbebiotohpaidisguin, alla gáddedearpmi kirkostobut ja vieltái huksejuvvon geađgekirku. Kirkostobuin leahkkasit ovddasteaddji oidnosat Máttajávri ja dan duogábeale bassi Áilegassii. Áilegasa aláža stivli oidno rabas duottarduovdagis guhkás ja rihkku guovllu árbevirolaš duovddagova.

Árvvoštallan

Ohcejohleagi kulturduovdagis ovtastuvvet áidnalunddot luondu ja sámekultuvra. Johkaleagi hárve ja smávvalágan ássan čuovvu jahkečuđiid boares ássanráhkadusa. Mánngat guovllu dáluin leat boares ássangittiin. Máttajávri kirkoduovdda dahke dásedettolaš oktiibiju mihtilmas suomelaš kirko- ja páhppalhuksema ja sápmelaš kirkostohpoárbevieru. Guovllu kulturhistorjjálaččat árvočuozáhagaide gullet maiddá boares poastageainnu mátki ja poastastobu šilljobiire Ganešváris. Ohcejohleahki lea okta Suoma 27 álbmotduovdagis.

Dološbázahusregistarii merkejuvvon čuožahagat: 128 čuožahaga

Riikkaviidosaččat mearkkašahtti ráhkaduvvon kulturbirrasat RKY: Ohcejohleagi sámeássan (Mierašluoppal); Ohcejoga poastabálggis ja poastastobut; Ohcejoga kirkoduovdda

Árvvolaš árbebiotohpat: Boaresbáikki niitu; Jumbála gieddi; Geavu njálbmi, Buollánmuotkki gieddi; Páhppal ja kirkostobut; Buksala gieddi; Cieskula gieddi

LME Luonddumeahcit: Geavu luonddumeahcci

MRÁ mearreáigásaš priváhtaetnamiid suodjalanguovllut: Mierašluobbala luonddusuodjalanguovlu; Páhppala luonddusuodjalanguovlu

MEG Meahcceanaguovllut: Gálddoavvi meahcceeana, Báišduoddara meahcceeana

GSP Gáttiidsuodjalanprográmma: Gánešjávri

GUS Guoikkaid-suodjalanlágain suodjaluvvon čázádagat: Deanu oalgečázádagat

Riikkaidgaskasaččat árvvolaš loddečázit (IBA): Geavvu

TUU Árvvolaš bieggá- ja gáddegearddit: Geatgielas

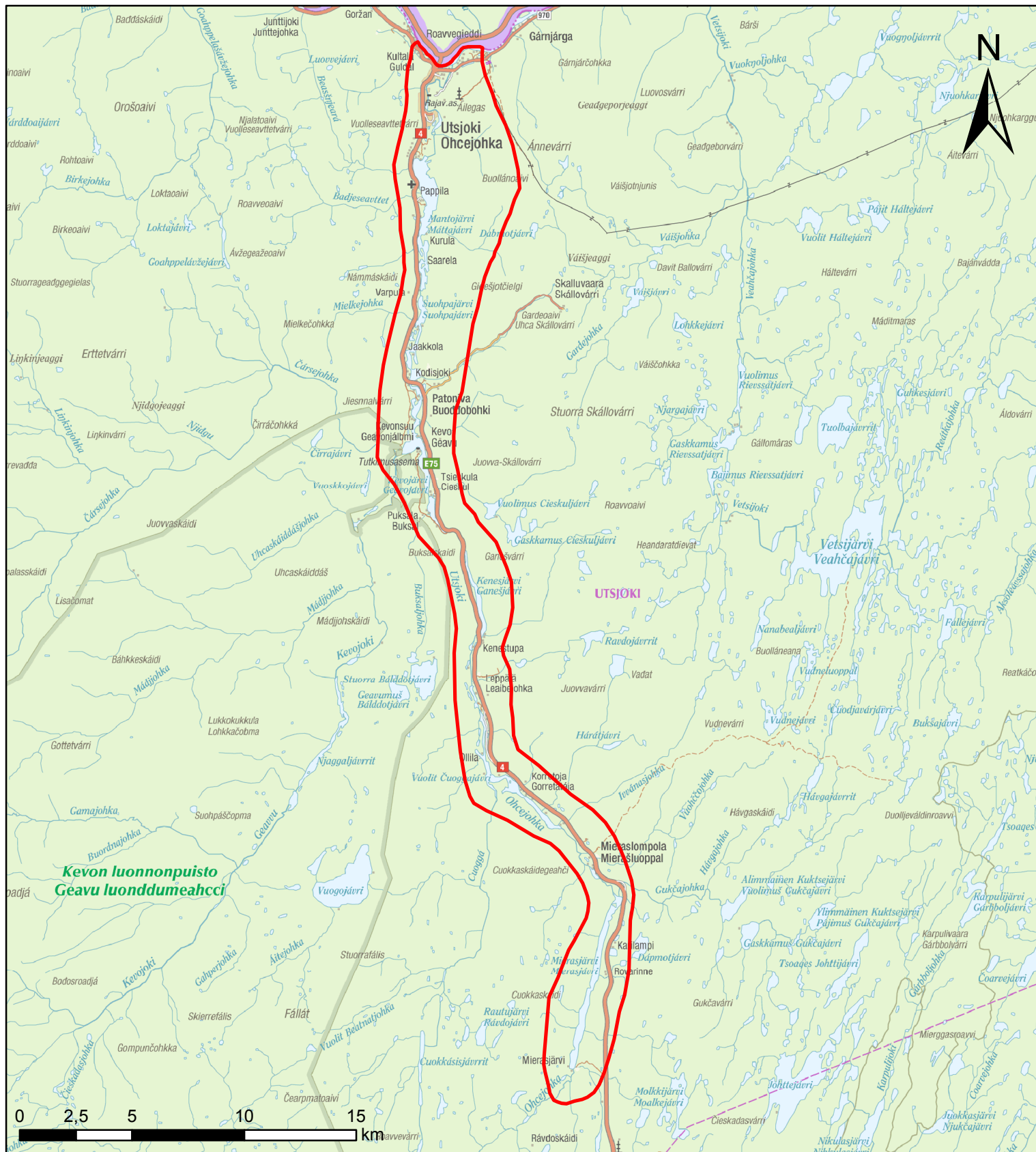
FI Natura 2000 -fierpmádahkii gullevaš guovllut: Kirkostobuid niitu; Páhppala niitu; Geavvu; Báišduoddara meahcceeana; Gálddoavvi meahcceeana

Dieđut vižžojuvvon 26.5.2015

Ohcejohleagi duovdagat

Gielda: Ohcejohka

Eanagoddi: Lappi

 Riikkaviidosaččat árvvolaš duovddaguovlluid ráddjenvttohhus 2015

Kuva: Päivi Magga

182. Alakönkään koskimaisema

Alakönkään koskimaisema muodostuu Tenonvarren kulttuurihistoriallisesti merkittävästä koskiosuudesta ylijärjessä jokilaaksomaisemassa. Aluetta esitetään uutena kohteena valtakunnallisesti arvokkaaksi maisema-alueeksi.

Maakunta	Lappi
Kunta	Utsjoki
Maisemamaakunta	Peräpohjola–Lappi
Maisemaseutu	Pohjois-Lapin tunturiseutu
Pinta-ala	781 ha, josta kosteikkoja ja avointa suota: 13 ha maatalousalueita: 6 ha metsiä sekä avoimia kankaita ja kalliomaita: 661 ha rakennettuja alueita: 26 ha vesialueita: 75 ha

Luonnonpiirteet

Alaköngään koskimaisema käsittää noin seitsemän kilometrin pituisen Tenon koski- ja rantaosuuden Nuorgamin kylän länsipuolella. Alueen maiseman runkona ovat Tenojoki sekä joen Suomen puolisen rannan laakeat rantaterassit, joilla kasvaa tiheää tunturikoivukangasta. Tenon ranta on maisema-alueella hyvin jyrkkä ja jokilaakson pohjalla on laaja veden pyöreiksi hiomien rantakivien vyöhyke. Rantatörmältä aukeaa näkymiä Norjan puolen jyrkkiin tunturirinteisiin, joilla kasvaa koivikoita ja pitkäpuisia tiheitä haavikoita. Alueen lajisto on varsin tyypillistä pohjoisen Lapin tunturilajistoa. Vain Ala-Jalven talon pihapiirissä pitkät asutusjatkumo on synnyttänyt muusta ympäristöstä poikkeavaa kasvillisuutta.

Tenoa reunustaa Suomen puolella runsaaseen 320 metriin merenpinnan yläpuolelle kohoava korkea graniittinen Njallavárri, jonka alarinteitä maisema-alueen rajausta seurailee. Maisema-alueen tuntumassa, 160–180 metrin korkeudessa merenpinnasta, on pieni soistunut rinnetasanko, Guovžápmirjeaggi, josta saavat alkunsa muutamat maisema-aluetta halkovat purot. Alueen maaperä on lähinnä rantatörmäksi kasautunutta hiekkaa ja soraa, joka vaihtuu moreenimaaksi aluetta halkovan maantien tuntumassa. Njallavárrin rinteessä on myös kalliomaata.

Alaköngäs on kuusi kilometriä pitkä koski, jossa on pudotusta noin 35 metriä. Voimakasvirtaiseen kapeikkoon syntyy keväisin korkea jääpato, jonka aikaan vesimassat nostavat joesta valtavia jäälohkareita aina maantielle saakka. Ala-Jalven talon tuntumassa joessa on kaksi kivistä saarta, joiden eteläpuolella sijaitsee Jalven nuoran kapeikko. Teno on Näätämöjoen ohella ainoa Suomen joki, johon Atlantin lohi nousee.

Kulttuuripiirteet

Tenonlaaksossa on runsaasti eri-ikäisiä muinaisjäännöksiä. Alaköngään lounaisrannalla, Ala-Jalven talon pohjois- ja länsipuolisilla terasseilla sijaitsee erittäin runsaslöytöinen esihistoriallinen asuinpaikka, joka on Utsjoen alueen laajimpia ja parhaiten tutkittuja esihistoriallisia asuinpaikkoja. Esinelöytöjen perusteella paikan intensiivisin asutusaika ajoittuu vuosille 2000–500 eaa., mutta alueella on yksittäisiä löytöjä vanhemmalta ajalta.

Ennen nykyisen tieverkoston kehittymistä Teno oli tärkeä jokivarren saamelaisasutusta yhdistänyt väylä, jota pitkin alueen asukkaat kulkivat Jäämerelle saakka. Ensimmäiset kirjalliset maininnat Tenosta kulkureittinä ovat vuodelta 1598, jolloin reitin vaikeakulkuisimpien osuuksien rannoille oli tehty veneenvetoteitä. Alueen tärkein elinkeino on ollut perinteisesti kalastus, mutta talven varaksi jokilaaksossa on harjoitettu myös pienimuotoista maataloutta. Vielä 1600-luvulla kalastus oli siidojen hallinnassa ja kalastusalueet jaettiin siidan jäsenten kesken. Myöhemmin kalastusoikeudet Tenoon on sidottu tilaoikeuksiin ikimuistoisen nautinnan perusteella. Alueen lohestus oli ylijärjestyksellään 1850-luvun rajasulkuihin saakka.

Alaköngäs on merkittävin ja tunnetuin Tenon ja Utsjoen saamelaisten perinteisistä kalastuspaikosta. Alue on edelleen erittäin suosittu kalastuskohde, jossa paikalliset asukkaat ja ulkopaikkakuntalaiset voivat lohestaa tarkasti määriteltynä ajanjaksoina, etukäteen määrätyillä paikoilla. Kesäisin alueen rantaterassilla on kalastajien leirejä teltoineen. Kalaa pyydetään useilla menetelmillä, kuten soutamalla tai rannalta heittelemällä.

Alaköngään rantaterassilla kulkee Nivajoen ja Ala-Jalven tilojen välinen yksityistie, joka on vanha koskenkiertotie. Se muistuttaa ajasta, jolloin joet olivat pääkulkuväyliä ja kosket jouduttiin kiertämään maitse. Koskenkiertotie on Utsjoen alueen ensimmäinen virallinen tie. Se liitettiin Suomen yleiseen tienverkkoon vuonna 1928. Alaköngään tie lakkautettiin maantienä, kun Utsjoelta Nuorgamiin johtava tie valmistui vuonna 1967. Sorapäällysteisen kapean tieosuuden pituus on lähes viisi kilometriä. Tiehallinto on nimennyt sen museotiekohteeksi.

Maisemakuva

Kuohuva Alaköngäs on yksi Tenon vaikuttavimmista koskiosuuksista. Joen pohjoisranta kohoaa maisema-alueella jyrkkänä rinteinä, jota taustoittavat Norjan puolen tuntureiden laet. Suomen puolella köngään kohdalla on laakea, tunturikoivua tiheästi kasvava rantaterassi. Jokirannat ovat kiviset ja paikoin hyvin jyrkät. Pyöreiksi hioutuneet kivet ovat muodostaneet jokiuomaan pieniä matalia saaria.

Rantaterassilla kulkee joensuuntainen Alaköngään koskenkiertotie, jonka itäosa johtaa Ala-Jalven talon avoimeen pihapiiriin. Tietä reunustavat kalastajien käyttämät nuotiokiveykset, jotka on koottu pyöreistä ran-

takivistä. Kalastuselinkeino näkyy edelleen alueen maisemassa esimerkiksi rantojen ja saarien kalastajaleireinä ja tulistelupaikkoina.

Arviointi

Alakönkään koskimaisema muodostuu Tenon yllirajaisessa jokilaaksomaisemassa sijaitsevasta vuolaasta koskiosuudesta. Alueella sijaitsee pitkään asuttu ja runsaslöytöinen Ala-Jalven esihistoriallinen asuinpaikka. Alakönkään rantaterassilla kulkeva koskenkiertotie on arvokas jälki Tenon liikenteellisestä merkityksestä ja jokilaakson asukkaiden yhteyksistä Jäämerelle. Maisema-alueen ikiaikaisiin nautintaoikeuksiin pohjautuva kalastus muistuttaa Tenon roolista saamelaisten perinteisenä lohestuspaikkana.

Muinaisjäännösrekisteriin merkityt kohteet: 5 kohdetta

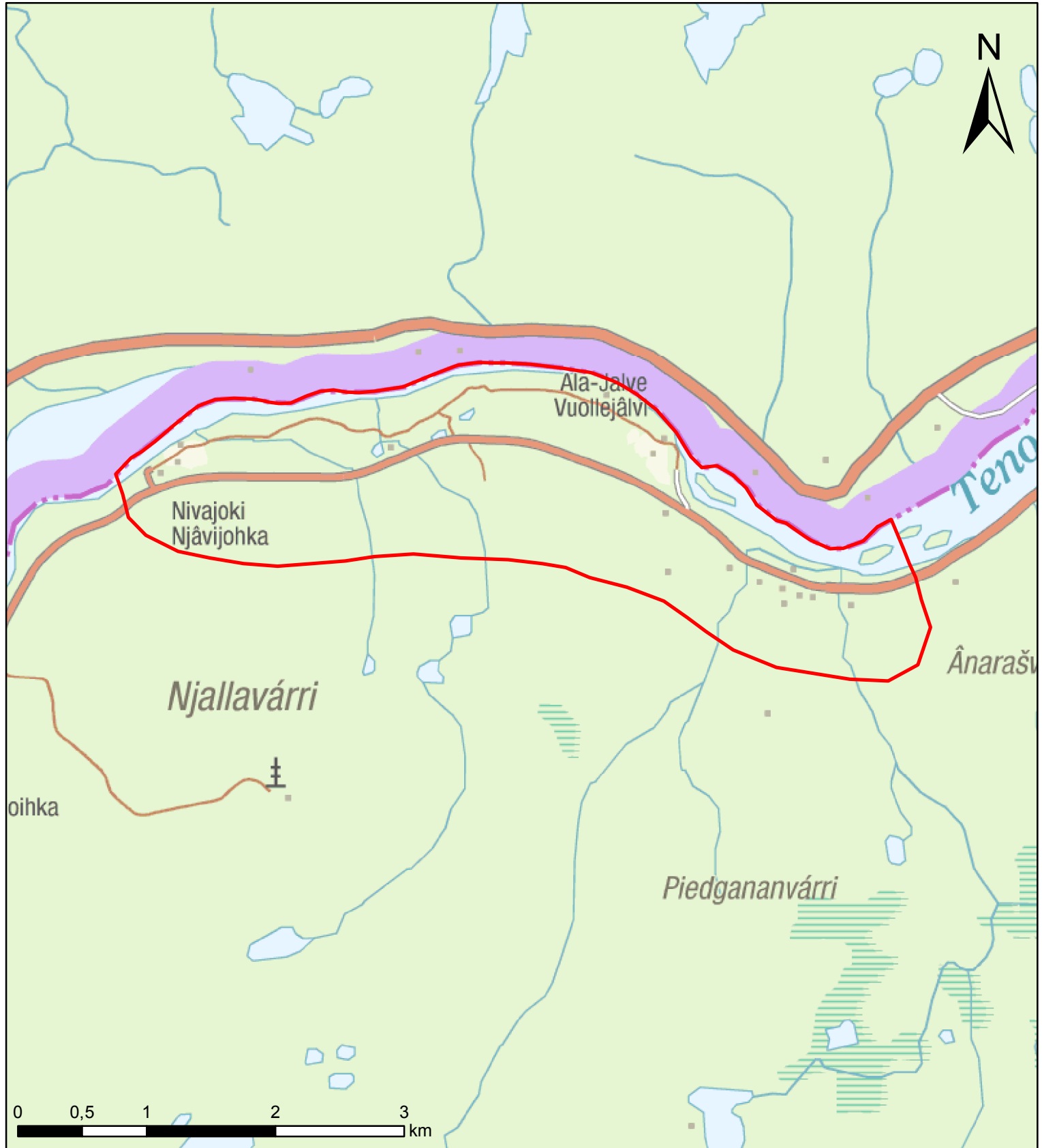
Valtakunnallisesti merkittävät rakennetut kulttuuriympäristöt RKY: Alakönkään koskenkiertotie

KOS Koskiensuojelulailla suojellut vesistöt: Tenojoen sivuvesistöt

Tiedot haettu 26.5.2015

Alakönkään koskimaisema

Kunta: Utsjoki
Maakunta: Lappi

 Valtakunnallisesti arvokkaiden maisema-alueiden rajausehdotus 2015

Čuovgagovva: Päivi Magga

182. Vuollegeavgná guoikaduovdda

Vuollegeavgná guoikaduovdda šaddá Deanuleagi kulturhistorjjálaččat mearkkašahtti guoikaosiin, rájá rasttildeaddji johkaleahkeduovdagis. Guovlu evttohuvvo ođđa čuožáhahkan riikkaviidosáččat árvvolaš duovddaguovlun.

Eanagoddi	Lappi
Gielda	Ohcejohka
Duovddaeaganagoddi	Nuorta-Lappi–Lappi
Duovddaguovlu	Davvi-Lappi duottarguovlu
Viidodat	781 ha, mas lavttabáikkid ja jalges jeakkit: 13 ha eanadoalloguovllut: 6 ha vuovddid sihke jalga guolbanat ja bákteeatnamat: 661 ha huksejuvvon guovllut: 26 ha čáhceguovllut: 75 ha

Luondduešvuodát

Vuollegeavgná guoikaduovdda šaddá sulaid čieža kilomehtera guhkkosaš Deanu guoika- ja gáddeoasis Njuorggáma gili oarjjabealde. Guovllu duovdaga rungun leat Deatnu ja joga Suoma beale gátti rabas gáddesteallit, main šaddá suhkkes lagešguolbba. Deanu gáddi lea duovddaguovllus hui ceakko ja johkaleagi vuodus lea viiddis čázi jorbbasin likten gáddegedggiid avádat. Gáddesteallis leahkkasit oidnosat Norgga beale ceakko várrevilttiide, gos šaddet soahkevuovddit ja suhkkes guhkes suhpevuovddit. Guovllu šlájat leat oalle dábálaš davvi Lappi duottaršlájat. Dušše Vuolle-Jalvvi šilljobirrasis ássan lea šaddadan šattolašvuoda mii spiehkka eará birrasis.

Deanu ravddas lea Suoma bealde badjelaš 320 mehtera allodahkii meara bajábeallái olli granodiorihtalaš Njállavárri, man vuollevilttiid duovddaguovllu ráddjen čuovvu. Duovddaguovllu lahkasiin, 160-180 mehtera allodagas mearas, lea smávva jeaggeluvvan vieltedásádat Guovžápmirjeaggi, gos vulget muhtun duovddaguovllu luddejeaddji ádjagat. Guovllu eanavuoddu lea lagamustá sáttu ja čievra, mii lea čoagganan gáddedearbmin, mii molsašuvvá moreanaeanan guovllu luddejeaddji biilageainnu lahkasiin. Njállavári vielttis lea maiddái bákteeana.

Vuollegeavnnis lea guhtta kilomehtera guhkkosaš guoika, gos Deatnu gahččá sulaid 35 mehtera. Garrarávdnjás gáržžes oapmái šaddá gidđat alla jieknabuoddu, man áigge čáhcemássat hoiget jienaid gitta biilageainnu ala. Vuolle-Jalvvi dálu lahkasiin leat guokte geađgás sullo, maid máttabealde lea Jalvvi nuori bohki. Deatnu lea Njávánjoga lassin Suoma áidna johka, gosa Atlántta luossa goarggu.

Kulturiešvuodát

Deanuleagis leat valjit earáahkásaš dološbázahusat. Vuollegeavgná máttaoarjegáttis, Vuolle-Jalvvi dálu dáva- ja oarjjabeale stelliin lea ovdahistorjjálaš ássanbáiki, gos leat valjit gávdnosat. Dat lea Ohcejoga guovllu viidamus ja buoremusat dutkojuvvon ovdahistorjjálaš ássanbáiki. Dávvirgávdnosiid vuodul intensiivvamus ássanáigi lea jagiin 2000-500 oáá, muhto guovllus leat ovttaskas gávdnosat vel boarrásut áiggis.

Ovdal dálá geaidnofierpmádaga ovdáneapmái Deatnu leamašan johkaleagi sámeássama ovtasteaddji fávli, man mielde guovllu ássit leat sáhtán johtit gitta Jieknameara rádjai. Vuosttas girjjálaš máinnašumit Deanu johtinmáddidjan leat jagis 1598, goas máđija johtima dáfus váddáseamos báikkiide ledje šaddan fatnasageassingeainnut. Guovllu deháleamos ealáhus lea árbevirolaččat leamašan guollebivdu, muhto dálvvi várás johkaleagis leat hárjehan maiddái smávvalunddot eanadoalu. Vel 1600-logus guollebivdu lei siiddaid hálddašeami vuolde ja guolástusguovllut juhkkoujvvojedje siidda lahtuid gaskka. Maŋnelis Deanu guolástanvuoigatvuodát leat čadnojuvvon dáluid guovdu agimuitojuvvon návddašeami vuodul. Guovllu guollebivdu leamašan oktasaš goappáge beale rájáid 1850-logu rádjegiddemiid rádjai

Vuollegeavnnis lea eanemus mearkkašahti ja dovddus Deanu ja Ohcejoga sápmelaš árbevirolaš guolástusbáikkiin. Guovlu lea ain bivnnuhis guolástanbáiki, gos báikkálaš ássit ja olgobáikegottálaččat sáhttet bivdit luosa dárkilit meroštallojuvvon áiggiin ja ovddalgihtii meroštallojuvvon báikkiin. Gesiid guovllu gáddestelliin leat guollebivdiid leairrat oktan tealttaiguin. Guolli bivdojuvvo máŋggain vugiiguin, dego suga dahje gáttis šlivgu.

Vuollegeavgná gáddestelliin johtá Njavejoga ja Vuolle-Jalvvi dáluid gaskasaš priváhtageaidnu, mii boares guoikka garvingeaidnu. Dat muittuha áiggis, goas jogat ledje váldjohtinfávllit ja guoikkaid fertejedje garvit eatnama mielde. Guoikkagarvingeaidnu lea Ohcejoga guovllu vuosttas virggálaš geaidnu. Dat laktojuvvui Suoma almmolaš geaidnofierpmádahkii jagi 1928. Vuollegeavgná geaidnu heaittihuvvui biilageaidnun, go Ohcejoga ja Njuorggáma geaidnu gárvvásmuvai 1967. Čievrageainnu seakka geaidnoossodaga guhkkodat lea lagabui vihtta kilomehtera. Geaidnohálddahus lea nammadan dan museageaidnun.

Duovddagovva

Boršu Vuollegeavnnis lea okta Deanu eanemus váikkuheadđji guoikaossodagain. Joga davvigáddi badjána duovddaguovllus ceakko vieltin, man duogábealde leat Norgga beale váriid alážat. Suoma bealde geavgná bokte lea viiddis, gáddestealli gos lea suhkkes lagešvuovdi. Johkagáttit leat geađgái ja báikkuid hui ceakko. Jorbbasin liktaluvvan geađggit leat dahkan johkaroggái smávva vuollelaš sulluid.

Gáddesteallis johtá joga čuovvu Vuollegeavgná guoikkagarvingeaidnu, man nuortaoassi doalvu Vuolle-Jalvvi rabas šilljobirii. Geaidnoguoras leat dollasajit, maid guolásteaddjit leat geavahan, dollasajit leat dahkkojuvvon jorba gáddegedggiin. Guolástusealáhus oidno ain guovllu duovdagis ovdamearkan gáttiid ja sulluid guollebivdoleairraid ja dolastallansajiid bokte.

Árvvoštallan

Vuollegeavgná guoikaduovdda šaddá Deanu rájá rasttildeaddji guoikaoasis, mii lea johkaleahkeduovdagis. Guovllus lea guhkká ássujuvvon ja gávdnosiid dáfus valjis Vuolle-Jalvvi ovdahistorjjálaš ássanbáiki. Vuollegeavgná gáddesteallis johtti guoikkagarvingeaidnu lea árvvolaš luodda Deanu johtolaga mearkkašumis ja johkaleagi ássiid oktavuodain Jieknamerrii. Duovddaguovllus guollebivddu vuodđun leat agimuittojuvvon návddašanvuoigatvuodát ja dat muittuha Deanu rollas sámiid árbevirolaš luossabivdobáikin.

Dološbázahusregistarii merkejuvvon čuožáhagat: 5 čuožáhaga

Riikkaviidosaččat mearkkašahtti ráhkaduovvon kulturbirrasat RKY: Vuollegeavgná guoikkagarvingeaidnu

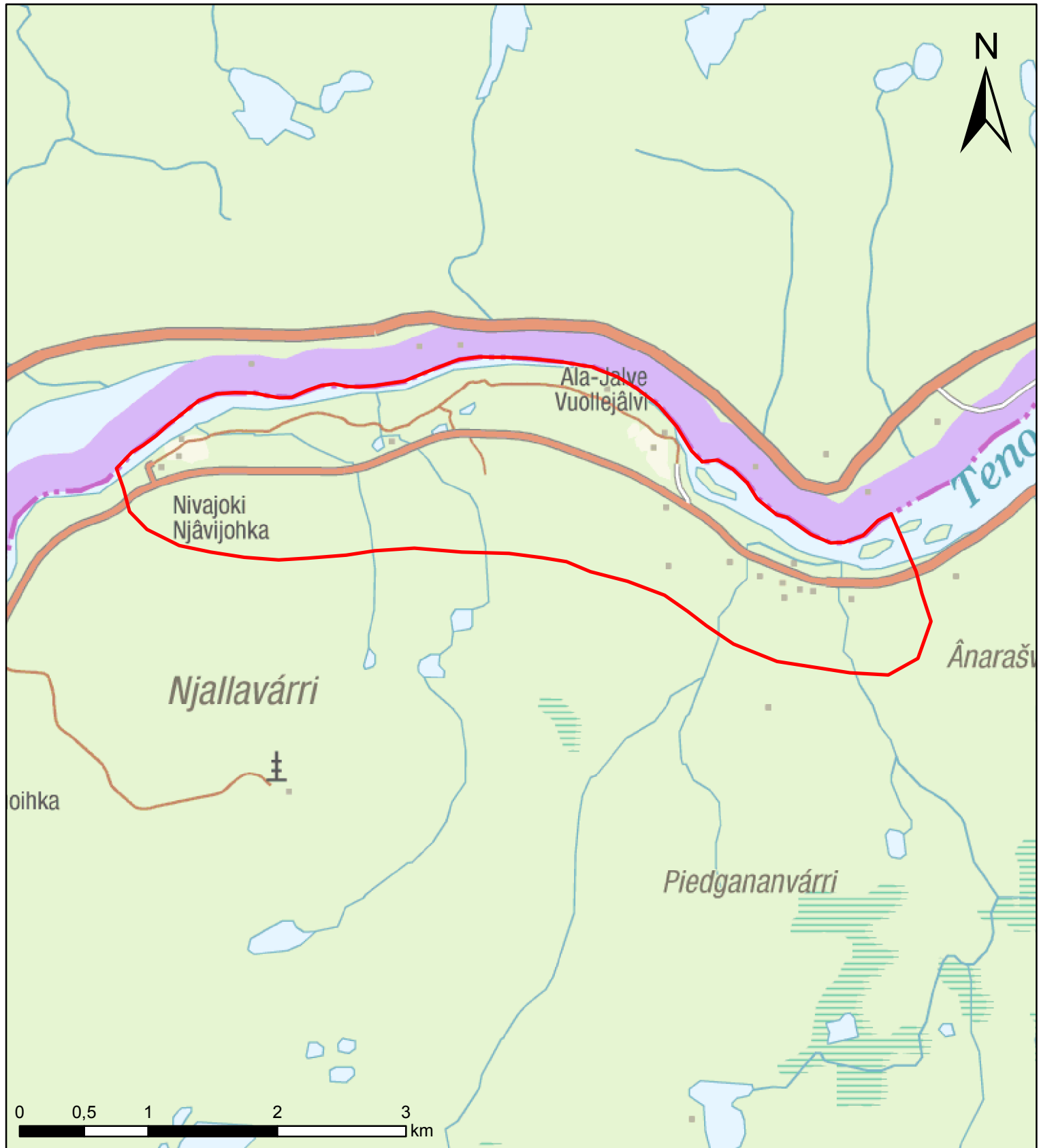
GUS Guoikkaid-suodjalanlágain suodjaluvvon čázádagat: Deanu oalgečázádagat.

Diedut vižžujuvvon 26.5.2015

Vuollegeavgná guoikaduovdda

Gielda: Ohcejohka

Eanagoddi: Lappi

 Riikkaviidosaččat árvvolaš duovddaguovlluid ráddjenevttohus 2015

Kuva: Eija Ojanlatva

183. Pulmankijärven tunturimaisema

Pulmankijärven tunturimaisemassa yhdistyvät vanhan Jäämeren vuonon reliktilajisto sekä pitkäaikaisen kausipaikka-asutuksen kulttuurihistorialliset kerrostumat. Alue on ehdolla uutena kohteena valtakunnallisesti arvokkaaksi maisema-alueeksi.

Maakunta	Lappi
Kunta	Utsjoki
Maisemamaakunta	Peräpohjola–Lappi
Maisemaseutu	Pohjois-Lapin tunturiseutu
Pinta-ala	11 219 ha, josta kosteikkoja ja avointa suota: 1 030 ha maatalousalueita: 26 ha metsiä sekä avoimia kankaita ja kalliomaita: 8 983 ha rakennettuja alueita: 43 ha vesialueita: 1 136 ha

Luonnonpiirteet

Tenon tuntumassa Suomen ja Norjan rajalla sijaitseva Pulmankijärvi on jääkauden aikainen kallioperän muros- ja laaksoon syntynyt Jäämeren vuono, jonka rannoilla korkeimmat meren rantaterassit näkyvät korkeusvälillä 80–87 mmpy. Nykyisin Pulmankijärven pinta on noin 15 metriä Jäämeren pinnan yläpuolella. Järvialtaan pohjalla ja ympärillä kallioperä muodostuu kvartsi-maasälpägneissistä, kiillegneissistä ja amfiboliitista. Alasta ympäröivät syväkiviylängöt, joiden päälajeja ovat granodioriitti, gabro ja hypersteenidioriitti.

Alueen maaperä on pääosin moreenia. Järveen johtavien Gálddašjohkan ja Pulmankijoen laaksossa on laajoja hiekkakerrostumia, joiden läpi joet laskevat mutkitellen. Gálddašjohkan suistoalueelle on syntynyt terassimaisesti kohoava monitasoinen delta, jonka keskelle joki on uurtanut syvän uoman. Pulmankijoen suistoalue on muodoiltaan selvästi laakeampi. Jokilaaksossa on runsaasti joesta irti kuroutuneita makkarajärviä. Alueen korkein kohta on Pulmankijoesta jyrkkäseinäisenä nousevan Morešveairoavvårrin huippu, joka kohoaa hie- man yli 250 metriin merenpinnan yläpuolelle.

Syvän ja kapean Pulmankijärven vedenkorkeus vaihtelee vuoden aikana jopa neljä metriä. Ympäröivien tunturiyläntien pienten järvien ja lampien vedet virtaavat järveen Gálddašjohkan ja Pulmankijoen lisäksi pieninä kirkasvetisinä puroina. Pulmankijärven lasku-uoma on Norjan puolella Tenoon virtaava Ala-Pulmankijoki, joka mutkittelee voimakkaasti laakeassa ja leveässä laaksossaan. Alueen suot ovat pienimuotoisia ja sirpaleisia ylängöitä. Pulmankijärven länsipuolella Fårrenjeaggin alueella on palsasoita.

Vain 12 kilometrin päässä Jäämeren rannasta sijaitsevan Pulmankijärven ympäristö on ilmastollisesti Pohjois-Lapin merellisintä seutua. Meren läheisyys vaikuttaa alueen eliölajistoon voimakkaasti. Maisema-alueen kasvi- ja eläinlajistoon kuuluu useita harvinaisuuksia, joista osa on jäänteitä jääkauden aikaisesta meriyhteydestä. Alueen pääasiallinen metsätyyppi on subalpiininen varpujäkälätyypin tunturikoivikkokangas, mutta tunturimittari on tuhonnut osan alueen puustosta. Paikoin alueella kasvaa kookasta harmaaleppikkoa. Pulmankijoen varressa on myös Suomen pohjoisin luonnonvarainen männikkö. Emäksisten amfiboliittikivien ja virtaavien valuvesien luonnehtimille alueille on syntynyt rinnelehtoja, joiden kasvillisuus on rehevää suurruoholehtoa, tuoretta lehtoa sekä laikuittaista lehtoniittyä. Pulmankijärven ympäristö on pensaskanervan ainoa tunnettu kasvupaikka Suomessa.

Kulttuuripiirteet

Pulmankijärven ympäristöstä tunnetaan toistaiseksi vajaat 30 muinaisjäännöstä, mutta esimerkiksi Ylä-Pulmankijoen alueella ei ole vielä tehty arkeologisia inventointeja. Pulmankijärven eteläpäässä, Leaibejohkan varrella ja Pulmankijoen itärannalla, Buollanvårrin rinteellä on esihistoriallisesta peuranpyynnistä kertovia pyyntikuoppia. Myös Gálddašjohkan suiston muinaisilla merenrantaterasseilla on pyyntikuoppia ja erikäisiä esihistoriallisia asuinpaikkoja. Osa asuinpaikoista erottuu maastossa suorakaiteen muotoisina painanteina tai kodan keskellä sijainneina liesilatomuksina. Ainakin yhdessä kivikauden loppupuolelle ajoittuvassa asutuspainanteessa on ollut pienillä rantakivillä kivetty lattiapinta. Lähimmät vastineet asumustyyppille löytyvät Norjan rannikolta, mutta Suomessa tällaisia asumustyyppisiä on löytynyt vain Inarin Vuopajasta. Alueen itäosassa sijaitsee Urroaivin erikoinen muinaisjäännöskokonaisuus, joka koostuu rakkakivikkoon tehdyistä, halkaisijaltaan 1–6 metrin laajuisista kivikehistä, purnuista sekä peuranpyyntikuopista.

Pulmankijärven historiallisen ajan asutus on sijainnut alkujaan Pulmankijoen suistoalueen tasanteilla järven pohjukassa. Alue on ollut osa useiden sukujen vuotuiskiertoa. Joillakin suvuista on ollut talvipaikka Pulmankijärvellä kesäpaikan sijaitessa nykyisen itärajan suunnalla. Joillakin suvuilla on puolestaan ollut Pulmankijärvellä aluksi kesäpaikka, kunnes ne ovat asettuneet pysyvämmiin järven pohjoisrannalle Jääräjokisuulle. Osa perheistä muutti kesäksi vesireittejä pitkin Tenon rannalle lähelle Nuorgamia. Perheen mukana muuttivat lehmät ja lampaat. Järven eteläpäässä on asuttu hirsituvisissa ja turvekammeissa. Eteläisimmät Pulmankijärven asukkaiden kammit ovat sijainneet Morešveaijohkan ja Pulmankijoen yhtymäkohdassa. Järven itärannalle on perustettu jo varhain Vuovdavårrin rinteessä sijaitseva Sarjan tila.

Pulmankijärven ympäristö on tarjonnut monipuoliset resurssit luontaiselinkeinoille. Järven tuntumasta on nostettu syksyisin jäkälää ja alueen jängiltä on niitetty heinää. Pulmankijärvellä on pyydetty myös siikaa sekä kääpiöitynyttä siikaa, reeskaa. Ylä-Pulmankijoessa ja Gálddašjohkalla on nuotattu 1–2 kertaa vuodessa jokiin noussutta lohta. Alueen kalastustoiminta on ollut yllirajaista, ja esimerkiksi reeskan pyyntiin on tullut väkeä myös Norjan puolelta.

Tie Nuorgamista Pulmankijärvelle rakennettiin 1970-luvulla, ja se kulkee järven länsilaitaa eteläpään saakka. Vain neljässä Pulmankijärven länsirannalla sijaitsevassa taloudessa asutaan ympäri vuoden, mutta alueelle on rakennettu useita lomarakennuksia vanhojen tilojen läheisyyteen. Alueen monikerroksisesta elinkeinohistoriasta muistuttaa asutusrakenteen ja muinaisjäännösten ohella järven länsirannalla valtiorajan tuntumassa sijaitseva Niemelän niityn perinnebiotooppi. Maisema-alueen eteläosan tunturiylängöllä kulkee retkeilyreitiverkosto.

Maisemakuva

Pulmankijärvi on kallioperän murroslaaksoon syntynyt pohjois-eteläsuuntainen syvä ja selväpiirteinen järvi, jonka etelärannat ovat jyrkähköt. Itärannalla, Norjan puolella, on vaikuttavia kalliopahtoja. Pulmankijärven rannoilla ja ympäröivillä tunturialueilla esiintyy tunturikoivikkoja, joissa näkyy laajoja tunturimittarien aiheuttamia tuhoalueita. Alueella on myös rikasta lehtokasvillisuutta sekä Suomen pohjoisin männikkö.

Järveen laskee kaksi suurempaa jokea, Pulmankijoki ja Gálddašjohka. Pulmankijoki virtaa tunturiylängön karuissa ja paikoin kallioisissakin maisemissa. Morešveaiskäidin länsipuolella se meanderoi hiekkaisessa maaperässä aina Pulmankijärvelle saakka. Joen mutkittelun näkee maisemassa parhaiten Buollanvárrin laelta. Gálddašjohkan delta järven länsirannalla on vaikuttava geomorfologinen muodostuma, jossa on näkyvillä Pulmankijärven Jäämeriyhteyden aikaisia rantaterasseja.

Alueen asutus on harvaa. Rakennukset ovat keskittyneet järven länsirannalle, Gálddašjohkan suistoon ja järven eteläosaan. Vanha Sarjan kenttä ja muutamat lomarakennukset sijaitsevat järven jyrkähköllä itärannalla. Pulmankijoen laajoilla rantaterasseilla on useita taloja peltoaukeineen.

Arviointi

Pulmankijärven maisema-alue on luonnonolosuhteiltaan, geomorfologialtaan sekä reliktilajeiltaan ainutlaatuinen. Järven ja joen muodostama kokonaisuus edustaa hyvin alueen jääkautisesta Jäämeriyhteydestä lähtien hahmottunutta luonnonmaantieteellistä ja kulttuurista ylijärjestyttä. Pulmankijärven asutus on arvokas esi-merkki järven rannalla sijainneesta saamelaisesta kausipaikka-asumisesta, joka on muuttunut pikkuhiljaa ympärivuotiseksi.

Muinaisjäännösrekisteriin merkityt kohteet: 28 kohdetta

Arvokkaat perinnebiotoopit: Niemelän niitty

YSA Yksityismaiden suojelualueet: Pulmankijärven rinnelehto; Porvarin luonnonsuojelualue

EMA Erämaa-alueet: Kaldoaivin erämaa

HSO Harjunsuojeluohjelma: Kalddasjohka

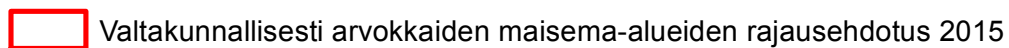
LHO Lehtojensuojeluohjelma: Pulmankijärven rinnelehto

RSO Rantojensuojeluohjelma: Pulmankijärvi

FI Natura 2000 -verkostoon kuuluvat alueet: Kaldoaivin erämaa; Pulmankijärvi

Tiedot haettu 26.5.2015

Kunta: Utsjoki
Maakunta: Lappi

Čuovgagovva: Eija Ojanlatva

183. Buolbmátjávrri duottarduovdda

Buolbmátjávrri duottarduovdagis ovttastuvvet boares Jieknameara vuona bázahusšlájat ja guhkesáiggi áigodatbáikeássama kulturhistorjjálaš gearddádagat. Guovlu lea evttohuvvon ođđa čuozáhahkan riikkaviidosaččat árvvolaš duovddaguovlun.

Eanagoddi	Lappi
Gielda	Ohcejohka
Duovddaeaganagoddi	Nuorta-Lappi–Lappi
Duovddaguovlu	Davvi-Lappi duottarguovlu
Viidodat	11 219 ha, mas lavttabáikkít ja jalges jeakkit: 1 030 ha eanadoalloguovllut: 26 ha vuovddit sihke jalga guolbanat ja bákteeatnamat: 8 983 ha huksejuvvon guovllut: 43 ha čáhceguovllut: 1 136 ha

Luondduešvuodát

Buolbmátjávri, Deanu lahkasiin Suoma ja Norgga rájás, lea jiekŋaáiggeáigásaš báktevuođu doajáhtleahkáii šaddan Jiekŋameara vuotna, man gáttiin alimus meara gáddesteallit oidnojit allodatgaskkas 80-87 mmdb. Otná beaivve Buolbmátjávri giera lea sulaid 15 mehtera Jiekŋameara gierraga bajábealde. Jávreáldá bodnis ja birrasis báktevuođus leat kvarcihtta-eanalaiggagneaisa, geallagneaissas ja amfibolihtas. Áldá birra leat čiekŋalisgeađgebadjeeatnamat, maid válđošlájat leat granodiorihhta, gabro ja hypersteanadiorihhta.

Guovllu eanavuodus lea eanaš moreana. Jávraii golgi Gálddašjogas ja Buolbmátjoga leagis leat viiddis sáttogearddádagat, maid čađa jogat golget mohkahallamiin. Gálddašjoga njálmmádahkii lea šaddan stealli láhkai badjáneaddji delta, man gasku johka lea borran čiekŋalis rokki. Buolbmátjoga njálmmádat lea hámi dáfus čielgasit duolbasut. Johkaleagis leat valjit jogas eret snorran márfejjávrit. Guovllu alimus báiki lea Morešveairoavvári čohkka, mii badjána Buolbmátjogas ceakku seaidnin, ja badjána badjelaš 250 mehtera allodahkii mearadási bajábeallái.

Čiekŋalis ja seakka Buolbmátjávrii čáhceallodat molsašuddá jagi áigge juobe njeallje mehtera. Birrasa duottarbadjeeatnama smávva jávriid ja ládduid čázit golget jávraii Gálddašjoga ja Buolbmátjoga lassin smávva šerresčázat ádjagiid bokte. Buolbmátjávrii golganroggi lea Norgga bealde Norgga beale Detnui golgi Vuolle-Buolbmátjohka, mii mohkahallá duolba ja govda leagistis. Guovllu jeakkit leat smávvhámát ja biedggus badjeeana jeakkit. Buolbmátjávrii oarjjeabeale Fárrenjeakki guovllus leat balsaleakkit.

Buolbmátjávrii biras, váile 12 kilomehtera geažes Jiekŋamearas, lea dálkkádagas dáfus Davvi-Sámi eanemus mearalágán guovlu. Meara lagašvuohta váikkuha guovllu ealánsllájaide fámoláččat. Duovddaguovllu šaddo- ja eallišládjii gullet mánggat hárvanaččat, main leat bázahtasat jiekŋaáiggeáigásaš mearraoktavuođas. Guovllu váldomeahccetiippa lea supalpiinalaš danasjeageltiippa lagešguolbba, muhto lastamáhttu lea duššadan oasi guovllu muorain. Báikkuid guovllus šaddet stuorra ránesleaibbit. Buolbmátjoga guoras lea maidáii Suoma davimus luondudili beahcevuoddi. Bássalaš amfibolihtageđggiid ja golgančáziid guovlluide leat šaddan vielterodut, maid šattolašvuohta lea veahkkáii stuorrrásserohtu, varas rohtu ja dielkolágan rohtoniittut. Buolbmátjávrii biras lea miesttalivnnu áidna dovdojuvvon šaddobáiki Suomas.

Kulturiešvuodát

Buolbmátjávrii birrasis dovdet dássázii váile 30 dološbázahusa, muhto ovdamearkan bajit Buolbmátjoga guovllus eai leat vel dahkan arkeologalaš inventeremiid. Buolbmátjávrii máttageahčen, Leaibejoga guoras ja Buolbmátjoga nuortagáttis, Buollánvári vilttiin leat bivdorokkit, mat muitalit ovdahistorjjálaš goddebivddus. Maidáii Gálddašjoga njálmmádaga dološ gáddestelliin leat bivdorokkit ja sierraahkásaš ovdahistorjjálaš ássanbáikkis. Oassi ássanbáikkiin oidno duovdagis njuolggočiegat gohpin dahje uvdnabardimiin, mat ledje goađi guovdu. Goittotge ovttá geađgeáiggi loahpabeallái áiggi dáfus árvvoštallojuvvon ássangobis leamašlan smávva gáddegeđggiiguin dahkkon láhttealáš. Lagamus vástagat ássanstiili gávdnojit Norgga rittus, muhto Suomas dálkkár ássanstiilat leat gávdnon dušše Anára Vuohpis. Guovllu nuortaoasis lea Urraoivvi earenoamáš dološbázahusoppalašvuohta, mii čoaggana juvvii dahkkon, čadamihthu dáfus 1-6 mehtera viiddis geađgegierdduin, borain ja goddebivdorokkiin.

Buolbmátjávrii historjjálaš ássan lea álggos leamašan Buolbmátjávrii njálmmádaga guovllus duolbadasain jávrii moskkis. Guovlu lea leamaš mánggaid sogaid jahkodatjohtima báikin. Muhtun sogain lei dálvebáiki Buolbmátjávrii, go geassebáikki lei dálá nuortarája guovllus. Muhtun sogain bealistis lei Buolbmátjávrii álggos geassebáiki, dassázii go dat ásaiduvve eanet bissovaččat jávrii davvegáddái Viercajoganjálbmái. Oassi bearrašiiin jodii geassái čáhcemáđija mielde Deatnogáddái lahka Njuorggáma. Bearraša mielde johte gusat ja sávzzat. Jávrii máttageažis leat ássan dimbbarstobuin ja darfegodiin. Máttimusat Buolbmátjávrii ássiid gámmet ledje Morešveaijoga ja Buolbmátjoga ovtastupmebáikkis. Jávrii nuortarádjái lea vuodđuduvvon ja árrat Vuovdávári vieltti Sarja dálle.

Buolbmátjávrii biras lea fállán mánggabemat resurssaid luondduealáhussii. Jávrii lahkasiin leat dohpon čakčat jeahkáliid ja guovllu jekkiin leat láddjen suinniid. Buolbmátjávrii leat bivdán maidáii čuovžža ja šattus dáfus bázahtalan čuovžža, reaskká. Bajit Buolbmátjogas ja Gálddašjogas leat nuhtton 1-2 háve jagis jogaide gorgnon luosaid. Guovllu guolástandoaimma leamašan badjerájálaš, ja ovdamearkan reaskká bivdui leat searvan maidáii Norgga bealde.

Geaidnu Njuorggámis Buolbmátjávraii ráhkaduvvui 1970-logus, ja dat johtá jávrii oarjeravdda mielde gitta máttageahčai. Dušše njealji Buolbmátjávrii oarjegátti dálus ássat birra jagi, muhto guvlui leat huksen

máŋggaid luopmovistiid boares dáluid lahkasi. Guovllu máŋggageardásaš ealáhushistorjjás muittuha ássanráhkadusa ja dološbázahusaid olis jávrri oarjegátti stáhtarájá lahkasa Niemelä niittu árbebiotohpa. Duovddaguovllu máttaoasi duottarbadjeeatnamis lea vándardanmáđidjafierpmádat.

Duovddagovva

Buolbmátjávri lea baktevuodu doajáhatleahká šaddan davve-máttasullasaš čiekŋalis ja čielgahámát jávri, man máttagáttit lea ceakkolágánat. Nuortagáttis, Norgga bealde, leat fiinna bávtit. Buolbmátjávri gáttiin ja birrasa duottarguovlluin leat lagešrođu, main oidnojit viiddis lastamádu dahkan vahátguovllut. Guovllus lea maidái rikkis rohtošattolašvuohta ja Suoma davimus beahcevuovdi

Jávraí golget guokte stuorit joga, Buolbmátjohka ja Gálddašjohka. Buolbmátjohka golgá duottarbadjeeatnama guorba ja báikkuid lássás duovdagis. Morešveaiskáiddi oarjjabealde dat meandere sátoeatnamis gitta Buolbmátjávri rádjai. Joga mohkahallama eatnamis oaidná buoremusat Buollánvári alážiis. Joga mohkahallama duovdagis oaidná buoremusat Buollánvári alážiis. Gálddašjoga delta jávri oarjeravddas lea váikkuheadji geomorfologaš čohkiideapmi, mas lea oidnosis Buolbmátjávri Jiekŋamearraoktavuoda áigásaš gáddesteallit.

Guovllu ássan lea hárvves. Ráhkadusat leat čoahkkanan jávri oarjegáddái, Gálddašjoga njálmmádahkii ja jávri máttageahčái. Boares Sarja gieddi ja muhtun luopmoráhkadusat leat jávri ceakkolágán nuortagáttis. Buolbmátjoga viiddis gáddestelliin leat máŋggat dálut oktan beal DOJALGADASAIDISGUIN.

Árvvoštallan

Buolbmátjávri duovddaguovlu lea luonddudiliidis, geomorfologas ja bázahusšlájaidis dáfus áidnalunddot. Jávri ja joga dahkan oppalašvuohta ovddasta bures guovllu jiekŋaáiggi Jiekŋamearraoktavuodas rájes hápmašuvvan luonddueanandiedalaš kultuvrralaš badjerájálašvuođa. Buolbmátjávri ássan lea árvvolaš ovdamearka jávregáttis leamašan sápmelaš áigodatássamis, mii gulul lea rievdan birrajáhkašžan.

Dološbázahusregistarii merkejuvvon čuožahagat: 28 čuožahaga

Árvvolaš árbebiotohpat: Niemelä niittu.

PSG Priváhtaeatnamiid suodjalanguovllut: Buolbmátjávri vielterohtu; Borgára luonddusuodjalanguovlu

MEG Meahcceanaguovllut: Gálldoaivvi meahcceanaguovlu

HSP Hárjiidsuodjalanprográmma: Gálddašjohka

RSP Rođuidsudjalanprográmma: Buolbmátjávri vielterohtu

GSP Gáttiidsuodjalanprográmma: Buolbmátjávri

FI Natura 2000 -fierpmádahkii gullevaš guovllut: Gálldoaivvi meahcceeana; Buolbmátjávri.

Dieđut vižžojuvvon 26.5.2015

Gielda: Ohcejohka
Eanagoddi: Lappi

